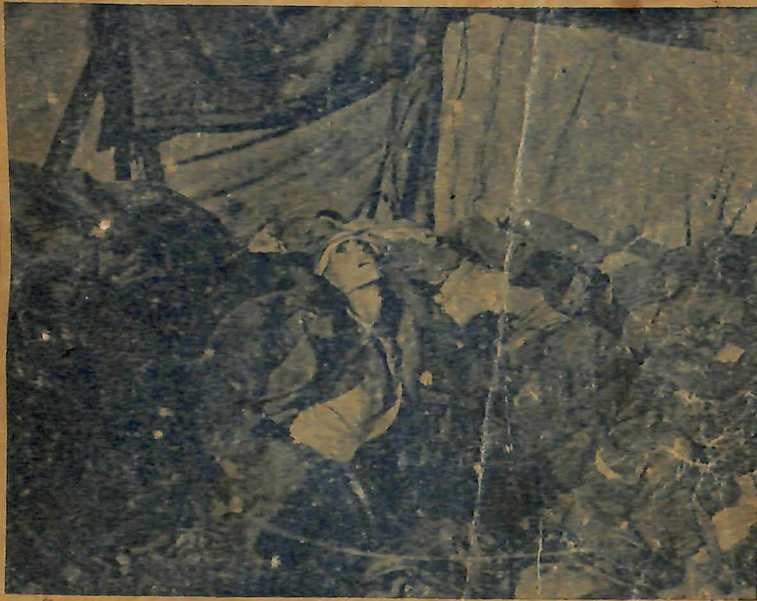

Са 242 слике

ВИДОВ-ДАН

ИЛУСТРОВАНА ИСТОРИЈА СРПСКИХ РАТОВА 1912—1918

... Овако Срби отулише Слободу Уједињене Отаџбине...

Histoire Illustrée de la Guerre Serbe

УЗ САРАДЊУ СРПСКИХ КЊИЖЕВНИКА УРЕЂУЈЕ
ДУШАН МИЛ. ШИЈАЧКИ

Цена 12 динара

О
л
а
а,
а-
а-
је
и
ле
у.
с-
ој

ВИДОВ-ДАН

ИСТОРИЈА СРПСКИХ РАТОВА 1912—1918 У СЛИЦИ И РЕЧИ

Издаје два пут годишње
на Св. Саву и Видов-дан
Цена 20 дина годишње.

Уз сарадњу српских књижевника
уређује

Душан Ми. Штјачки

Douchan Mil. Chiyatch'ky, Directeur.

Уредништво

Краљице Наталије бр. 92.

Поједина свеска 12 дина.

АЛЕКСАНДАР

Врховни Командант Српске Војске и
Југословенских Добровољачких Дивизија.

Наследник престола уједињених Срба, Хрвата и Словенаца.

је
и
ли
у.
с-
ој

лабу-
е као да

ВИДОВ-ДАНСКИ ПРИЧЕСТ

Приступите децо страшног покољења
 Ка светињи овој са побожним страхом —
 Окадите душе жртвом искупљења.
 Причестите срца мученичким прахом.

Та кандила света што се данас пале,
 То су оне звезде на српскоме Своду
 Што су нови правац историји дале
 И нов компас општем путу за слободу!

Хоћу да освештам Видовданску Раку!
 Ал не велом туге као некад прије!
 Данас племе моје слави славу таку —
 Какву нико никад још славио није!

Јутрос опет вила божурима засу
 Сва бескрајна гробља... У недоглед сиви
 Наше коло кружи у овоме часу...
 У том колу скупа и мртви и живи

Прослављају Васкрс! Сва столећа наша,
 Гле! дигла је химна дана Видов-дана!
 А та химна за нас причесна је чаша
 Пуна свете крви наших великана

Причестите срца песмом покољења
 Која судбу својим победише гробом:
 Песмом расе која ток времена мења
 И богове старе замењује собом!

1919.

Т. Ђукић.

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК АЛЕКСАНДАР

Враћају се стара времена!

Зар вас краљ Петар, на пример, не подсећа
 на Немању кад је овај ратовао с царем Ма-
 нојлом „под Звечаном на води Ситници“?
 Историја вели:

„Немања распореди своју војску што је
 боље умео, па је онда пред сами бој охрабри
 и одушеви живом беседом коју заврши
 овим речима: „Јунаци, како видите мене
 да ја радим, чините и ви сви“, па онда јурне
 на непријатеља. ...Непријатељ би сатрвен,
 јер једни изгибоше од оружја, други падоше
 од страха, трећи се бежећи подавише у реци
 Душану, а они што измакоше од погибије,
 бегу на реку Динар, а онда се поклањају
 и теђени“.

Зар нисмо, пре неколико мес-
 имали готово исти случај ка-
 краљ Петар стао међу војску, он је
 колико је својим речима и пре-
 дећи јој примером толико поди-
 њен дух да је непријатељ био
 трвен исто онако као некад
 Ситници под Немањом?

Враћају се стара времена
 су владари били први витезо-

Престолонаследник Александар
 највише ме, и по својој исто-
 ској улози и по својим лич-
 особинама, подсећа на негдаш-
 престолонаследника Душана,
 чије је владарско име везан
 славнији период наше историје.

Историја каже:

„Између Рашке и Бугарске
 шло је до одсудне борбе која
 требала да реши питање о
 власти на Балкану.. Сад је
 бало да се дефинитивно реши
 тање о томе ко ће бити гос-
 дар у Македонији, на Вардару
 на Струми“

Па онда вели даље:

„Код Велбужда се обе војс-
 сукобе и Бугари буду до не-
 потучени... У битки се особи
 одликовао, и личном храброш-
 и тактичким знањем, престоло-
 следник Душан.“

Колико је сличности изме-
 овога момента и онога што с-
 га доживели 1913 на Брегалници

И има доста сличности и у
 гледу личних особина између
 дашњег престолонаследника Ду-
 шана и садашњег престолонасле-
 дника Александра.

Друга „Историја српског
 рода“ коју имам при руци ве-
 о Душану:

„Преживевши многе догађаје
 у младости прошавши многе кр-
 јење његови се погледи прош-
 рише, његова нарав беше стал-
 жена, а у њему се разви чврст
 и јака воља. У време ступања
 престо беше младић око двадес-
 и три године, снажан, сразмер-
 развијен, лепе спољашности
 благе нарави. По природи жу-
 ума, догађаји су учинили те
 постао окретан, пажљив и досе-

љив. Умео је потпуно владати собом и својим страстима.

Он је врло рано познао ратничку вештину и познао сласт и занос победе. Уз то лично врло храбар, а вешт ратничким пословима, заиста је био прави представник младога српског народа и српске државе. И ако ико то је Душан могао остварити оне тежње којима су се стално напајала поједина поколења српског

Престолонаследник Александар у Загребу.

народа почевши од краља Уроша I па до ступња Душанова на престо. Осим тога он је у исто време познавао, као мало ко, све добре и рђаве стране како српског народа тако и српске државе. И заиста Србија је добила у њему владоаца који је могао врло много урадити на развоју њене унутрашње и спољашње моћи. А то су осећали и народ и српски великаши.“

Ви сами видите: све велике и значајне особине младог Душана јесу у исто време и особине данашњег наследника српског престола, данашњег врховног команданта наше националне војске.

И сложеност карактера, и чврстина и јачина воље, и благост нарави, и способност да влада над собом, и живост ума, и окретност, пажљивост и досетљивост, и лична храброст, и познавање ратне вештине, и велико познавање српског народа и српске држа-

ве, — све су то врлине које красе личност престолонаследника Александра.

И, као Душан, он је као престолонаследник стекао огромну популарност, и као некад Душан, он је данас персонификација оних тежња којима су се напајала толика поколења српског народа којима се српско племе заноси још од Косова и нарочито од времена Карађорђа.

И, као некад на Душана, и на њега се данас полагају велике наде, од њега се очекује да уједини српско племе и да српској држави поврати њен некадашњи сјај и некадашњу славу.

И, ако Бог да, он ће, уз снажну потпору српског народа и српске интелигенције, успети да доврши оно што започео његов велики прадеда: да створи Велику Србију моћну, Србију богату, Србију срећну и задовољну.

25 II. 1915.

Крста Цицварић.

СЕДАМ ГОДИНА МИНАЛО...

Пусто је и мртво село Царевац, ево већ три дана. Пусто је оно и мртво већ три године, од оног жалног дана, кад је последња српска брзометка казала њему збогом и до виђења!...

Ех, та брзометка, српска брзометка не омет да се врне и да се чује?.. До

пре три дана грмиле су овде њине, је бугарске. Прво много и много силно, и па после све тише и тише и потише ли и док им се није изгубио глас, негде у. далеко.. хеј.. хеј.. куд оде. с-

Старци, бабе, невесте и деца, набу-ој тали се једно уз друго, и ћуте као да

нешто чекају. Већ три дана они не отварају врата на домовима својим; већ три дана гладна и ненадгледана стока запомаже за господарима својим, и Царевац, успаван мртав, као гробница ћути...

Само по кад... кад, с времена на време, зачује се нека потмула грмљавина, онако исто, као пред буру или град. Уједначена и учестана грмљавина, која бива све јача и која као да се приближује Царевцу.

А у кући деда Митра све је тихо и мртво.

Деда Митар седи на миндерлуку а око њега у соби су још домаћица

Може да наиђе и да чује још по неког душман. Можда је још неки остао, српски ко зна, оно што грми и што се нећима стано све више и више приближује, и твој зна ко је то.

Старке, старке... поче деда Митра Дејану да стражиш, јоште мало, па ја ће а постражим. Хе, нешто ми збори, не као ја за много да стражимо. Идат они! пант...

— А дедо, дедо, приби се ма — Борђе уз дедина колена и још их више пригрли, а мили дедо, а кад ће Пеле дојде татко? Ти ми причаше, за Велишашден ће ни дојде. Велигден провидне па не дојде; па ни причаше за Светог тога ће ни дојде, ете, и Свети проми...

Војнички парад на Теразијама у част војводе Франше Депереа.

му Спаса, снаха Томка; кћи Донка унуци Ђорђе и Дејан.. Ђорђе и Дејан наслонили су се на дедина колена, један с једне, други с друге стране

Старка Спаса, наслонила се на ћерчице прозорско, и гледа на поље, у пусто, у празно. Јер опет, може неко да наиђе... Донка и Томка, налегле у једном углу и нешто шију. Голема рубина, рекао би рубина, али није... Где тако шарена рубина? Али оне знају шта је Вајрак! То шију, то спремају...

Ето, већ од јучер га спремају. Оне би и певале сад, јер знају зашто га спремају, певале би, али не смеју.

па не дојде. Таг ни рече у гројзобере ете га, а ете и гројзе стиза, а таткуде је он?

Там... одмахну руком деда Митра тек да се одбрани од овог дечијег пркора. Там је он, ваш татко, а мој Сокол. Ама, идат он чедо моје, и ја и ће ни дојде... ама далеко је. Чак!.. Хеј, море!.. далеко је море! У његовим очима завртеше се сузи, али он продужи. Па има да проми многе планине, па да преброди многе реке Хеј, Хеј!.. Хеј... Колики је деда Вардар. Ете га салте одтуј излеза, одтуј од крваву нашу Шар Планину...

Енчак до море, шара наш Вардар наша
српска земја. На колко места он само
прима да се броди! Ама, па ће ни дојде
твој татко. За гројзобер ете га! Па на
гројзобер сви ће да одимо и ја, и ти,
гач Дејан, и баба ти, и мајка ти, и тетка,
а понапред ће иде твој татко Сокол,
као и пре, кад беше малечак, ти, јел,
пантим?

— Пантим, бризну у плач Ђорђе.
Пантим у српско кад беше. Наше!
Шеле дедо, леле дедо, куд се изгуби
наша. Мен ми се све чини, татко ни
доднесе све: И Велигден и Божић, и
Светога и гројзобер и песма, све...
и

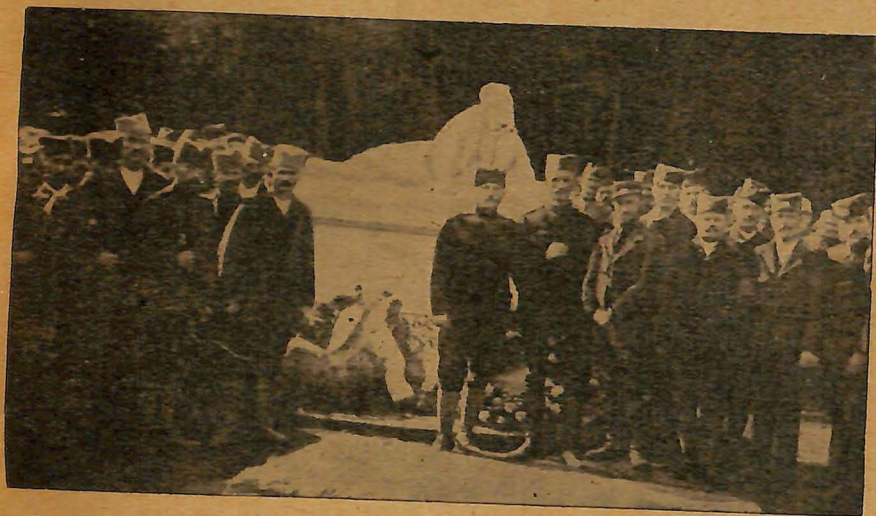
Знајеш што дедо: Ја ће со мартинка
да седам у лојзе да стражим, Јели ако?
Ти да спијеш; татко Сокол да спије,
а ја ће да стражим. Ту, у Шар планина
у наше лојзе!

— Хе Бугари!.. одмахну дедо Ми-
тар руком. Бугари? Куд ће они да буду?

— Дедо, дедо, много убаво беше у
наше српско... много убаво...

— Све ће па да буде. Ће течат Вар-
дар по своји дубини... Српско је, и
српска мајка тако рече.

Грмљавина која до мало час беше
потпула, као да доби нови облик. Час
по час, и јасно се разазнаваху звуци,

Споменик српским војницима умрлим у лагеру у Улму, у Немачкој.

Гомка и Донка, прекинуше за час
ој рад, ослушкујући овај разговор,
сад, као да им неко ули нову сна-
дрионуше још живље, да везу и ша-
крајеве већ готовог барјака, ослу-
јући даљи разговор.

— Дедо Митар продужи: Све ће се
ће, и твој татко, све ће ни донесе
свај дружина. И наша песма, и наш
ћа, и Велигден, и Светога, све...
с.

Ње раздраган тим лединим обе-
ћа замисли се мало, и својим пам-
ми очицама погледа деду упитно
ицино:

— Бугари? Неће ли да нам уви-
мојзе? И онда се као окуражи:

који се све више приближују. Сад већ
не беше уједињена, стопљена. Чуо је
се и по који посебан прасак и гром.

— Идат!.. рече као за себе Митар.
Старке, обрати се он својој домаћици.
Еве ти Ђорђа и Дејана. Седи са децом
а ја ће да стражим... и ће зборим.
Салте, може да зборим, и со млађеји.
Устаде, и приђе прозору, а Спаса седе
на његово место.

У једанпут она грмљавина престаде.
Сад се само чуо прасак пушака. Онако,
с времена на време... али, опет не ту.

Пет конака!.. продужи Митар, обра-
ћајући се свима. Пет конака толко има,
од там, до туј. Јест, ама у гости кад
одиш. Накићен со цвеће, со винце и со

здравје. Ти појмиш, а дружина ти попевује. У дом си оставио све арно а там куд одиш, још је поарније. Не знајеш за с'н и за умор. Свуд, убава постела, и харна вечера. На леђима ти пртеница, са сваке ђаконије. А магаре, што стање позатеб, једва оди. С једне стране му медовина, а с друге све што је Господ спустија на земљу. То! а наши како ни дојдат? Накићени со брзометке и куршуми; со бригу и тугу, да ли ће ни живе нађу, и по пут, на колко места ће стану?... брзометке да потпраше, да ни пратат абер: Еве смо! Одимо!... ама, и да познаду ова кучишта, да их познате.... Слушните! — обрати се он свима кад у том загрме један читав плотун пушака... Слушните наше ли су!

Нико не одговори ништа.

Донка и Томка завршише већ све украсе на ба'раку, савише га лепо и принесосе га Митру.

— У миндерлук! рече оно. Оно, ја сам спремио. Оне га послушаше.

— А ете ја их познајем. Исто овако грмеше и кад ни оставише..

Далеко, чак тамо на крај села, изви се нека песма.. и они сви пренуше... Ослушнуше да разазнају арију, а за речи ће већ лако..

— Чедо, моје!.. Чедо моје... зајеца Спаса... а песма се све више приближаваше:

Седам година мишло нане

Седам година мишло

Седам година мишло нане,

Од када тебе не видох!

— Грло му познајем, песму му познајем загрину се Спаса. И опет прасну једна брзометка.

— Пушка му познајем! узвукну Митар... Сокол, мој Сокол долази!.. Хеј, Хеј деца... Сви устаните. Да се прекрстите, тако, како ја; и да се помолимо за здравје на нашег старог краља и господина ни и за нашег младог краља и за сви... Ете, то, не тедо да ви казујем. Рече, наш стари краљ и господар, Бог да га поживи писаја писмо, нашем младом краљу Александру и казао му! „Сине, мој мили. Собери војводе, официри и саветнике на собет и решавајте, кад и како да се полази. Добија сам вели

Ђенерал-Ст. С. Харић
Министар Војни.

многе књиге из моје жалне Србије, г ми народ плаче, гладује и робује. Думани наши крв ми народу нију, и не можем више да слушам жалбе болове. Хоћу ми одговорити: Хоће ли, или нећете ли, ама попре, попре. Па, ако ви нећете, дићићу се ја ова стар и болен, и доћи ћу там и поћу са мојим децама, па куд Бог да!

— А млади краљ, окуражи се Спаса да га запита. Како направи?

— А млади Краљ собра их све, прочати им писмо од татка му и рече им: Ете шта заповеда наш стари краљ и милостиви краљ. И решише: Уједневицу. Ете то решише, пре Митар, јер прасак пушака све се приближи, а песма постаде потпуно јасна и потпуно разговетна:

„Татко на мајку збораше — цанум.

Татко на мајку збораше;

Девето дштери да имам цанум,

Девето дштери да имам..

Он!.. Он!! Грло му познавам, зометка му познавам, узвукну

и размакну и збаци дебелу поњаву, којом је био застрт прозор. Гледните децо!.. Гледните, слнце ни излеза, красно наше српско сунце, и као смушен излети у кућу — тамо гди је ва-триште, па се брзо отуда врати носе-ћи „оно“, то беше барачило.

Барак!.. узвикну он, куде је бајрак, а снаха Томка, и радосна и преплаше-на брзо му додаде ону исту заставу, коју мало час беше савила и сакрила у миндерлук.

Лајде сви овамо!.. погледа он по чељадима... Сви да га развивамо и

Слнце да видимо! И за тили часак, на врху великог, старог шандуда, зале-прша се српска тробојка. Он стајаше пред кућом скинуте капе, окружен сво-јим укућанима и слушајући песму осло-бодиода, њему се учини, да то није обична песма, него молитва и захвал-ност Богу...

Он се за часак заборави, зашто је он све ту, шта и кога чека... али га у један пут трже громовит прасак брзо-метке, ту баш пред њим. Капија од његовог дворишта нагло се отвори, и у двориште ступи један одред војника,

У своје победном лету српска војска улази у Нови Сад.

намештамо, за здравје и Слобода!
Побрзо...

Прасак пушача већ се сасвим при-ближи, песма тако исто, коју и он Митар, намештајући заставу поче пе-вувшити:

На вино вади, ножови џанум,

На вино вади ножови....

А на рађија пиштоља џанум

А на рађија пиштољи!..

— На Слобода!.. грмну Митар својим старачким гласом. На Слобода, и држе-ћи заставу развијену у рукама полете и широм отвори врате од куће...

са једним официром на челу...

— Сокол!.. мој син Сокол!.. по-лети он у наручја ономе официру! Краљски официр... Слободија... наша Слободија!.. А стара Спаса, Донка, Борђе и Дејан привише се уз ње-гове груди, које заливаху сузама ра-досницама.

Томка стојаше усамљена. И ако је се њено срце раздирало од бола, што и она, по адету, несме тако да га загрли можда и слађе и страсније од свију, она кроз топле сузе захваљиваше Гос-поду што јој га је повратио... њој

Генерал Михајло Гашић

— њеног Сокола мужа и бранитеља.
 — најке . . . отрже се Митар угледавши Томко . . . Свамо! . . . Мужа у руку а краљског официра у сабљу. По . . . би тако . . . И онда он дохвати сабљу, затим брзометку, и стане љубити . . .

На један знак официра Сокола војни и поскидаше ранце, а дотле већ Донка беше изнела анасонлију и слушаше их.

Хоћемо ли овде биваковати ноћас, господине потпоручнике, обрати се један млад поднаредник Сокол, поздрављајући га

— Овде, али рано у зору, крећемо даље . . .

— Туј! . . . туј! . . . узвикиваше Митар хеј, Старке, домаћице моја, снајо, ћерко унучићи моји, поспремте соба стајаћица, краљ како се дочекује и род најрођенији, за краљског официра, и краљски војници Гозба ће ноћас да пратим, Слобода ни дојде, мој син, мој Сокол краљски и мој он нам је донеса . . . Српско је ово . . . салте само српско . . . и никој га више не узме . . . и онда дохвати Соколову брзометку и испали . . . Ето, до небо да се чује . . . Српско је ово!

А за то време, тамо на другом крају села, тамо, под Шар планином чак, разлезао се тако исто прасак пушака и песма:

Седам година минало нане . . .

Седам година минало! . . .

И као васкршња звона, објављиваху Слободу . . . Док су брзометке непрестано и тако исто клицале:

Слобода . . . Слобода! . . . Слобода! . . .

Београд, 31 (18.) VII. 1918.

Милорад М. Петровић.

ГОЛ

Пред. Нац. Друш. Лепих Вештина

У СЛАВУ И ЧАСТ СРБИЈЕ

Једна мала краљевина у ропцу. — један стари краљ погружен болом, устедујући се . . . избору земље за изгнанство.

Она, који га је довео дотле да лута, проглашава се императором и Богом. Он влада ужасом, лажу, свирепостију над половином Европе.

Како ће му име дати будућност?

— Разбојник!

А старог краља, пуног бола кога је херојизам свео ни на шта, како ће назвати Историја?

— Врло велики краљ врло узвишене отаџбине, који је своју владавину сковао од чврстих врлина: одважност, пожртвовање.

ЛАЗАРЕВА ПОБЕДА

— РЕЧ НА ВИДОВ-ДАН 1919. У МАНАСТИРУ РАВАНИЦИ, У СРЕМУ. —

Сама књига цару беседила :

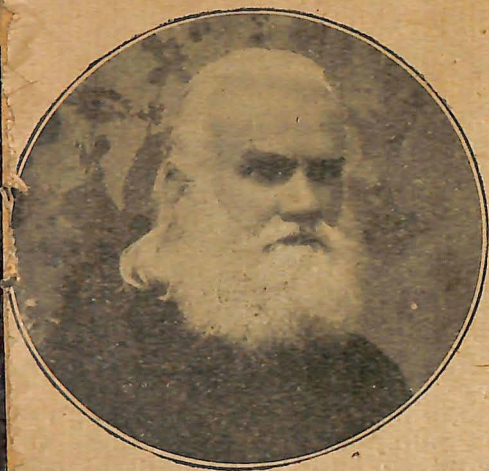
„Царе Лазо, честито кољено!
 „Ко ме неш се привољети царству ?
 „Или волиш царству земаљскоме
 „Или волиш царству небескоме ?
 „Ако волиш царству земаљскоме —
 „Сва ће Турска изгнати војска.
 „Ако л' волиш царству небескоме —
 „Сва ће твоја изгнати војска,
 „Ти неш кнеже, с њоме погинути“.
 А кад царе саслушао речи,
 Мисли царе мисли свакојаке :
 „Миле Боже, што ћу и како ћу ?
 „Ко ме ћу се привољети царству ?
 „Да или ћу царству земаљскоме ?
 „Да или ћу царству небескоме ?
 „Земаљско је за малено царство,
 „А небеско увек и до вјека“.
 Цар воледе царству небескоме. —
 Тада Лазу надвладаше Турци,
 И погибе српски кнез Лазаре,
 И његова сва изгибе војска,
 Седамдесет и седам хиљада ;
 Све је свето и честито било
 И миломе Богу приступачно.

Тајанствена књига из Јерусалима подноси се на потпис свакоме од нас, драга браћо, свакога дана кроз цело земно време. При том нам се стављају увек два листа на избор. На једном листу исписано је небесно царство Христово, на другоме је исписано земаљско царство Ирода, Пилата и осталих, чије је име Легион.

Свак има да се определи слободно и свесно. Или поћи кроз дуг и загушљив тунел цветноме пољу, где сунце не заходи ; или пак кроз мирисни но кратки перивој у сумпорни тунел, где ва веки сунчеви зраци не називају добро јутро. Кратковиди и малодушни лакомо потписују овај други лист, приволевајући се царству земаљскоме. Они се боје царства небеснога, јер не могу да му догледају почетак, а хватају се царства земаљскога, јер не могу да му догледају крај. Гле, опасност често навлачи маску пријатељског осмејка Малишан, остављен у зеленом пољу с зеленим језером, у погибељи је, јер не

Лешеве свештеника : Аврама Миловановића, Боне Јовановића, Милана Ђорђевића и учитеља Веселина Алексића, које су Бугари побили мучки ноћу између 19. и 20. новембра 1915. вјаше села Јелашнице.

Прота Аврам Миловановић
свештеник Алексиначки.

Поп Ђока Јовановић
свештеник Алексиначки.

види два зеленила но једно, нити види
раницу и разлику међу њима. Сласт
њен понор обучени су у исто рухо.
А то се сласт чини неуком око недо-
дједно дуга. Пурпур земаљске славе
пожар ове — све је пурпур за ла-
омага.

Шта значи приволети се царству зе-
маљскоме? Значи новести се за тре-
утном угодношћу тела против прин-
ципа духа. Пас не би никад дошао у
воумицу, коме царству да се приволи,
а код пса нема тога принципа духа.
Ако ће пројужити да пије воду на реци,
у којој се његов чобан дави. Јер треба
познавати царство небесно па осетити
струју ужаса при дављењу свога до-
бротвора и притећи му у помоћ.

Пријатељ царства земаљскога цени
само брзе успехе који су за њега у
толико већи у колико су јевтиније за-
добити. Он продаје небо за земљу,
цело право наследства за чанак со-
чива. Он је присталица очигледних
теорија, подржавалац моћних и власних.
Он не спушта свој хладан прст у туђ
пакао, нити икад обрће своје усне од
пуног пехара осмехнуте среће. За њега
небо и земља јесу земља, тело и душа
— тело, вечност и тренутак — тренутак.

Нису потребни крупни историјски
догађаји, да би један смртан човек
добио прилику да се одлучи за једно
или друго царство. Сваки бели дан је

један велики датум у борби та два
царства. Ерши ли се данас насиље над
твојим суседом, књига је отворена на
твом колону, и свети књигонша оче-
кује одговор. Окренеш ли ти своје очи
на другу страну, и пустиш насиље да
се изврши и преврши, ти си већ тиме
дао одговор — приволео си се царству
земаљскоме. И твој сусед ће погинути
од насилника, и дом ће његов бити
спаљен, и ти ћеш наследити имање
његово. Но душа твоја неће делити
угодност од тога са телом твојим: она
ће осећати тамничку тескобу и муку.
Победа твоја биће Муратова а не Ла-
зарева.

Деси ли се пак, да се душа твоја
устреми у одбрану правде остављене од
свију, мршаве и исмејане, — тиме си
се ти приволео царству небескоме. Но
тима си свесно крочио на пут опасно-
сти, жртве и муке. Бићеш и ти оста-
вљен, измршављен и исмејан. И изгу-
бићеш богатство и здравље правде
ради. И изгубићеш почаст и прија-
тељства, па лако и живот. Тада ће
гониоци правде приграбити твој дом
и своје имање и смејаће се, гозбећи се
за твојом трпезом, говорећи: где је
сад онај што воли више царство не-
беско него земаљско? Но усред њихове
гозбе засјаће изненадно твоја правда,
као муња из прамена магле. И гром
ће се срушити пред ноге гонитеља

Поп Милан Ђорђевић

Веселин Алексић, учитељ

правде. И у том тренутку тањир се понова окреће и поставља правилно: они губе све, који су мислили да су добили све, а ти добијаш све, јер си у очима света био изгубио све. И победа твоја биће слична победи цара Лазара, чији се тањир среће ево одлучно окренуо и поставио правилно тек у наше дане, после пет стотина и тридесет година.

Пре пет стотина и тридесет година Лазар се приволео царству небесноме, што ће рећи: стао уз Христа и Његов часни крст, и изгубио и царство и главу. Свет је мислио, да је Лазар претрпео нечувен пораз и да је народ српски сломљен за вазда. Тако се ценила ствар споља. Но изнутра ствар је задржала један невидљиви сјај, никад незамагљен.

Видећи и ценећи ствар изнутра, из духа, пророчки геније народни, описав страшни пад и проласт, завршује овим неочекиваним речима:

„Све је свето и честито било.

„И милومه Богу приступачно.“

На име, достојна жртва принета је била за достојну ствар Христу се жртвовало све. Народ је веровао, да нити је поднета жртва могла бити тражена и узета васионом узалуд, нити пак да се крст Христов, којим су се осенили војници Лазареви, да сломити ма од какве силе у свету. За то се мртва глава Лазарева засјала на Косову пољу већма него сјајна победа Бајазитова.

Но гле, колико се тек победа Лазарева сија!

На њу се чекало и за њу се страдало пет стотина година. Да је пре дошла била би мање сјајна и мање слатка. Гле, правда не стари у гробу, но полаћује се. Што дуже закопана све се поносније и елегантније диже. Заиста, важно је што је победа Лазаревог народа дошла, но још је важније, да је народ веровао у победу и очекивао је пет векова. Шта би рекао на ово онај из вас, ко чека пет дана на победу своје правде, и шестог дана изгуби веру и у своју победу и у цео свет? А гле овде један народ чека са вером као стена не пет дана но пет тамних ноћи, свака дуга по стотину година!

И не само чека. Но чекајући слави дан косовске пропасти као свој највећи дан! Ово је тајна највећа у нашој историји, у коју странци не прогнучу. Јер други народи обично славе дане својих победа као своје народне дане. И питају се у чуду: откуда то, да Југословени славе дан свог великог пораза као свој „главни“ народни дан у години?

Но ако се странци чуде, не треба ви да се чудите, јер ви треба да знате. Треба да знате, — и то знаће деци својој да казујете — да славећи Видов-дан ви сте вазда славиле не пораз но победу Лазареву. Гле увек је победио онај, ко све жртвује за један

Поп Ђорђе Пешић из Смрдана

Поп Илија Којић из Ниша

светао идеал. Један спартански краљ пао је са триста другова у борби за отаџбину. Непријатељ је прешао преко његова мртва тела. Па ипак се пад овога краља кроз векове истицао не као узорит пораз но као узорита победа. Ако ви убијете некога, ко има више слава од вас, ви га нисте убили но прославили. Убијањем њега ви сте само ускорили своју пропаст и његов триумф. Лазарева војска борила се за одбрану Хришћанства, за одбрану Отаџбине, за одбрану Балкана. Муратова војска борила се за наметање Исламске вере, за наметање господарства, за наметање јарма и ћутања. Има ли и мало сумње, чији је и љ борбе и муке био правији? Како је онда Лазар могао бити побеђен? Не, он није ни био побеђен. Његова крвава глава котрљајући се по Косову исписала је смртну пресуду тобожњим победиоцима. Заиста, никада смрт не оправдава своје постојање у толикој мери, нити показује толико лепоте и племенитости у себи као у тренутку када прима у своја наручја човека као жртву за нешто више од његовог маленог живота. Смрт тада губи своју жаоку, цепа свој тамни вео, и изједначава се са животом — са вишим животом. Овим се додирује главни нерв хришћанске религије.

Где, хришћанска религија се доживљује, и доживљена само постаје разумљива. Рекао је Господ: *Ко чува живост*

свој, изгубиће га, ко изгуби живост свој Мене ради, сачуваће га. — Ко може ово разумети сем онога, ко је у стању ово доживети, преживети? Није ли ова тајна јеванђелска, једна од најдубљих и најплеменитијих, доживљена и посведочена нашим народом кроз историју од Косова до данас? Није ли народ Лазарев онда изгубио свој земаљски живот, са богатством и славом, Христу ради? И није ли кроз ту жртву једнога живота сачувао и примио један бољи и пунији живот, који му се у наше дане отвара? А да је онда народ Лазарев зажалио за својим смртним животом; да га је онда грчевито чувао и пустио своје велике идеале — на врху којих је сјао крст Христов — да буду згажени без одбране — страшно је и помислити! — народ би тај одавно угнилео у својој слабости и ништавилу, и био би изгубио до сада оба царства, и оба живота. Но Лазарев народ је разумео онда књигу јерусалимску, свету књигу судбе, као што ју је разумео и његов владар, и, приволевши се царству највиших идеала, однео је бесмртну победу страдањем и смрћу својом.

Поклонимо се, за то, жртви Светога Лазара. Његово приволење царству небесном значе целу једну религију.

Та религија Лазарева данас је потребна народу као и увек. Јер где, она значи, да са Христом долази и победа.

Поп Влада Бурковић из Лапова

Поп Василије Поповић из Темске

Она значи, да нема сувише велике жртве за правду Божју.

И значи још да је и сада, као и у почетку, пред нашом слободом и уједињеном нацијом отворена књига која долази с неба кроз Јерусалим, са вечно истим питањем, које иде с тужњем кроз све дане светске историје:

„Коме ћеш се приволети царству ?

„Или волиш царству земаљскоме,

„Или волиш царству небескоме ?“

*

Читате своју историју како ваља и видећете сав закон Божји урезан у њој. Крупним словима, као огњеним кедрима, пише Господ закон свој, да би га и мало писмени у духу могли читати. Он га је написао и запечатио једном у Светом Писму, но Он је неуморан у понављању свога закона у животу свакога народа

Будним оком пратиће небесне силе живот наш у слободи, за који сте се толико молили.

Воспрените духом, дакле, и не загнурујте душу своју у земаљско царство. Где, слобода никад не значи

земаљско царство но небесно. Слобода је ретки гост, из другог света а не стални житељ овога света. Као крилати анђеол, провидан и нежан као етар, и моћан и животворан као етар, слобода на крилима долеће у госте, на крилима се држи међу нама, и на крилима одлеће у — други свет.

Сазидана од костију мученика и великомученика ова земља треба да постане тврђава Божја, у којој ће сејиме Божје славити и благосиљати и мислима, и речима, и делима. Нека би на свима капијама ове тврђаве, и у свима душама њених обитатеља, била уписана огњена реч пророкова: *Господ је снага моја и песма моја!*

Дигни се, царски народе, на висину царства небескога, где истина, светост и доброта блистају.

Одагнај грех од себе као што змију одгониш од младенца. Јер ако си до сада правдао грехе своје робовањем чиме ћеш га од сада правдати ?

Нека са ропским временом оду у неповрат и последњи остаци ропске душе.

ЗАВЕТ

Поп Станко Костић
из Кратова.

Да би опет дошла до свога права царска душа Лазарева, ко, а светлом лику Христовоме приноси све на жртву и од њега прима свој најлепши сјај.

Да би они, који дођу да суде и певају о вама и делима вашим, могли рећи исто оно што је речено о Светоме Цару и његовом народу:

„Све је свето и честито било
„И милосте Богу приступачно.“

Епископ *Николај Велимировић*

У СЛАВУ И ЧАСТ СРБИЈЕ

Придружујем се свим срцем поштовању које добри Французи упућују храбром српском краљу Петру.

Емил Флеге
Члан Француске Академије.

Путниче из далека, пред овај Запис свети Стани и скини капу, па онда даље ступи..
За сваку стопу земље, пали су животи скупи
Сваки је бусен сведок, како умемо мрети
За своју отаџбину.

Знаш ли за ову земљу?... О њој си чуо давне
Пет је векова како крвави мир ту влада.
Свака је кућа света, крст на ком се страда
За веру и слободу... Живот се давао славно..
Хумка је храм до храма..

Али кад преврши чаша и нова покољења,
Слична вечитој правди, ко осветници горди
Истине и Слободе; сташе на супрот хорди
Османа и варвара, пуни одушевљења
За ову свету груду.

Као крилати ждрали, њихове свете чете
Хрлише браћи својој, тешке скидајућ ланце
С Једрена до сињег мора, пређоше крш и клане
Свуда свештајућ' славом блиставе бајонете.
Стара се слава буди.

Српска се смешила мајка, смехом суза
Ал' храбро слала синке, из боја у бој славни
Три пут су умирали, орлима младим равни,
Три пут их рађала мајка. Докле из ропских
Слободу чекају браћа..

И када једног страшног и судбоносног трену
Ко вихар кренуше напред, ко непробојне браве
Вечност се осмехнула и златне пишући стра
Горда Србија мала би славом покривена,
Да се векови горде..

Робље, трофеји силни, пред њеним ногама ле
У своме ништавилу војска несара грца.
А мала армија лети, надчовечанска срца,
И силни угњетачи у страшном поразу беже.
Какав историја незна..

Путниче из далека, стани пред Запис свети.
Он је огромна црква, он је вечита слава.
Зар не осећаш како у теби васкрсава
Гордост и величина...? Како је слатко мрети
За своју отаџбину.

Осечина 1914.

Жарко Лазаревић

ТРИ ЈУНАКА — ТРИ СОКОЛА

— Данило Илић — Вељко Чубриловић — Мишко Јовановић —

Кад се буде писала историја овога страшнаг светскога рата, за ову тројицу великих синова српских забележиће се ове скромне речи: Они су имали срца, одважности и умешности да кроз кордон аустријских бајонета, кроз низове аустријских жандармских патрола и полицијских агената пронесу смртоносно оружје кроз целу источну и средишњу Босну, од обале Дрине до самога Сарајева, и да га предаду у сигурну руку Принципову, која је про-сула царску крв по калдрми града Сарајева. Са обале Дрине донео је оружје Јаков Миловић у село Прибој и

ким вешалима усред форовима начичканог града Сарајева, дана 3. фебруара године 1915.

То је цела кратка историја њиховог учешћа у спреми за судбоносни Видовдан год. 1914., њихов рад и њихово страдање.

Најважнију улогу у целој тој спреми одиграо је, на сваки начин, Данило Илић. На њему је почивала сва тежина организације самога атентата, проналажење лица подесних и вољних за дело, чување драгоценог експлозива и раздеоба улога, места и врсте оружја. И поврх свега тога тајанственост ко-

Грбови Принципа, Грабежа и Чабриновића у Терезину у Чешкој.

предао га Вељку Чубриловићу, одатле га је он по двојници браће Керовића отпремио у Тузлу, из Тузле га је до Добоја жељезницом пренео Мишко Јовановић и предао Данилу Илићу, а Данило Илић однео га је у Сарајево, сакрио и чувао до онога дана, када су бомба Недељка Чабриновића и два метка Гаврила Принципа потресли и запалили цео свет. И док су им три њихова помагача била осуђена на свирепи број година тамнице и умрла у Мелерсдорфу код Беча, дотле су њих тројица завршили своје животе на тај-

јом је морао да обавије целу своју акцију, коју је тако мајсторски и савршено извео, да је још и данас дивно чудо, како се то све могло десити у оном Сарајеву, где је сваки трећи човек био дошаптавач аустријских власти и будни осматрач свега што се међу Србима дешава. Данило Илић био је јединствене среће, на коју ваља обратити нарочиту пажњу. Сем њега, ниједнога сарајевског агентатора није аустријска власт могла да осуди на казну смрти ради тога што ниједан није био прекорачио двадесету годину

живота. И ти млади хероји знали су да очувају тајну, сакривену дубоко у срцу, да ни једном речју не одаду на меру, запретану пажљиво у завојима мозга. Ни младифска брзоплетост, ни недостатак искуства, ни жеља за испривањем, ни болесна амбиција, ништа није омело ове младе и гвоздене душе да ма и шапатом наговесте оно на што су се заклели да ће остати тајна. Као монаси исповедници, они су запечатали своја уста за говор о ономе о чему је било, до самога дела, допуштено само да се мисли, и били су спремни да с тајном легну у гроб. И то је све успело можда једино ради тога што су баш сви били млади, свесни и дисциплиновани, невезани за живот везама земским и пролазним.

Ту дисциплину душе знао је у њих да улије Данило Илић.

Данила Илића изнело је на површину оно прелатно време, када је нашу омладину у Босни и Херцеговини био занео талас неиздрживог незадовољства и бесне непомирљивости са политичким стањем у земљи. Прогањана још у школским скамијама, денунцирана ради испољавања ма и најневиније слободоумне мисли, заливена отровом подређености и спутаности, ропства и понижења, омладина је наша неминовна морала да постане борбена, бунтовна и револуционарна, свесно и без презања. Сем тога на ту њену диспозицију падала је лектира руских револуционарних писаца као оштри убоди ножа у живо месо, и то је од ње створило фанатике пркоса, бунта и рушења. Додајте к томе глорификацију и лично учествовање у четничкој акцији, силан полет духова и повраћену веру у самога себе после успеха у балканском рату, ропство и прогањање на сваком кораку куда се кретала та омладина, па ће се лако разумети сав гнев душа које се нису дале да окују, сва жеља да се учма-лост заталаса, сва похлепа да се тиранија што пре зграби за гркљан. Без одређеног рачуна о последицама без довољно моћи расуђивања о обимности онога што после акције и дела долази, ова је омладина хтела само да омирише крв и да даде да је омиришу и други, дубоко убеђена, да је крв

најплодоноснији квасац за рађање нечега новог и невиђеног, али у души проосећаног. Без могућности и настојања да сачини и изведе читау грандиозну драму, она је свесно хтела да одигра само крвав прелудију онда позорницу препусти оружаним милицијима. То је омладина дала која је на челу носила печат херојства, у очима блештећи сјај освете, у срцу дубоко бол понижених и увређених. Она је борби против тираније видела нов

Недељко В. Чабриновић

веру свога поколења, у крви силније исцеђавајуће причешће својој болној души, у страдању за мисао своје вечно спасење. Одатле учестано циктање револвера у Загребу и Сарајеву, одатле бомба Чабриновићева и сигурни мечи Принципови.

Данило Илић спада међу најагилније и најсвесније чланове те омладине. Одрастао у беди и гоњењу, прекаљен страдањима и оскудевањем, борбен и несломљив, он је убрзо био на чисту

са самим собом. Сталожен и миран, сугестиван и убедљив, он постаје апостол идеје бунта, организатор, акције револте и окупљач верника освете. Круг су му душе сродне и страдалачке, поље рада узбудљива средњешколска омладина. Он је тако ексцелентан сејач, да му ни једно зрно сетве није пало на угажени друм или међу бодљикаво трње. И ко позна прилике у Босни, тај ће организатору акције и сејачу идеје Данилу Илићу морати да призна као невероватан успех то што је за своју акцију, тако силну, страшну и језовиту, умео да придобије, поред једног ђака муслимана, такођер и члана нај-

Гаврило Принцип

неборбенијег и до онда привилегованог, дела нашег народа у Босни: једног ђака католика.

Речи своје откупио је, као и Христос, делом. Кад је требало заиграти крваво коло, донети оружје на само место и наћи сигурну руку за бомбе и оштро око за метке, Данило Илић свесно се примио тога као превода какве брошуре револуционарне садржине. Смешљен у свему, он је и тај задатак смешљено извео, без колебања, поно-

сно и са одушевљењем. Као и Наполеон, он је својим подређенима разделио улоге, и сам лично надгледао ток битке и старао се за успех дана. Тек кад су Принципови меци одјекнули ваздухом и метални се куршум обојио врелом крвљу Хапсбуршком, Данило је Илић осетио како у радосној јези вибрира сваки нерв његовог револуционарног бића и како му невидовна рука обавија мученички ореол око чела. Видевши своје дело крунисано успехом он се у том моменту, без сумње, насмешио осмехом задовољења исто онако свесно, као што се доцније мирно, поносно и без кајања успео, као трећи по реду, на степенице вешала.

По заносу за револуционарном акцијом и по радости над успешним делом, њему је потпуно раван Вељко Чубриловић, друг по позиву, али несравњено друкчијег темперамента. Док је први био сталожен, тих и срачунат, овај је био као кап врелог уља што пече и сагара, као жеравка коју ветар све јаче расламсава. Плаховит и нагао, прек и распаљив, он је био у стању да без оклевања и предомишљања зграби комад усијаног гвожђа, у часу и ненадано, пред очима свију и одважно, само кад би та румена и светла боја, под цену његовог личног изгарања могла да буде знак за узбуну и покољ. Члан једне сангвиничне породице, која је нестрпљива ради спорог тока овога нашег необичног живота, леп и румен као девојка, узбудљив и слаткоречив, он је зубима кицао свој живот и живео десет година испред нас свију. Он је живео само за идеју жртве и страдања за народ. Једна душа која је свирепо и варварски мрзела тиранију, а у породичном кругу треперила питомошћу нежног девојчета, Голуб и орао, према месту и моменту. Јунак свести и неустрашивости, каквих је у нас мало било. Кад су га везали, он је с поносом дисао и показивао окрване руке, а полазећи на стратиште, он се с осмехом праштао од оних који су се гушили у сузама и без жаљења отишао је у смрт, која му је само као страдалничка и мученичка била и могла да буде слатка.

Вељко Чубриловић био је тип нашег националног радника, који је саздан

Данило Илић

само за покретање и револуционисање духова. Свака реч његова упућена сељаку, имала је као крајњу целу револуцију и кидање окова. У свом малом селу Прибоју он је био луч, која је не престано горела од жеље да своје брђане поведе у осветнички бој. Он је у своме селу основао и соколско друштво, и Побратимство и Земљорадничку Задругу, па да је основао и пчеларско удружење, и оно би на себи носило печат његове душе, печат бунта и непомирљивости. Вољен и цењен од својих горштака, по мало прзничав и експлозиван, свадљив и у афекту брзорек, он се био размахоао с обе руке да сеје семе револуције и са детињом радошћу уживања прихватио се посла: да руши једну силну царевину. Чим је пренео оружје, он је њу, први од сви завереника, већ у визији видео својим блиставим црним очима, како згажена и смрвљена лежи пред његовим ногама.

Мишко Јовановић није био прави и изразити револуционар, он то не би никад ни постао, да није био у Тузли и уз Вељка Чубриловића. Син богате породице, са менталитетом наше имућне маловарошке класе, он је одрастао

у њифтинској средини, и цео његов младићски живот носи на себи печат трчања за уживањем, расипања новца и живота. Тек доцније, у старим годинама, он се трза, прибуре и извучи из кала по коме је газио. Он то искрено и сам признаје и вели, да је соколство од њега створило новог човека. Од тога момента Мишко Јовановић развија и удвостручава у својој души све оне врлине, које су биле у опасности да остану пригушене равнодушношћу и неактивношћу. Лепо је и поучно било пратити покрет ове питеме и осетљиве душе, каква је у њега била у истини, ма да је у први мах била засенчена богатством и бурним небрижним животом. Младић који није знао да цени вредност новца који није много размишљао о томе како се он стиче, галан који је проводио ноћи у друштву које није било за њега, омладинца који је најмање лично на омладинца каквога је тражио дух времена, Мишко Јовановић подигао се, отворио очи и нашао правог себе брзо, одлучно и са

Вељко Чубриловић

стидом, у оном моменту, кад је научио да види да народ плаче а да живот његов није живот правог омладинца Преузевши на се дужност да као старешина соколског друштва буде пример препорођења и новог смера у животу, он је без бола и жаљења прекинуо све везе са прошлошћу и постао заиста нов савремен и узоран. Све дане проведене у јурењу за животом он је хтео да надокнади ужрбаном и преданом радиношћу, сав заостатак у школовању хитним и убрзаним самообразовањем. Њему је било бескрајно мило што тузланска омладина није била изгубила вере у њ, и он јој се тако одужио да Тузла неће никад имати савеснијег, одушевљенијег ни пожртвованијег соколског старешине

Мишко није био типа Вељковог ни Даниловог. Он није био сејач него прималац идеја, али такав који их је примао с вером и с побожношћу. У Тузли, где је било толико незадовољника и толико бунтовника, он је био један од оних који су то најдоцније, али најсвесније и најпреданије постали, и који су као ослонац најсигурнији и најдостојнији. Њега, новог

Сарајево.

Мишко Јовановић

и преображеног човека, који је са негодовањем пребирао успомене на мпнули бесплодни живот, дражила је стално и неодоливо једна светла и лепа мисао, да то све окаје једним витешким гестом и једним свесним одуживањем народу којег је душу тако доцкан уочио, проучио и заолео. Пут, којим је вазалд поћи да то постигне био му је тако близак и у Тузли тако снажно оцртан, да је само требало његове душе и његове одважности, па да њим крене. По природи својој миран и ћутљив, осећајан и пријемљив, он је на томе путу само требао уз се да има некога ко ће му казати шта треба да учини, па да се то учини најспремније и најсавесније, с пуно преданости и младићског одушевљења. И тако је од њега дух борбености и револуције створио свесно, одважног и одушевљеног националног Савла.

У кратком предратном животу Српскога Соколства ми смо мислили да немамо првокласних бора-

на и јунака идеје. Ова три светла имена демантују то најречитије, и зато су они понос наш и слава наша.

Стеван Жакула.

ЗОРА НОВОГ ВИДОВ-ДАНА

Поноћна се тама са тмурних небеса Пољем раширила к'о гарава крила, Па нејасан шапат са дубова стреса Што су их столена грубо засадила.

Тихо, к'о молитва да бруји са грана, Кроз пространо поље чудан покрет поче, Задрхтала земља као од мегдана: Косовским се Гробљем отворише плоче.

Из земље се магла подиже лагано И прилика једна у мраку се створи, Бели вео дугим пољем се размано Када царски поклич кроз ноћ се захори.

— О другови верни из Косовског Боја, Видовданска ноћ је на Косово стигла! Збор јуначки чека, дична децо моја, Устаните, док се поноћ није дигла...

Још последњих речи одјек и не доче,
А духови редом клизнуше са плоче —
Скупила се група као магла лака —
То су биле сени косовских јунака.

У зачељу своме Цар Лазар је сео,
У царскоме сјају и окружен свитом,
Поносито гледа на скуп овај цео,
Узвишен пред сјајем и јуначком китом.

— О Господо светла, и сва децо моја!
Године се сваке на Јуначком Збору
Састајемо овде, од Косовског Боја,
Чекајући Нову Видовданску Зору.

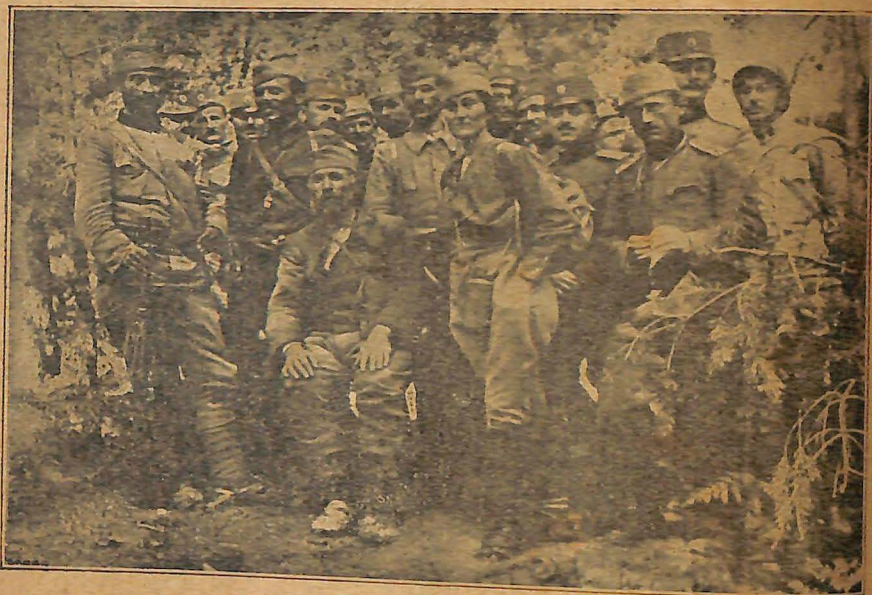
— Пролазили дани... Године су прошле...
Ситницом је много већ протекло воде.
И жељене чете с победом су дошле
Да нам гроб прелију жртвама Слободе...

Веселе се ори, Косово се стреса,
К'о да старих дива ред по ред се рече,
Веселе се споји са хуком небеса,
А грмљава грома свет цео заглупи.

И поворка сени у Коло се споји,
И последња игра сад њихова поче,
Видовданска Зора када свет освоји,
Над последњим ск пом склопише.

Грануло је јутро новог Видов-дана,
Засијало сунце на се бури руга,
А Косово Поље, чак са морски страна,
К'о тробојни венац ованчала дуга.

Ж. М. Пауновић

Српкиње Јунаца: Љубица Чанаревићева, учитељица, која се као комита са неколико другова
... кроз непријатељске редове на солунском фронту 1918. из Србије на положаје дринске дивизије

— Радујте се, децо! напун'те кондира!
Последњи пут овде молити се Богу!
После пет векова стећи ћемо мира
За потомке наше и вечиту слогу.

Са свију се страна крик радости диже;
Завекта оружје, оклопи се слише,
Полетела браћа једно другом ближе,
Да поздраве Зору коју дуго снише.

У СЛАВУ И ЧАСТ СРБИЈЕ

Слава краљу Петру српском,
части, краљу бола, краљу васкрсења,
Жене Француске падају на колена
његовим мучеништвом, очекују
својим побожним рукама крунису
гову победу.

Жана Кашила Манде

АМАЈЛИЈА

— Успомена из касарне —

Улегао сам у канцеларију, сео за сто и мирно почео испијати чај, кад неко, изненада, тихо поклаца на врата. Затим се нечујно отшкрину и један канат и бледа, мршава сва обрасла у проседу и неуређену длаку, засута тринама од сена, провири иза њега. Лагано, опрезно, снебивајући се, улезе, опирајући се на штап, ситна и јадна људска прилика једна. Застаде у дно собе.

— Кога тражиш, рођаче?

Он се наклања и лењо подиже главу. Наклања се и опет ме погледа једним чудним погледом, пуним и притајене радости и необичног, невесто прикривеног неповерења. Гоњен и псован на безбројним језицима, по безбројним предсобљима и канцеларијама, кроз које се теже пробити него кроз све противничке линије, пријатно се изненадио кад га неко и на његовом, материњем језику назва рођаком. Два мутна ока, дубоко упала под прљаво чело, као кад се мало раширише, засветлише. Усне, по чијим се крајевима ухватила бела пена, почеше се немирно трзати. Као да је хтео да каже нешто. Па опет оћута.

Поново ме погледа и погуре се.

— Дош'о сам да се пријавим, — рече промукло, ушмркујући и заклањујући нос и уста руком. — Пустили ме из шпидала

— Зар оздравио? — запитам отегнуто гледајући га онако јадна и изнемогла са пуно сажалења.

— Кажу да сам оздравио а мени се не чини.

Опет ушмркну и као за се додаде:

— Ако ти рекну и да си мртав, нема друге него легни да те закопају.

Узме ми чајаве и од зноја полутруле документе и почнем прегледати. Отпуштају га из болнице са оном обичном, сувом примедбом „оздравио“. Записем му име у протокол и упутим га на коју комисију да иде.

Он као да размисли мало. Поче узвијати носом и полугласно припита:

— И баш не ће да ме пусте кући?

Светозар Ђоровић, српски књижевник

-- Неће, брате.

— Хм... ја... Не верују ми...

Па се окрену и пође.

— И баш се то не може никако? — припита опет и опет се заустави

— Не може у овој земљи.

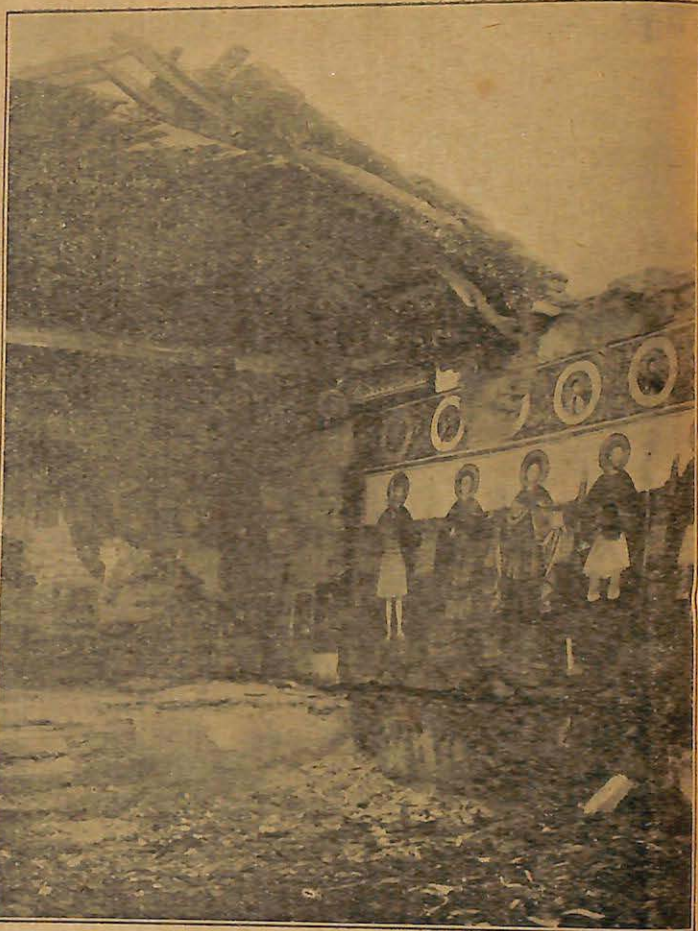
— А што ћу им овако сагат? Само да ме дабе хране, рече и са големом муком раскорачи се — Ето видиш, брате.. Премрз'о сам... И ево... Макар ми они никад не вјеровали... сагат... Ја то знам боље од њих.

Сажали ми се гледајући га. Дође ми да уздахнем, да заплачем за њим. А он се осмејкуе Благо, меко, болно се осмејкује. Још као да није потпуно свестан големе несреће која га снашла.

— Бре фала Богу кад је глава остала. А једва сам и њу кутарисао, — избаци са неким чудним задовољством и поглади се по ретким замршеним брковима.

— Био си у ватри? — радознало запитам нудећи му столицу да седне.

— У ватри? — припита живље гледајући ме некако подругливо. Стиште једно око и као да се поче присећати... — Јесам. Биосам... Куршуми ми... фијууушишишифијууу... звиждали око ушију.. Грмили топови изнад главе, растресали небеса, и шрапнел сипао, сипао, сипао као град... Понекад само чуеш како јауке неко близу тебе. Окренеш се и видиш како се изврнуо. Тијело искидано, раскомадано, одбијене ноге јали руке играју, грче се у крви... Па ништа... Ни да се стресеш... Зафалиш Богу што то ниси ти, запалиш цигар или загризеш корицу

Слика ратног вандализма: црква у селу Броду код Битоља, порушена од Бугара.

хљеба. Чекаш кад ће још који тако да заглави.

Поклоши очи рукама па као да се сневесели. Опет поче кашљати. Одаму мало, отпочину.

— Ја се, право да речем, и нијесам бојао куршума, — настави, — Јок!. Ја сам ти брате, од студени настрадао. У Карпатима, у декунгу. Заноћно на промрзлој земљи, а пробудио се у шпидалу...

Накриви главу и лукаво намигну:

— Да ме нијесу нашли и дигли, остао бих конзервиран у оним брдима.

Лагано, с муком, стењући и јечећи. диже се са столице... Пође..., па се опет заустави на прагу.

— А ти си, рек'о бих, *наш* чојек, — запита шапатом као бојећи се да ко не чује.

— Јесам.

— Ја!.. Чим си ми понудио столицу позн'о сам! Одмах сам помислио: „наш је чојек, од нашег закона“. Није то шала, болан! Столица!

Уздахну и рече поверљиво:

— А не рекох ти да имам брата.

Бије се с Талијанима.

— Зар?

— Млађи од мене, здравији.

— Пише ли ти?

— Пише. Још је читав.

Ухвати ме за раме и погледа у очи строго, испитујући.

— Не знам како би му послао једну амајлију... У њој је *Сан машере Божије* писан руком једног јерусалимског

пустињака, — избаци убрзано готово не предисући. — То ме вазда чувало и због тога се нијесам бојао од куршума. Не бије зрно онога, ко ту амајлију има... Па бих... знаш... сада да пошаљем брату.

— Зар више не може теби затребати? — запитам мирно, смешкајући се.

Он се прислони уз врата и одлучно одби главом.

— А што ће ми сада? — прошапта сетно погледајући низа се. — Сакат па сакат... А он је млад, јак... На њему остаје кућа... Ко ће онолику чељад наранити?

Видећи да се још једнако смешкам, љутну се мало. Некако оштро, нестрпљиво одмахну руком као да каже: „а не схваћаш ти то“... Па раствори канат и извуче се из собе.

Мостар.

Светозар Ђоровић,

Славна комитска чета војводе Воје Танкосића у борбама од Дунава до славне смрти Танкосића 1915.

ПОЗДРАВ ВОЈВОДИ СТЕПИ

— Реч којом је прослављена Песник поздравио прослављеног Ратника у Мостару. —

Госиодо и браћо!

Пре неколико дана одредише моји пријатељи и другови да ја на вечерашњој отменој гозби поздравим великога и бесмртнога војводу Степана Степановића.

Алекса Шантић, српски песник.

Колико ме је то одликовање огрејало и та угодна дужност испуњавала радошћу и усхићом, у толико више хватала ме је и тајна стрепња и бојазан: хоћу ли ја из долине своје на високи осунчани брег тој узвишеној херојској слици моћи добацити достојни венац? Хоћу ли моћи наћи

згодне, отмене и светле речи, које би биле и деломична исповест нашега признања, наше љубави и усхићења према великом човеку, чије ће светло име за све векове бити написано златним словима у повесници нашој?

Али у часу те моје бојазни ја сам чуо један утешни и пријатељски глас, који ми довикну:

„Не бој се! Ја ћу ти дати мелодију свога говора и њоме поздрави свога љубимца! Ходи овамо! Сиђи у моје баште и ту ћеш чути речи које ти обећајем!“ То беше глас и порука срца мога и ја му радосно следих. Униђох и побожно ступих у његове вртове. Бејаш изненађен и опчаран. Свуда жарко и топло лето! Свуда у запаљеним бојама дуга хукте водопади! Свуда висока стабла стреме и својим финовским рачвама као да би хтели да загрле сунчану рану јабуку.

„Реци ми, сарођениче мој, зар нису твоји вртови опуштошени? Зар они нису већ давно усахнули? Та последњих година по њима је падало толико снега болова и беде, да сам држао, да су они само пустош и неме хумке, и да су твоја стабла костури, на којима висе црни и грки плодови“.

„Видиш ли — одговори ми срце — моја стабла имаду корен вере, и кроз гране њихове теку златни сунчеви сокови, а њихови листови носе оклоп огња. За то све вејанице и сваки снег растапају се, и моја стабла победнички високо дижу зелене венце своје“.

— „А зар их нису оборили толики ударци оштри секира злих дана, и злих и пакосних људи? — „Не драги мој! — одговори ми срце. Моја су стабла склопљена челиком самопоуздања и на сваки удар секира оне расипају златне устрептане варнице. Зато су вечери и ноћи мојих башта пуне светњака као небо звезда“.

„Слушај! — продужи сарођеник мој. Сада певају моја стабла! Бирај звуке и речи њихове и од њих сплети жељени венац за лепо чело твога јунака“.

— Сва су стабла била као на молитви: сагнула су своје високе круне и појала у пурпурноме плашту сунца као победоносна краљевска деца.

из пламена радости, када ти је вихор са Цера, Доброг Поља и Ветреника до-нео гласе велике и бесамртне победе, и кад је синуо Васкрс нашег троименог народа и родило се краљевство Срба, Хрвата и Словенаца“.

Као дете кад слуша мајку када га она молитви учи, и ја сам слушао звуке и речи високога храста, и ја сам их као слатке румене плодове, са његових финовских рачава душом побрао, и у њиховој светлој одори дана и позлати сунца, ја их ево скромно и са душом својом предајем Ономе, који у прочељу, као круна ове светле гозбе, седи и Коме своје очи са захвалношћу подижемо :

Чета на полагају : у закљону на ручку,

Од стабла до стабла ступао сам усхићен и њима захвално подизао очи, као милим пријатељима, који ме срећају насмејана лица.

Код једног дрвета зауставих се. То беше један високи хрест, чији раскошни врхови бејаху надмашили све остале другове своје. „Да, да! — рече срце. Ту стани! тај ће ти хрест поклонити жељене речи и звуке. Он је израстао

Како лепо данас, наше сунце греје,
И заносно шуми сва Неретва стара!
У нашему срцу чар пролећа веје
И Хеликон светли у души се ствара,
Где драгуљи пламни, са зориних вела,
Сјај сипљу на беле, мраморне аркаде,
Где уз харфу златну, са жубором врела,
Радијојла пева наше Илијаде.

ОБЕШЕНИ

Дво зраци сунца, ово река чиста,
 Срце, душа, Тебе поздрављају, Славни !
 Тебе, с' чијег мача Бог победе блиста
 И рађа се круна наших цара давни ? !
 Тебе, непобедни Сине Мајке горде !
 Вихоре са Цера, што целатска оба
 Рушио си цара, громом своје хорде,
 И с' тимора славе кликш'о свако доба !

Југ Богдан са децом, и Милош и Марко,
 И сви за слободу што падоше јуче,
 Што ошачку груду љубили су жарко,
 И зажегли крвљу сва кандила Луче
 Сви су они с' тобом данас дошли нама !
 Јер у Твоме срцу њина срца горе,
 Срца пуна звезда и драгога кама,
 Срца, где се светле сви олтари зоре !

С' њима очи своје упиш'о си лешу
 Високих крсташа и сунцу се цео —
 Шта Србија може показ'о си свету
 И њезине душе да су Бога део,
 Јер Богови с' Тобом њада нису хтели
 Ти си сам Крон биво са муњом у руци;
 И бродови наши свог су Христа срели
 И с' дугом на једру златној стигли луци.

Са којљем и штишом, сад, краљу мегдана,
 Штубе, ког сви громи окрњили нису,
 Ти стојиш, сав сјајан, к'о зора Балкана,
 Сврх аждаје мртве, на највишем Вису !
 Само решке душе и краљевске, где је
 Бог просуо вапире сунчане, Ту стоје !
 И бесмртне шако, докле сунце греје,
 Светле су у блеску ореоле своје !

Благо Теби ! Вечно са Мироча бела
 Певаће Те вила уз боровље давно !
 Јер си Ти к'о песму херојскијех дела,
 На звездама име урезао славно !
 И сви наши позни, нараштаји красни
 Гледаће на звезде с' вапиром срца лепа,
 И читати песму с' кола звезда јасни,
 Вечну, златну песму: Степановић Степа !
 Мостар.

Алекса Шаншић.

— Сети природних Мучекика Вељка Чубриловића,
 Мишка Јовановића и Данила Илића. —

Једнога зимскога јутра, када свуда
 наоколо владаше снег, а срца наша
 бејаху пуна бола и леда, ви сте у дво-
 ришту гарнизонског затвора осветљени
 ретким лучама зимскога сунца, мирно
 и топло умирали на висинама испод
 танких вешала.

Кружила вас злобна лица најмљених
 Пилата, уочена кола дресираних вој-
 ника с натакнутиим бодовима и била
 вас злобна киша многих погледа деце
 мрака.

А црни целати наше Нације и ови
 пута без приговора замочише залагање
 хлеба у крв нашу и из њихове самр-
 ничке чаше пише млекџ живота.

На конопцима танким подизаху их
 висинама свеже младе, пуне полета
 и снаге, а негде нац главама милиона
 посутих пепелом и срамом плакао је
 распети Бог !

Тешки су то пути били и часови
 пуни осветљаног бола и кроз њих ће
 говорити векови.

С вешала су падале речи оних, који
 ће вечно да живе у народу својем до
 последњег Србина, до задњег Југо-
 славенина; Живео српски Народ, живела
 слобода ! Капале су као растањено же-
 лезо речи оних, који ће надживети
 бес југословенских гробара.

Заглушно ударање војничких добоша
 неће моћи угушити глас оних, који
 у последњим часовима носе писак јери-
 хонских труба.

Под издигнутим вешалима од земље
 до неба на видноме месту васколике
 наше нације љуљала се мртва телеса
 оних, који волеше слободу под цену
 живота, него пузење пред царем ти-
 ранином.

Они су искали живот своје нације,
 за то су и велики, што су мало свој
 волели, и за то су и живи, што су по-
 сегли у смрт, да се у животу роде.
 Вељко ! Мишко ! Данило ! тим ћемо се
 именима дозивати кроз Вечност ...

Гламоц.

Исаије Мишровић

Ш У М А Д И Ј И

Необјашњива, тајанствена земљо, где крв људска потоцима тече, земљо вечитих буна и нагонске слободе!

Земљо болна, пркосна и цинична, колевко вечитих немира и вечно натапана крвљу, незајажљива у жртвовању своје деце, и вечно болна што их немилице дајеш, свирепа и тужна, с осмехом у коме има и бола и цинизма, и туге и ведрине, јака си, јака од свих нас, колевко рушилаца Турске Империје и Аустријске Царевине!

резигнације, као твоја деца, недокучива земљо!

Ти имаш своју душу, али и своју велику мисао и на већа је твоја филозофија зато што си своју најграндиознију мисао дигла и над самом собом, над својом душом, над својим страстима.

Ти знаш да је Бог стари крвџик, а смрт велика правда и дах те мисли то је она дивна резигнација од живота, коју носе твоја деца кад полазе у земљу, из које се ни један њ тик није вратио.

Београд : изглед са Саве

И ти си не само јака, но и недокучива, јер си ти и упорна, борбена, лукава, у моментима мучка и сурова, а у исто време херојски велика у своме болу од гадости живота. И док ти вечно млада снага ступа у све нове и нове борбе, ти носиш у себи, прикривено, резигнацију живота, и она је као нешто изван тебе, нешто што нема везе с тобом.

И нико не може да умире с толико младог херојизма и с толико дубоке

А за то она твоја деца, увек, дајући животе, служе једној великој правди.

Ти осети највећу мисао, диже је и над самом собом, јер не хтеде да је оскрнавиш чак ни религијом.

И зато ће се из тебе, из твоје утробе родити највећи песник.

Са великом филозофијом над тобом, и са резигнацијом од живота, која увек изгледа као нешто ван тебе, ти никад не стајеш, вечно немирна земљо!

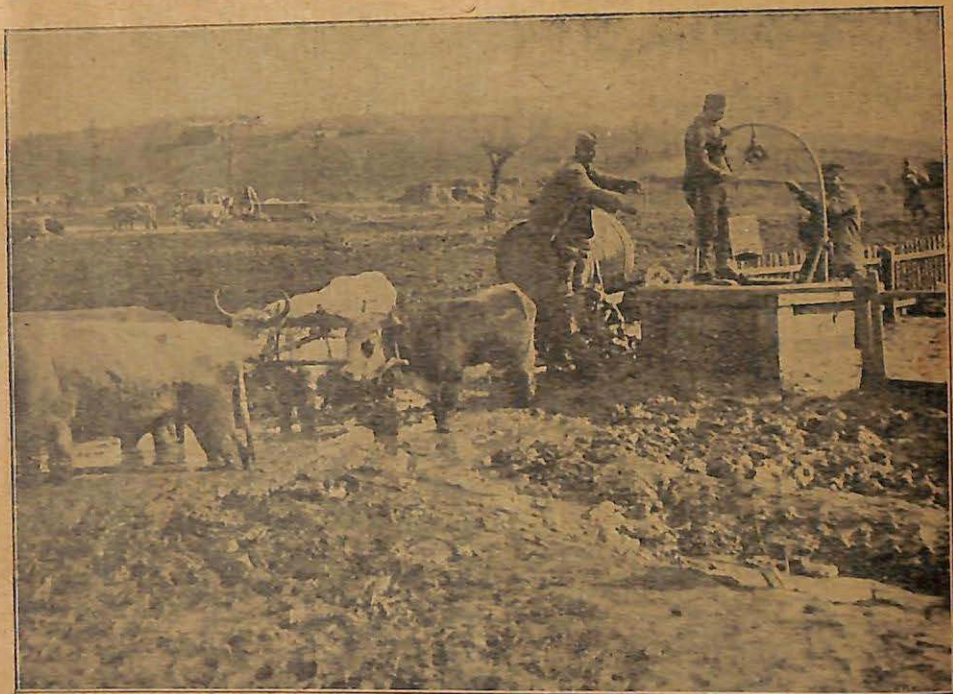
И док непрестано точиш своју крв

и док се непрестано обнављаш, твој тамни Рудник грандиозно ћути, јер ти његовом ћутању даде своју највећу мисао: да је највиша правда ван овога живота. И док ти овај живот хоћеш, и све његове борбе, дотле Рудник ћути.

И дајући томе ћутању све оно што је најдубље у теби, ти примаш борбу са животом, водиш је очајном снагом, и осећаш увек да и та борба, ма да је Бог стари крвник и ма да је ћутање твога Рудника и над њом, има свој велики смисао. И, борбена, ти се увек бориш, падаш и дижеш се!

Увек у борби, ти осећаш да је бол победник. И слудиш злу коб. И када по разбојишту лута мајка Југовића, у којој је фантазија твога песника здружила свргнуту царицу и убогу калуђерицу, Господство наше Средњовековне Државе и Православље нашег дугог, сивог робовања, — то се испуњава та зла коб

Ни Софокле, ни Еврипил, ни Шекспир не дадоше на тако страشان начин својој зле коби, испуњење неког страшног проклетства, као твоје дете када је певало трагедију Царства. Али док

Из ратних дана: водоноше у војсци.

Ти знаш велику мудрост да је Бог крвник, али ти волиш борбу с њим, недокучива земљо; и у оно исто време када имаш сав младалачки херојизам примитивних раса, ти осећаш сву фаталност бола, и сва је твоја поезија фаталност бола Лјудскога Рода. И зато ће се из твоје утробе, оног дана када буде унео у своју душу божански мир твојих планина и твоје осећање неминуности бола, — родити твој велики песник.

та нелагодно бледа, проклетета од Бога, мајка Југовића, као огромна птица злокоби смак света, дотле, — јер си недокучива, необјашњива, — твој песник пева Буну на Дахије, у којој тутњи једна вековима гушена, али не угушена револуција.

Мртви се радују у гробовима, света се преко живих и гром ће загрмити у сред зиме кад му време није, јер се та зла коб коју носиш у души увек бра-

НАШИ ПРИЈАТЕЉИ

Herriot — Ерио, Сенатор Лаона и бив. Министар

тими са твојом великом мистеријом жртвовања себе за један идеал.

*

Дивна грудина наша! Од увек си пуна гробља и пуна живота. И први пут осетих твоју душу када једнога летњег дана, док сунце баца своју бујну светлост на твоја тучна поља и дрхти по твојим таласастим брежуљцима, видех твоја меланхолична гробља са резигнираним позивима управљеним на уморног путника из далека да се на њима одмори, јер ту почива неки дечак, или неки војник

Одмори се путниче, јер сутра треба поново у сурову борбу!

Мртви теби дају мир и снагу.

И никад нећеш изгубити снагу, велика резигнаторко и велика борачице!

И била си самоуверена и онда када су вандали везивали своје коње за крстаче гробова твоје деце.

Била си јака и онда када је плачкаш: газио твоја сетна поља, отимао тврди

хлеб од родитеља гладне деце, испре-зао волове са болесничких кола оста-вљајући на друму, у мутној и хладној измаглици јесењег дана, јечање једног тешког болесника, пискави плач пре-плашеног, прозоблог и лепог дечка и јаук беспомоћне жене.

Била си јака, јер си знала да си сна-жна у трпљењу и Рудник је божански хутао.

Земљо недокучива и нагонске сло-боде у своју широку толеранцију прими сву децу Југославије, дај им да се од-море на твојим меланхоличним гробља-ма и дај да осете мир твојих планина! Дај им да осете сву твоју слободу, схвате твоју мисао и дај им да осете тебе, недокучива, тајанствена Шу-мадијо!

Јер, само у колико сви грађани нове, младе Југославије понесу у својој ду-ши твоју душу, у толико ће дало ује-дињења бити веће, трајније и лепше, јер ти си вечна у својој снази и својој слободи, колевко рушилаца свих де-спотија, Шумадијо!

Душан С. Николајев. h.

ИЗГНАНИЧКИ РИТМИ

— Из збирке „Интимне Стрфе“. —

1

НОСТАЛГИЈА

И тако не знам већ по коју вечер мисао иста мојој земљи нагли, алпски док са шкрипом клизи глечер а видик цео снежи се у магли.

Мисо што каткад шумој назрем гласни у вене када крв спроводи нову, жудећ' да стисне целив врућ и страсни на све што мојом Домовином зову.

На брда поља, на реке; на равни, на дом предака, на све српско што је, и што је драже него спомен давни, драго ко име Домовине моје.

2

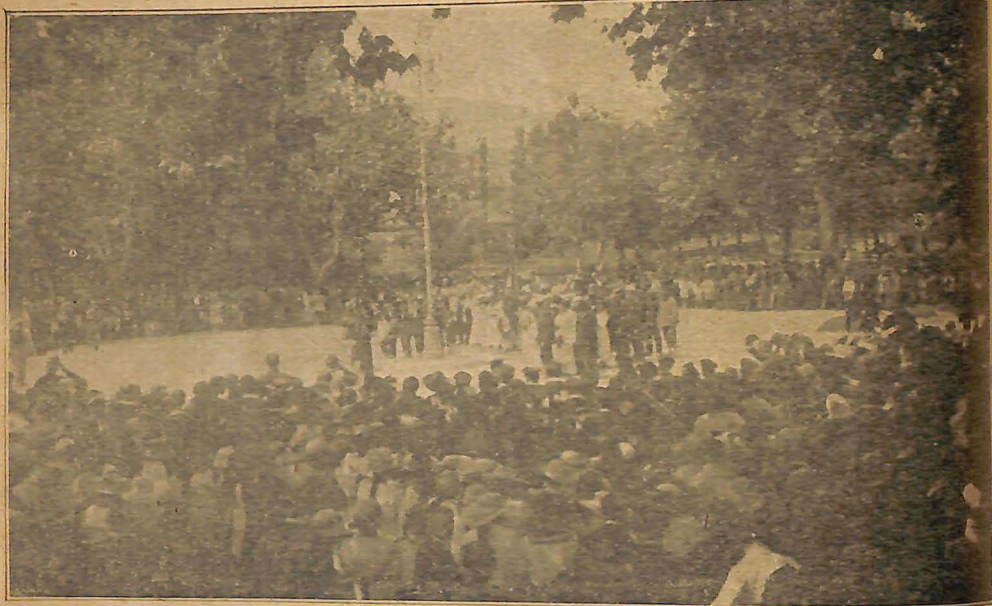
ЗАВЕТ

И ако дође час да мрети треба, испити задњу кап живота чаше, кунем вас, тамо нос'те ме где с неба нашега сија светло Сунце наше.

Ја знам шта земља може да понуди,
али ту земљу моја душа снови,
и жуди само на рођеној груд
да срећна усни кад је смрт целива.

И да мој поглед самртнички леда
једном још пређе рудинама голим
најдраже земље којој сав сам преда
и коју изнад свег желим и волим

Марко Дамњановић

Видов Дан у Мсстару 1919.

Ante Kovač:

Secessio plebis.*)

—:—

Puklo je uže. Palo je zvono
i mrak je svete ikone skrio,
dok munja stvori raspeća znak,
a oblak sasu grād i tuču.
Srljahu čete, planuše kuće.
Pijan je, satrap razbio kupu
nečije sreće — — —
Pokleće gavaz, cmače mu skute,

*) Ова песма из пера једног од најистакнутијих и најчеститијих бораца, речју и делом, за наше Народно Уједињење, из редова Хрвата, алегија је узета из Светог Писма Старог Завета о путу Мојсијевог кроз пустињу, преко Црвеног Мора, у овом случају Јадранско Море, па Крф. Мојсије је Краљ Петар, Јозуа је Александар, обешана земља — Југославија, Јерихон — Македонски фронт.

da lepom reči podvori cara:
„Narod je zdrobljen. Begaju lude,
Još jedan roptaj i biće mrtav
kralj ove zemje!“

Kad je Jehova na Misvi slao
skakavce gadne, da nište žito,
ne beše tako beznadno gorko.
A ovi gone kržljavu decu,
da kamen jedu
i u rešetu vodu dá nose,
skakavci, koji telesa grizu!
Ko Filistejci — razbiše frulu
pastira, što je za svojim stadom
bezbrižno sviro bez misli o smrti.
Ko Saduceji — spekoše sveže
crveno, toplo, momačko meso.
Nema već struna harfa da jekne
psalmom o spasu,
nema o, Bože, Davida silnog.

Mojsije sabra posepan puk i
povede čutke neznanom stazom
u gladna brda
bez brašna, hleba i bez goluba,
jer ga zaklaše ko žrtvu miru.
Varvarin sabra lubanje putem,
pa ih sve sasu pred zlatno tele,
a horda penom zablrlja usta,
igrajuć krugom divljačko kolo.
Mojsije na dve kamené ploče
— gde behu božje naredbe redom
u deset vrsta pisane nožem —
umornu glavu položi uz plač.
Neko mu reče: „Razbij ta slova!“
On ne hte.

I jednog dana, kad je već suncu
umrla slava i noć dopuzla,
razdera veo smolaste tame

Aliluja
i māna s nebesa kapnu:
to beše volja za život.
A jer je stari Mojsije jedva
koračo uz drum posut sa trnjem,
Jozua uze kovčeg zavetni
te krete logor.

Stigla je duga povorka pred kraj,
gde teče med i mleko, gde pršti,
miriše ljubav i groždje ko dojke
ljube, što kite ložnicu sreće.
Tu vojska pade pod grad Jerihon
prepunjen ludom čeljadi cara,
što svoga sina uči na piće
smešano s krvlju nevinih cura.
Tu opet poče da seva sablja;
pobeda dobi svoje rodjenje,

Видоз-Дан у Бања Луца 1919.

silni Jehova. Kroz svetlost reče:
„Podji u zemlju obećanu,
jer tako stoji pisano davno!“

Tad vodja lupi po moru štapom,
mače se voda i narod prodje
na drugu stranu pognute glave.
Na jednom cvetnom ostrvu bedni
nadjoše svega
i vino sveseli srce čovečje

jer prorok kaže u staroj knjizi:
„Kada sve trube izgnanog roda
troglasnim zvukom zašume besno,
pućice vrata, zidine, grdne,
i grad Jerihon postaće ništa.
Tada će mladi Jozua slavno
uz pesme strasne, sa palmom mira
uvesti ljuto stradalu vojsku
u zemlju obećanu — — —.“

Присутност патриотске свијести и душевно задовољство.

Присутност патриотске свијести главни је чимбеник свих родољубних подвига човјека појединца, а најплеменији одраз и понос душевне снаге и спреме једнога народа. Она је уско везана с присутношћу духа, а у не мало случајева захтјева и присутност тијела. „Душом и тјелом, ријечју и дјелом“, старо је начело нашега народа. Она је несумњиво један од најплеменитијих осјећаја и једна од најљепших врлина мушке душе.

Вјерујте! Када будете на сваки позив Домовине, па макар Она захтјевала од Вас много, можда све па и Ваш живот; када будете увјек спремно рекли: „Ту сам“ кад се не будете затајивали ни сакривали; када позив Домовине не буде глас вапја, него упутиће вас у пут свијести, и када будете свијесно и без вике вршили све дужности што вам их она налаже, и кад Вам нико не буде могао пребацити ништа, онда ћете имати потпуно душевно спокојство, шта више — задовољство.

Када будете могли рећи, да имате то; онда ће вам савјест бити чиста, и у томе ће бити ваша срећа, а Ваши ће се поносити Вама. Ваша ће душа — те праве очи наше — спокојно гледати у Вашу прошлост и смјети ћете без страха и стида, да погледате дјечи нашој у очи... И кад вас та невина дјеца буду питала: А гдје си Ти оче (или чича) био и што си учинио кад

је наша домовина била у великој рату? Онда нећете требати измишљања, него ћете спокојно моћи говорити истину. Ваше се лице не ће намрштити, неће ћете требати спустити поглед у Вашој се свијести не ће пробудити црв грижње. Ваше ће лице бити радосно, Ви ћете и нехотице подигнути главу. Очи ће Ваше сјати од задовољства. Ваше ће срце весело

закуцати а душа
Ваша — те наше
праве очи — спокојно ће и поносно гледати у Вашу прошлост. Ви ћете уживати у дјечи, а дјечина наша, за чију слободу ми боримо, уживати ћемо с Вама. Једном ријечју бити ћете срећнији од нас: к

же:
„Човјек пред Богом и пред Дедом...“

Дозволите ми кратко објашњење. На свестраните упите, да дадем податке о себи ја сам одговорим то што и сада кажем: Све вршине нашег живота настао сам у једном јек, да на сваки позив Домовине одговорим спремно „ту сам“. См

трао сам то не само својом душоношћу, него и светом задањом. Извршавају те дужности настојао сам бити досљедним. „Душом и тјелом, ријечи и дјелом“, било је то је начело. То сам настојао у свом првом младеначком заносу за вршине својих првих ђачких година. То сам настојао и касније учествујући активно у читавом покрету „Југосл. уједињења“

Јунак из Добруце, слепи капетан добровољац
Пујо вит. Ловрић, књижевник.

националне омладине“, које сам био члан одбора и ради чега сам био и прогањан. Сарађивао сам у омладинској штампи и пропаганди, и онда је дошао рат. Домовина је захтјевала досљедно извршивање свих родољубних дужности. Ја сам нестрпљиво чекао згуду, да те дужности пре змем на извршење и стрпљиво поднашао сва прогањања Аустрије.

Необорива ми је била жеља бити борцем за Југославију — бити диоником југославенске оружане војске, — бити дејствителним зидаром наше слободе. Напокон стигао сам у Русију, гдје сам смјеста ступио као официр у „Прву југосл. добровољачку бригаду.“ Вршио сам тако своју дужност; онда је дошло до првог оружаног иступа „Прве југосл. добровољачке дивизије“ у Добруди. Домовина је тражила жртве од својих синова, жртва је пала и на мене. Ја сам при извршивању једне од најсвјетлијих дужности, бранећи наш одред од опколења, последије извршене контра атакe тешко рањен — изгубивши за навјек своје очи. Жртва је велика, жртва је ненадокнадива. Послије пребољених рана ја нијесам суштао у извршивању патриотских дужности, него сам радио и даље ријечју и пером. То радим и данас а радити ћу и у будуће, јер је то моја дужност. И моја је савјест чиста, а душа моја — те праве очи наше — споклојно гледа у моју прошлост. Кад будем у старим данима својим седео на клупи крај жала нашег слободног Јадрана, онда ће прићи наша дјечица и тражити ће од мене, да им причам „што је некад било“.

У томе ће бити моја радост и срећа. Напомињем, да сам вршио само своју дужност.

Хвала судбини, што ми је дала могућност, што могу и што ћу моћи увијек да рекнем: „Ја сам сретан, јер сам дао барем нешто за Отаџбину!“

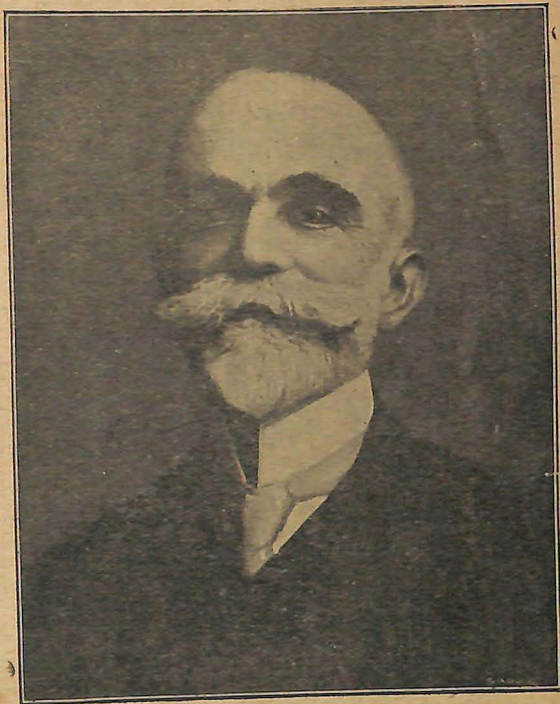
Лондон, мјесеца коловоза 1918.

Лујо виш. Ловрић

СРПСКИ ИЗБЕГЛИЦА

Падосмо с висине мисли и поезије, падосмо на земљу сирову и тврду. Изгубисмо царство духовнога света, и живимо живот прошастога доба, кад ми сао људска без крила ијаше. Наука се српска у црно завила, поезија плаче крај мора сињег.

Падосмо с висине мисли и поезије...

Машадо, председник републике Португалије.

Изгубисмо под собом тле национално, и дишемо ваздух што нас струје. По кућама се туђим сместисмо странци, по кућама хладним, без намештаја. Без намештаја, дражи и слика, и без успомена топлих. Без успомена традиција дома, и сласт и свјетлост кућевног живота.

Изгубисмо под собом тле национално.. Ал част ми своју сачувасмо целу, и у вољу једну живот нам се слио: с огњишта дивног да отерамо врага, од жбира мрских да очистимо земљу, и родној грудви забодемо барјак!

Јер, част ми своју сачувасмо, — целу!

Солун 1916.

Григ. Хаџи-Ташновић

НА ПРАГУ ОТАЏБИНЕ

Јесу ли вам биле сузне очи шуна,
 Непобедна браћо намршених већа,
 Кад пређосше преко отаџбинских међа,
 И јависте поход песмом из плосуна?

У царство легенде ваш се јуриш поје,
 До бесмртне славе и сам пораз стиже.
 Храбром изгнанику стари дух се диже,
 Не мирисом крви, него родне столице.

Та крв пре но дома, освете се сећа;
 Та крв, не гробови, нек вам срце згрева.
 Шта ће без синова Отаџбине плодна?

У молитве робља не шочиште гњева,
 Туђа ће нам биши, без вас земља родна,
 Отаџбину нашу носе ваша плећа.

Владимир Станимировић.

ЛЕПА НАША ДОМОВИНА

Манастир САВИНА, крај Херцег-Новог у Боки Которској.

Ц Е Р

Већ већ читав како ћути
 Седовласи Цер
 И мир његов не помути
 Ни човек ни звер.

Иду лет, шуме дани,
 Спокојно над њим,
 И облака каравана
 Небом високим.

Иду људи и племена
 Уз крик, шум и звон,
 Међају се и времена,
 Ал не мења с' — он.

Мирно своју мудру главу
 Погрузи у сав,
 И народну сања славу
 И јединства дан.

И спомена, цар вјештаини,
 Описује круг,
 И погледа Машар страшни
 Зелен Кито-Луг.

Летом мази дане вреле
 Носи смарагд њин,
 Зимом токе снежне, — беле,
 И плашт-хрмелин.

Ал једнога јулског дана
 Пробуди га ук,
 Са ћесарских равних страна
 Чу се труба звук.

Шивели се швапски плаве,
 Уз бубње и крик,
 Пређе преко Дрине—Саве
 Ћесарев војник.

Регименте силног цара
 Све за стројем строј,
 И улана и хусара
 Небројени број;

Челенке се беласажу
 И у каријер,
 Претили се коњи дају
 И јуре на Цер.

Принц их шаље царске крви
 Фридрих Фелдмаршал,
 Ал не лети напред први
 Коњ му Вуксфал...

— „Српског орла под копите
 Разгазиће он...“
 Храбри своје сјајне свите
 Бечки Фанфарон.

Музика их звучна прати
 Иду на парад,
 Ал где ће их задржати
 Пораз, слом и пад...

— „Хм... незвани иду гости
 Прозирем њим смер,
 Сломљу им грешне кости!“
 — Прошаута Цер.

И срдито диже главу
И огрну љут
Кабаницу сву крваву,
И гледа на пут:

— Иду свету да се јаве,
Сврше адски план, —
У Београд да прославе
Царски рођен дан.

Ал нека их... нека дођу
У крви и злу...
Кроз шибје не сви да прођу
Наш је Степа — ту...

И уздахну он погледа
Мрачно свуд у круг
Тамног чепа, лица бледа,
На север и југ.

Сад шајкаче српске виде
Скромни ратни знак,
Сви шибел у бој иде
Краљ-Петров јунак.

Као поток војска јури
У походу свом.,
Степановић оро сури
Види се пред њом.

Херој страшни са Једрена
И с Пирота цин.,
Мрачан, љутљив као стена,
Грозни исподни.

Као Тарас Буљба стари
Јаше коња свог.,
Иде Степа да обдари
Госта незваног.

Да му војске све помори
Сручи смртни коб
И у Мачви равни створи
Аустријски гроб..

Лукав смех му на уснама.
Пајал тиху реч:
— „Послао је војске нама
Оснони Беч..

Али Бог не добри дати,
Да се сруши враг..
Те не крваву својом прати
Наш оскрљен праг!“

И чу речи, слатке речи
Цер седи у том,
И весело смех му јечи
Над Србијом свом..

— „Ха дошла су деца моја
У сувени час,
Победница сваког боја
Да угосте вас...

Она носе с Куманова
Крвави колач..
Са Битља вина нова
С Брегалнице мач..

Црни рођен-дан Цару свиће,
Већ га гледам ја:
Из крвавих чаша пиће
Аустрија сва..

То су вино Турци пили
И добро им би;
Али нису све попили
Доврште га ви!!!

И на Мишар спусти очи
И на Китог Луг:
— У Београд нећеш доћи,
Швабо, лут је дуг!“

И отпоче бој крвави
Блесну муње рез;
Пада кошен шибел плави
Прашти митраљеа.

Топова се риком пуном
Носи кобна јек.
Грми плотун за плотуном,
Уз мачева звек..

Мачва прна сва се гресе,
Цвили земља, кам,
Простјару се мртвих лесе
Шабаци ждере плам.

Гине царска војска смела
Хусар и улан,
И у диму од ирапница
Слави царски дан.

Гину српски витезови
Вод за водом мре;
Ал за редом ред се нови
Преноси и гре.

Регименте густе коси
Српска бајонет;
И крвава Дрина носи
Сави мртвих свет.

Сава шуми и Дунаву
Даје смртни плен;
И Београд диже главу
Гледа на пар њен.

А комита бомбом бије
Ко риз скаче љут.
И отвара свуд капије
Камом, кричи пут.

СТИЖЕ ШВАБУ страшна казна
И сатанин бал,
И побеже духа празни
Царска фелдмаршал.

Дан се гаси. Сунце лучно
Смири крвав дан,
Над Мачвом се вије звучно
Нахрањени вран.

Бежи Шваба без обзира
Тражи спаса друм —
Музика му сад не спира,
На Церу му — ум —

Степу не сме сачекати
Рањен љути звер,
И само га смехом прата
Седовласи Цер.

* * *

И Вегези, Шкотски фјорди,
Британија сва,
Руске степе; Валдај горди,
Москва свештена;

Част високом Церу дају
Славећ српски дан,
И ликују у бескрају
Белгија, Јапан.

Са свих страна хвала стиже,
И тријумфа вал..
А на Церу шатор диже
Степа Ђенерал..

— Спавао си старче седа,
Већ век читав ти...
Сад пробуден у победи
Над Европом бда.

Пророчански твој сан беше
Све га Српство зна..
И тихим се смехом смеше
Седа старца два....

Монах Валеријан.

ЧУКЕ

— 1917. —

Жуту групу њину, засуту металом,
На заласку сунце грозничаво пече;
Малаксало, тронско надноси се вече...
Ваздух модри... Камен боји се коралом...

У прима стена сад се човек криви...
А кад сунчев златан обруч с њих се стопи
У том часу гавран до дна очи попи
На жицама једној — испеченој глави...

Мл. Ст. Ђуричић.

БОЈ КОД СМЕДЕРЕВА

Лепо јутро. Час по час дохвати нам лице јесењи ветар, који је долазио са банатских равница и залазио у шумарке и превоје смедеревске. Одавно јашимо. Пред нама се губи и помаља Дунав, велики, равнодушни Дунав. Настају и помаљају се равнице под безбрижним небом. С времена на време застајемо и гледамо радознано у рукавац и острво. Свуда је мир. Под сугестијом догађаја она, њихова, непријатељска страна потсећа ме на поплаву воде која је нанела велике несреће и повукла се у своје обале. Како је и овде и тамо данас сасвим друкчије него пре два дана. И никаквих знакова још, који говоре о борби и о трагедији, коју су играле две војске 12 сата. Главни јунаци су и сувише осетљиво одиграли своју улогу и, уморни, сада спавају под бусењем и травом. Под бусењем и травом и на дну Дунава. Остали, које је судбина овога пута поштедела вечнога сна, остали су да се спремају за нову радњу. Докле?

Ево нас по војишту. Ево и знакова

Бснерал Рашић, пуковници Драг. Кушаковић, Белић, Драг. Димитријевић и др. у друштву француских другова у једној француској породици.

који још и сада говоре о ономе, што је ту скоро било. Ту су комади крваве земље, крвави завоји, масе испразних чаура. Успут сусретамо шубаркачку кичкету, као отсечену главу. По гатај околини смедеревској, по њеним виноградима, ја сам видео остварити онај усклик: „Много ли ће пуштају останути капа!“ И те капе нико не узима..

Дојасасмо и до Молеровог Шанаца. Ту смо се мало одморили. Видео сам оно место на коме је погинуо аустријски потпуковник у часу када је издао заповести. Смрт га је затекла отворених уста и у месту војника у месту његових потчињених она је примила његове наредбе. Видео сам одатле невојиште али без борбе. Па ипак мислим да се учинило да преживљујем у оно појутра сата на Молеровом Шанцу датум наше победе дан нашег потпуног успеха 27. октобар 1915.

Тога дана у 3 сата изјутра непријатељ је бацио на нашу страну код Шанаца један батаљон. По ономе што се убрзо догодило види се, да је

пријатељ тачно знао шта има да ради овом војском. Овај батаљон, неразвијајући се, тај батаљон упућен на Молеров Шанац. Око 4 сата он је заузет са једним делом наше артиљерије (4 топова који је био на њему) који је при нашем одступању онестрано собљен. Једна четина наше пешадије кренула се у помоћ. Командир батерије мајор Гавро Кавазић, стави јој се у чело; али је одмах погинуо. То је и други официр који је у тој борби погинуо. Та четина имала је задатак

задржи непријатеља да даље не продире. Она је свој задатак испунила.

Док се ово догађало, на нашу обалу пристизале су нове трупе које је превозила једна лађа са два шлепа, под заштитом артиљерије са острва и Ковина. Оне су се одмах развијале дуж обале до подножја Павлице заузимајући брежуљке и винограде, који су као велики цветови украшавали обалу. Заузимајући те положаје секундарног значаја они су се трудили да се дограбе Павлице, која својим положајем доминира.

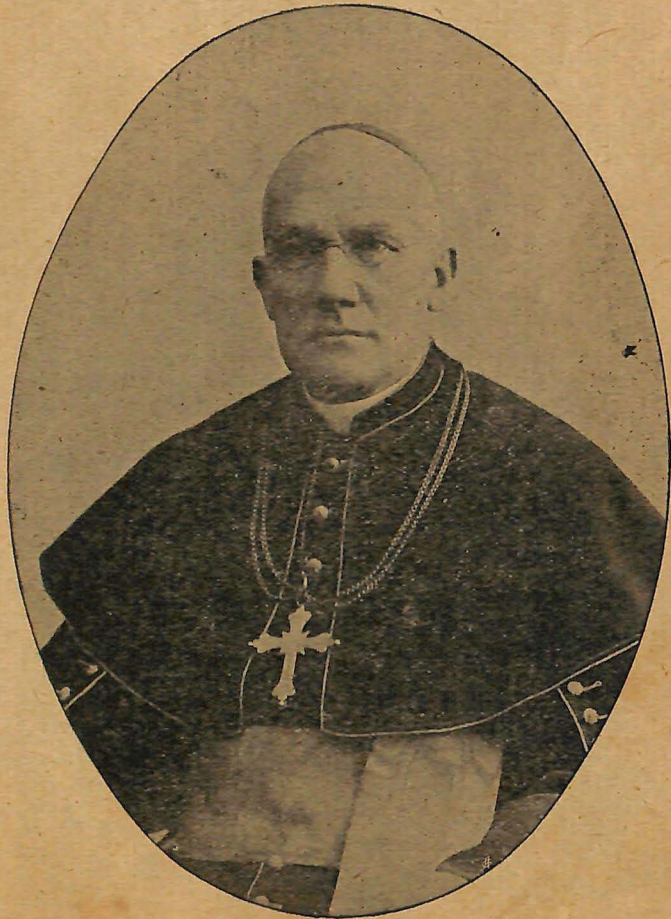
Са доласком дана ситуација је била потпуно јасна. Непријатељ је престао са пребацивањем нових трупа. На нашој страни опајало се да има на 600 њихових војника. На свима положајима борба је узела великог маха. Наша пешадија која се ту у знатно мањем броју нашла напрегла је све своје силе да завеже непријатеља на заузетим положајима. И успела је. За све време борбе он се ни корак није макао даље. И док су наши пешаци водили борбу са храброшћу која је достојна српског војника, ђотле су наши команданти почели припрему за један против напад, Њима је био циљ да пошто пото пребаце непријатеља на леву обалу Дунава до мрака, да се дакле борба сврши овог дана па ма са коликим жртвама. Јер не учини ли се то, неприатељ би могао, користећи се мраком и ангажавањем наших трупа

у ноћној борби, извршити нов прелазак и пребацити нове трупе.

Требало се журити. И журило се. И док су се вршиле припреме за општи јуриш, на целом фронту, водиле су се очајне борбе. У један сат би јављено, да је наша пешадија поново заузела Молеров Шанац. Дакле и пре јуриша. У пола два један топ је већ почео дејствовати са Молеровог Шанца. У два сата отпочео је општи јуриш, који је трајао непун сат и по, до пола четври.

Успех од овог јуриша био је невероватан због доста мале наше снаге. Није прошло ни пола сата а већ се

НАШИ РОДОЉУБИ

Уцелини, бискуп боко-которски.

видело како брег по брег умире под навалом наших дивних пешака и песмом наших младих Вардараца. Пушчану ватру по бреговима замењивале су беле мараме. У 3 и четврт сата обала се већ плавила од шињела као да се дубина Дунава испела на обалу.

Ситуација после четири била је оваква: Општи успех наш општи пораз непријатељев. На нашој страни остало је још 2000 Аустријанаца, али као заробљеници. На положајима је остало њих 700, и то лешева, и 100 рањеника. Међу војницима је било 20 официра, од којих 2 пуковника, 18 нижих официра.

Лађа, која је одвела оне који су имали ту срећу да у место Дунава нађу шлеп, погођена нашим топовским метцима, одмилела је у рукавац као премлађена звер.

Осим заробљеника и осим два митраљеза, остала су нам и два шлепа, где је било муниције, бодљикаве жице, телефонске жице, два немонтирана ми-

траљеза, бицикла (20) и — чокола. И по овоме плену, а и по искази заробљеника, види се да је овај преобио озбиљан и да је наш успех потпуно само зато што се битка свршила истога дана, те се непријатељу не давала на расположење ноћ, која ко зна каква би нам изненађења донела.

Овај успех ми смо платили са 70 мртвих и 150 рањеника.

Да напоменем и ово. Сви војници заробљеници били су Чеси, из ланштурма. Они који су се предавали на обали, предавали су се клечећи, у низном ставу, бацајући пре тога пушке. Они који су нађени по виноградима били су пијани. Љуљајући се као су на води, прилазили су нашим војницима, цпајући при том на слогове ове две речи: „Живела Србија“.

Октобра 1915.

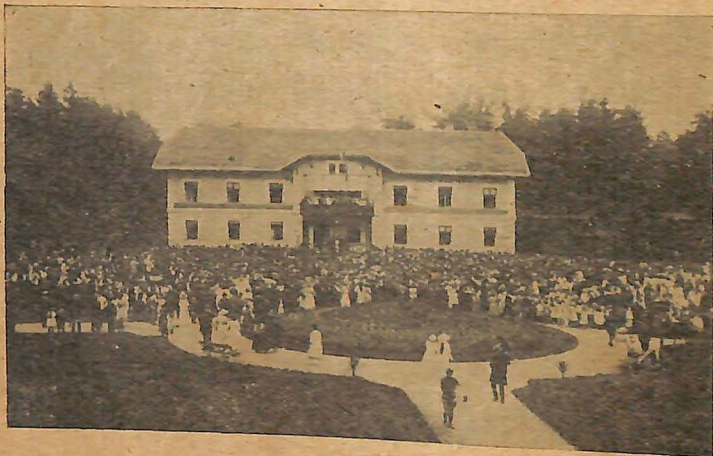
Влад. Пешковић — Дан

НАШИ МУЧЕНИЦИ

ДАНИЛО ИЛИЋ

Кад је свршио учитељску школу у Сарајеву, хтеде да продужи педагогију у Швајцарској. Али сва врата на која закупа беху затворена бравом дубровачком. Оде да учитељује у Херцего-

вину, тамо у Автовац, већ тада добро познавалац људских карактера и мислија. Додир са малим, чистим дусом школске деце појача жарите његовог идеализма и у тихој, провинцијској школи осети жеђ великих борби и великих рискова У својој школи то беху

Престолонаследник Александар у Босни: народ поздравља Регента пред станом му на Илици.

пријатељ свих младих, јер школа је по њему рањена фамилија која се диже и расте слободи, као што цвет буја на сунчној светлости. Дедо га опет гледаху својим отвореним и живним погледом коме он виђаше другарских, белих душа које постоје к њему и пружају топле и братске речи. Ах! та деца су цветна, мирисна деца, то благоволућа и плодно семе су

ске крви и српске слободе. Али деца напуштена, деца остављена случају живота, деца велике душе, које се гасе у слепој механици ствари.

Тада га је тиштала племенита жеља да продужи дело, које је започео у Сарајеву да заврши своје несвршено васпитање, да удуби своје одушевљене почетке, и да се прерађен и јак као орао, спусти својим малим пријатељима и друговима. Данило Илић осети дубоки талас преко целог свог бића; то је плима неодрживе мисли и осећања када се у човеку рађа нова судбина која нас носи новоме и непознатоме. Од тога тренутка Илић је имао само једну лозинку у своме животу: **Напријед!**

на површини. Прикупи нешто руске и француске литературе о народним и радничким покретима у Европи, и врати се у Босну увек са јаком вољом да ради и ствара животне и револутне центре у својој земљи.

У Сарајеву паде са страшну бујних енергија на превођење Бакуњина, Маркса, Горкога и Андрејева. Свака је недеља дана његова рада убацила у друштвену циркулацију по једну свеску нових превода, које је омладина примила са раширеним грудима и прождирала. То беше силна друштвена вегетација, нагло расцветаваше младих духова српских. Енергије пламсаху на све стране и нерви трепераху и дрхтаху

Први српски матуранти Виривилског одељења у Нишу, 1918. са својим директором Блићем, и наставницима.

Опет се поврати у Сарајево да тражи средства за продужење школе. Опет сва врата пред њим беху затворена. Он се упути за Швајцарску и са неколико франака изби у Цирих, па у Берн, па у Лозану. Он беше сам са својом смељошћу и вером у своју правду. У Лозани изменисмо неколико пријатељских речи. „Босна се разлаже“ рече. „Треба јаким ковача па да се очува оно наше земљице. Али шта да се ради када су руке савезане?“ Земљу Швајцарску прочита са правом видовитошћу, не допуштајући да га превари шаренило боја

пред животом као што трепери и дрхти пролећни ваздух над гором младих и сочних стабала планинских. Данило Илић прими сарадњу на новом листу „Звоно“ гласнику малог, радног народа у Босни. Писа ми неколико карата, које долажаху као весела жека веселе енергије, која се бије за мисао дубоку и праведну. Живот је пун лепоте, живот је пун борбе и потреса, радимо, радимо! Али Принцип пресече све српске борбе у Босни. Целу омладину бацише у окове, Данила Илића међу првима. Бише га и кукавички мутише босански господари

да призна своје суделовање у великој завери против војводе аустријског. Гвоздене усне Данила Илића ћутаху, непомичне, згрчене, после свих мука и понижења. У процесу сарајевских завереника Данила Илића осудише на смрт на вешалима и од троје обешених њега обесише последњег. Један бечки лист написа о смрти Илићевој ово: „У очи извршења казне нарочито се истицао мирним и стојичким држањем осуђенијучитељ Илић.“

Цијело се поколење спали на жртвенику српске слободе у Босни. У тешкој

изгледа мала и бесплодна иза њихових подвига витешких који поколебаше све континенте на земљи?

*

И када мислим о судби нашег народа као да видим над нашим планинама сенке мученика наше слободе. Изнад дима, који се диже из спаљених босанских села, сијају дивне очи Јована Живановића, које бежу од племенитог метала наливене далековидим умом; и очи Богдана Жерајића, које бежу, и оне, далеко управљене светле, веселе, трепераве ватре; и очи Данила Илића, топле словенске очи сиротана,

Српски ученици француске пољопривредне школе у Орилаку—Aurillac.

и недогледној борби погibe коло младих соколова, опјањено сном правде и братством народа. Може ли појмити бол за њима онај ко није из близа познавао њихова велика срца? Ко није гледао, са радошћу брата, њихов неутрудиви посао, који се као свијетла ријека, разливао по нашим пољима и друмовима? Може ли разумети колико живот опусти после њих, колико сва људска игра на овој тврдој планети

које сипају милошту човеку, дрвету и цвету, очи које су патиле, и трпеле ћутљиво и гордо своје голготске муке. И као да питају, племените сенке наших витезова: „А где је српска слобода?“

На Видов-Дан 1916.

Владимир Гаћинскић.

УЈЕДИЊЕЊЕ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

Одмах по ослобођењу Црне Горе од непријатеља извршени су избори за Народну Скупштину, која се састала у Подгорици и 13. новембра 1918 године једногласно донела познату историску одлуку, да се Црна Гора колевка српске Слободе, уједини са Србијом у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.

Одлука Скупштине гласи :

„Српска Велика Народна Скупштина у Црној Гори, као вјерни тумач жеља и воље цјелокупног српског народа у њој, вјерна историским предањима и завјетима својих предака, који су за њих вековима херојски борили, — једногласно поименичним гласањем одлучује :

1. Да се Краљ Никола I. Петровић - Његош и његова династија збаци са црногорског пријестола;

2. Да се Црна Гора с братском Србијом уједини у једну једину државу под династијом Карађорђевића те тако уједињена ступи у заједничку Отаџбину нашег троименог народа *Срба, Хрвата и Словенаца*;

3. Да се изабере Извршни Народни Одбор од 5 лица, који ће руководити пословима, док се уједињење Србије и Црне Горе не приведе крају; и

4. Да се о овој скупштинској одлуци извести бавши Краљ Црне Горе Никола Петровић, Влада Краљевине Србије, пријатељске Споразумне Силе и све неутралне државе.“

Народни посланици, који су овом одлуком допринели да се Српски Народ први пут Уједини у једну своју државу, ушли су тим патриотским чином у Историју и заслужили да им се и ликови и часна имена сачувају за потомство у овој народној књизи Председник Скупштине био је Сава Церовић, потпредседници Лазар Дамјановић и Сава Фатић, секретари Љубомир Вуксановић, Милан Бајић, Радован

Српска Народна Скупштина у Црној Гори, која је изгласала Уједињење са Србијом.

Бошковић, Лука Вукотић, Новица Шепановић и Михаило Јовановић, а народни посланици: Арсо Петровић, Александар Бојовић, Александар Поповић, Алекса Мартиновић, Алекса Бајић, Божидар Томовић, Благота Селић, Блажо Боговић, Блажо Лекић, Благота Радевић, Богдан Обрадовић, Богдан Бојовић, Василије Дракић, Васо Новаковић, Васо Ђурановић, Велимир Јоић, Вукан Ђуровић, Вуко Пулевић, Вукајло Девић, Видо Милошевић, Величко Лазаревић, Глиша Лаловић, Гаврило Комненовић, Грујица Ускоковић, Душан Групковић, Димитрије Грујић, Дажберни Муса, Данило Радоичић, Душан Матановић, Душан Поповић, Живко Павићевић, проф. Живко Драговић, Зарије Вукковић, Иво Вукотић, Илија Гвозденић, Иво Копривица, Илија Мандић, Јефто Поповић, Јован Хајдуковић, Јово Лазаревић, Јован Станковић, Јагош Вешовић, Јован Дапчевић, Јанко Спасојевић, Јово Радовић, Јаков Зарубица, Јован Ђетковић, Јово Пајовић, Крсто Радуловић, Крсто Јаблан, Крсто Станишић, Кирило Балшић, Крсто Раичковић, Косто Ђешевић, Коста Пајовић, Љубо Гломазић, Љубо Павић, Љубо Церовић, Љубо Бакић, Љубо Кујунџић, Љубомир Поповић, Милутин Лопичић, Мирко Вудисић, Милоје Милетић, Мираш Радовић, Марко Даковић, Мирчета Головић, Марко Матановић, Милош Брајовић, Михаило Божовић, Милко Булајић, Милош Радовић, Митрополит Дожић, Мило Делевић, Мустафа Рашковић, Марко Ђулавић, Мило Гломазић, Милош Јовановић, Миличко Лазаревић, Муса Седуна, Миша Драшковић, Мехмед ага Батут, Митар Вукчевић, Милосав Раичевић, Миле Димитријевић, Марко Кнежевић, Муфтија Шехеркадић, Митар Обрадовић, Марко Ракочевић, Милан Вукотић, Марко Симић, Марко Савићевић, Милан Ненезић, Махмуд бег Мановић, Милић Дабетић, Митар Вишњић, Митар Илијковић, Милан Поповић, Милан Герић, Милош Поповић, Нешко Радовић, Никола Симић, Никола Јовићевић, Никола Марковић, Никола Пејовић, Никола Булатовић, Ново Вугделић, Никодим Џемовић, Никола Ковачевић, Ново Вучић, Никола Мићовић, Назим-бег Махмудбеговић, Ника Укић, Но-

вица Поповић, Новак Ковачевић, Никола Клисић, Омер-бег Селмановић, Петар Мијановић, Павле Жижић, Петар Поповић, Перо Калуђеровић, Прокопије Шиљак, Петар Лукић, Прокопије Вековић, Перо Врбница, Петар Хајдуковић, Радован Томић, Ристо Чолаковић, Радуде Јауковић, Ристо Јоић, Ристо Вудуле Јауковић, Ристо Николић, Радосав Јоксичић, Стево Вукотић, Станко Радовић, Стеван Гошовић, Саво Пауновић, Станко Обрадовић, Стево Јовићевић, Саво Спасојевић, Суљо Петовић, Саво Вукојичић, Серафим Џарић, Саит Дивановић, Стеван Николић, Спасоје Радловић, Спасоје Пилетић, Сава Драговић, Томица Ивановић, Тома Јоксимић, Томо Полексић, Урош Марић, Филип Павићевић, Филип Мајић, Фратер Драшко Креза, Хамдија Хасан Беговић.

Наша слика представља целу групу посланика који су часној ствари придонели часни део и тиме задужили Отарбину, показавши се достојним вере са којом их је Народ као своје представнике послао да створе велико историско дело, да својом свешћу крунишу ратне успехе српске војске прокламовањем уједињења свих Срба Хрвата и Словенаца.

НАШИ У ФРАНЦУСКОЈ

Српски официри у Француском мору код Тулона

КРАЉУ ПЕТРУ

Твој Дан је данас. Извор славопоја!
Гуслари ту ће напајати душе —
Кад зраци славе сузе нам сасуше
И небом блесне лук дугиних боја —
Причаће струне епопеју дива!
Твој живот, Краљу, судбина је жива,
А судба Твоја песма са присоја.
Певаће дуго поколења редом:
О једном Краљу, остарелом, седом,
Како је увек са народом грео,
Кроз студну беду и окршај врео.

Као посути седефовим прахом,
Твој корак, Старче, путању нам прти.
А студних ноћи, Твоје брижно бдење
Показа стазе кроз албански бездан...
Гранитске сузе пролило је стење,
Дрхтао болом свод небески, звездан.
И склањали се глад, помор и беда,
Видећи Краља срчана и седа,
Кроз смрт у живот води своје племе —
Виром горчине и вихором страха!
И мирно стаје на костурно теме,

Први ученици ерпске школе на Крфу са својим наставником Милијом Луновићем.

И Краљ и Народ у миру и војни,
К'о један живот, бэху нераздвојни!
Краљево име, фосфорових слова,
Блисташе мраком избегличких снова...
Певаће старци, деца ће да поје:
Краљеве дане — мучеништво Твоје!
Смртни Те боли стезаху ко клеште,
Ал' Ти си био над болом и страхом,
Презирућ претње ужаса и смрти!
Низом сметова, што под сунцем блеште

Ту, где гроб славе мемла и мрак леме
И никад није поникнула трава,
Већ тужно стрчи суво шибеље глога.
Краљ иде Тражи уточишта слеме.
Иде, к'о Пророк Слободе и Права,
А за Њим Народ и Нада и Слога...
И све их крепи уздање у Бога.

Муке су биле. Пред патњом све гором
Јад мучеништва сносио си тајно.

НАШИ РОДОЉУБИ

У Свом си срцу, под челичном кором,
Скривао јаук! И бол тужног врела
Уздахну једном. И Европа цела,
С уздахом Твојим, уздахну очајно,
Видећи себе, пред несрећом скором,
У плашту туге од црнога вела!...

Твој Дан је данас. Твоје време стиже!
Јер племе Твоје понова се диже!
Узалуд крвник мучи и убија
Јунаке, које див освете води.
Крв младих срца орница упија —
Румену росу, за жетву Слободи!
И сваком смрт је поносна и лака
За Народ, Земљу, Дом и Краља свога.
Јер нема лепшег гроба за јунака
Од развалина царства душманскога.
Немани рата у вечност се гнезде,
Ноћ их поруге упија у поре.
Плавило јутра усисава звезде —
Сунце се рађа! И песме се оре
Анђелског хора витлејемске зоре!

Твој Дан је данас. Легенду ће стећи,
Кад дођу мирни и корисни часи
И кад би наше речи могле рећи
Мисао Божју, свет би знао: да си,
У рату велик у миру још већи —
Са венцем славе лаворова сплета —
Понос и узор свесловенској раси,
Створен за урес историје света! —

Твој Дан је данас. Из смртнога грча,
Стресајућ црне покрове од лана,
Буде се Загреб, Београд, Љубљана,
Јер Тебе виде! Са границом мрча
Ступаш ограшљем крвавога пира,
Ко свети символ Спасења и Мира! —

Крф, на Петров-дан 1917.

Брана.

НАД ХУМКОМ

Прођох покрај једне хумке
Коју краси свела трава
А неки ми гласак рече:
„Под њом један јунак спава“.

Скидох капу, а сузе ми
Из очију стално лију;
Прекрстих се, а сузе ће
Свелу траву да залију.

Драгољуб М. Бакић.

Др. Ива Веселиновић, адвокат и народни посланик из Велике Кикинде.

ПОХОД НА САРАЈЕВО

Једног дана сунцем обасана
Зајечала свирка и борија,
Затрела се гора Романија;
Јаца Дрина бурна и немирна;
На по копља сунце одскачило,
Златну кишу по гори пролило.
Небом хита, у чуду се пита;
„Што се тресе гора и планина
Тамо где је камена пећина,
Новакова вјечна постојбина?
Је ли старац из гроба устао.
Ил' је Усуд пећину сурвао?“
Мало стало ево ти Новака!
На глави му капа од курјака
А на леђа кожух од меједа,
На ноге му опанци од бика,
Преко крила везена латинка,
О појасу зелена гадара.
Иде Новак преко горских страна
Као јелен од године дана,
Докле дође шеру Сарајеву
И почину у пјану механу,
Вино пије, механџије бије,
Брке суче, шаком о сто туче.

Страшно ли је погледат хајдука:
 Два му ока два мора дубока,
 Чело као љетна мјесечина,
 Груди као космата планина;
 Дуги власи к'о морски таласи,
 Двије руке као два балвана;
 Испод брка бијеле се зуби
 К'о по пољу расути голуби.
 Када старац тресне раменима,
 Кад прожеже крвавим очима;
 Замрзне се крвца у жилама
 Целатима — царским катанама,
 Који тајно пазе из прикрајка
 Сваки покрет Старине Новака.
 Новак пије перчин му се вије
 По широким леђима га бије,

Гдје си брате Тошо са Сталаћа,
 Дођи, види како злотвор плаћа
 Све злочине од Кулина Бана.
 Сва недјела из старих земана!
 Јутрос прије но зора заруди
 Силна војска из сна ме пробуди:
 Добри коњи, још бољи јунаци,
 Већ се вију њихови барјаци!
 Неки у град, неки око града.
 Гдје си сине, дијете Грујица,
 Дођ' из горе да пијемо винце,
 Без тестира Цавер Беговице.
 Како пјева Старина Новаче
 Сва Миљацка из корита скаче,
 Запљускује хане и дућане,
 Камени се мало и велико

Аустријанци вешају Србе Херцеговце у Требињу.

Кад му винце зажарило лице,
 Он запјева што га грло служи:
 „Весели се, Босно напаћена;
 Весели се, рајо, измучена!
 Гдје си бане Херцеже Шћепане!
 Што те данас Сарајеву није,
 Кад се бије, кад се вино пије,
 Кад сву Босну јарко сунше грије?
 Подигни се из гроба Душане,
 Собом зови своје великане,
 Дођи Реља, на дан превесеља.

Од алака Старога Новака.
 Што Србина у граду бијаше,
 То пред старцем на ноге падаше
 Љубљаше му и ноге и руке:
 „О јуначе Старина Новаче,
 Добро дош'о из горе зелене.
 Још нам боље ти доноси гласе:
 Ускрс роду, слободу народу!“
 Долажаху Босанке дјевојке,
 Са се прне валове бациле,
 И обукле свилу и кадифу,

На глави им златане фереце,
 А на груди везено јелече,
 Око врата низови дуката,
 А на руке златне белензуке;
 Свака носи киту ружмарина,
 Свака носи по кондијер вина
 Дариваху Старога Новака,
 Да им пјева од подне до мрака,
 Новак пјева, а борија свира
 Силна војска брдима маршира.

Мићун М. Павићевић.

СРБИЈА

— Павель Егоровъ —

Тамо где сунце јасније сија,
 где туга са свих страна јеца,
 дижу се старци, девојке, деца
 и ратни поклич све обвија —
 Србија то је, славна Србија!

Тамо њивама где смрт овлада
 и у крви рођена Сава
 надире бујно, роди се Слава,
 да вечно тама свуда влада —
 Србија то је, Србија млада!

Где уз уздахе бојак се бије
 за мир и срећу куће своје,
 и где топова се пуцњи роје
 уз тешки јуриш момчадије —
 Ето Србије, тужне Србије!

И где ужас и крик ствара Њорда
 и развалине и гробове,
 велике стазе, широке, нове
 крчи младих дивова хорда —
 Србија то је, Србија горда!

Где пале браће гомила тавна
 спи, где небо стење у страху
 Голијат силни лежи у праху
 јер чудо би што не би давна —
 Србија то је, Србија славна!

Тамо где у крв све се увија
 и смрт и жалост благосиља
 тамо је свуд славе изобиља,
 место где Величајност сија —
 Тамо је горда, млада Србија.

Москва, децембра 1914 год.

С-руског препевао 1914 год.
Мирко Дамњановић.

Српска пешадијска подофицирска школа у зертни, у Африци, на маршу.

У СЛАВУ И ЧАСТ СРБИЈЕ

Два краља беху суседи...
 Како су били различни један
 другог!

Један оличава Храброст, Ево
 Јунаштво, Лојалност:

То је Петар краљ Србије.

Други представља варалаштво,
 хвалност и вероломност:

То је Фердинанд бугарски.

Клањам се са поштовањем пре
 ним владарем једне херојске
 ничке нације.

Презирем унука Луја Филипа
 постао савезник непријатеља
 ске и најгори непријатељ свог
 Краљевства.

Поздрављам са радошћу зору
 будућности која ће поправити не
 учињене Србији и њеном Краљу.

Афри-Р

РУДНИК

Јесен. У повлачењу је цела војска. Забринутост. Врхови Рудника обавијени су маглом. Богата Мачва таласаста Посавина, Тамнава и Колубара покривени су тамом.

Ишчезава прикупљена магла око речних корита, а благи и пријатни зраци јужњачког сунца милују по лицу. Пожутела трава на ливадама стрњика на њивама и лишће на дрвећу изазивају у души тугу и меланхолију.

Између врбових и јовових чести вијугају речна корита, којима полако клизи вода. Не чује се никакав шум до туп клепет воденица. Са високих, окресаних јаблана спусти се по која чавка или сврака, плашљиво летећи, на речну обалу.

Умукла је песма и двојнице. По које преплашено и забринуто девојче прође живо путем повезано марамом. Некад враголасти дечаки крећу се спорим ходом и посматрају пролазнике старчким погледом.

Ноћу напада велика слана. Грчење око ватре траје до појаве сунца. Димови вијугају по ладном ваздушном простору и губе се у правцу небројених звезда, које трепере на плавом небеском своду и својом разноврсном светлошћу чине мистичан сутон на земљи.

На веома изломљеној борбеној линији од Саве до Лима бесни крвава борба. У пола наоружани Српски Национални брани се великим пожртвовањем своју Домовину од освајача. Германска Мађарска. Обе стране су и дању и ноћу у киши од зрна бацаних из брзометних пушака и топова. Рудника све мање.

Из дубоког рова, нове висине, тренутно се појави која шајкача; непријатељ осприну пушчану ватру. Са вивца лугова и за-

дњих нагиба брегова одјекују учестани пуцњи топова са јаким ехом.

Бели завоји на ранама примећују се из веће даљине на загрљаном оделу бораца. Они корачају полако, један за другим, или два три заједно, пољским стазама, у позадини рова, у правцу превијалишта или завијалишта. Тешког рањеника носе четири болничара на носилима корачајући у молу.

Пошто су сломили неколико непријатељских јуриша, Срби су се повукли, ноћу, на позадни припремљени положај. Све је извршено у тишини и непримећено од непријатеља. Удешавају нови ров за одбрану. Непријатељ се још нигде не појављује.

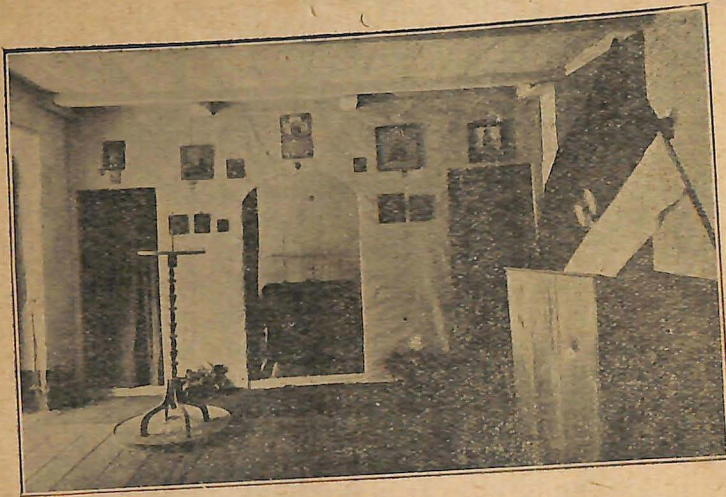
Под храстом недалеко од рова, седи Милан са домаћицом и доручкује. Он са задовољством једе сир и пилетину, донету из његовог дома, и пажљиво слуша своју Јелу, која му брзо прича о свему код куће. Припуцаше пушке; њих се двоје диглоше, загрлише, пољубише и растадоше. Он је био у рову, када је она сузним очима журила друмом.

На пропљанцима и ливадама, у близини друма, ври живот избеглица. Спремају се за пут. Разбарушена и упла-

Испраћај италијанских трупа из Солуна за српски фронт.

Олтар српске цркве у Бискупане на Корзици.

кана деца седе крај ватри и гризу велике комаде проје, а убледеле мајке товаре покућанство у кола. Неки излазе на друм.

Изгладнеле и улепшене балегом краве прегоне се вукући кола с једне на другу страну пута, тражећи да пасу. Нејако дете држи за поводник и трчкара испред њих по његовој ћуди. На претрпаном друму налази се скоро сва покретна имовина бежинара.

Непријатељ нарочито надире у правцу планине Рудника. Врх његовог отровног ножа близу је српског срца; мишице Срба не малаксавају. На западним косама Рудника: у рововима ливадама, њивама, шумицама, воћњацима, око зграда и ограда, нижу се огорчени и крвави сукоби. Док рањеници измичу из смртоносног окршаја, погинули траже, последњим грчевитим трзајима, угодније лежиште своме телу.

Уз Рудник су; даље се не сме. Напрегоше се све српске мишице, с крајем чела, за одлучан ударац. Вишедневно бесно јури-

шање и огорчено убијање проломи германско-мађарске стрељачке стројеве и они се дадоше у панично бегство.

Пожртвоване сељацима и свих осталих становницима, ђенијална директива врховног и армијских штабова, муњевито прегруписавање снага и стварање надмоћности у потребним правцима учини Рудничку Битку најславнијом у животу Српског Народа.

Више десетина хиљада заробљеника

стотине топова, поред осталог многобројног плена, стеклоше Српском народу и Српској војсци неувелу славу.

Име Рудник најизразитије представља неутољиву жељу Српског народа за слободом.

Дим. В. Рашић.

У СЛАВУ И ЧАСТ СРБИЈЕ

У оскудици личних успомена и анегдота, моја мисао о краљу Петру резимира се у једној речи, коју би сваки епитет ослабио: то је *Херој*.

Луј Барту, Посланик
Бивши Председник Министарског Савета

Прослава Светога Саве у Ајчају на Корзици.

НА ПРАГУ ОТАЏБИНЕ

— ИЗ УСПОМЕНА —

ЧЕТВРТА ГОДИНА РАТОВАЊА.

Прве су борбе, оне борбе, које су крајем 1914. и крајем 1915. донеле нашој Нацији дане тешкога искушења, већ далеко. Али ипак оне су свеже у нашој успомени, јер их још није један већи догађај покрио велом историје. Оне су ту у нама. Ми живимо под ореолом славе, којим су оне овенчале главу наше Мајке.

Живимо од њих. У њима црпимо снагу за ону другу борбу која има доћи, за ону одлучну битку, за онај сукоб на живот и смрт, у којем се још морамо огледати, на путу нашег уједињења, са онима, који ће још једном покушати, да нас зауставе, како би нас и даље држали одвојене и оковане.

Било је суђено Генију наше расе, да по трновитом путу мора поћи до Славе јер једино тако и том стазом може доћи до висина, којима тежи.

И он иде. Неуморно корача даље. Почео је своје дело, давно, устанком кнеза панонски Хрвата, Људевита, да га доврши овим, који бесни као вихор, и ни један до сада, под вођством визије Црнога Ђорђа.

Столећа су прошла, од када се Он, Гениј наше Нације, налази на овом путу. Када ће доћи своме циљу? Он не пита. Моћан и

јак, ради даљина не стрепи. Из извора болне и кржаве традиције пио је живот снаге, и она му је постала несаломљива и силна. У њу верује — и она ће победити.

Без страха очекује дан Велике Борбе.

Води се рат за ослобођење. Застој, који влада у рововима наших бораца, на прагу Отаџбине, из дана у дан може бити прекинут да уступи место Оркану.

Данас или сутра. Свеједно. Опет ће у горама нашим одјекнути крик: Србија! који ће се, уз пуцањ топова, из наших равница и планина дизати к небу молећи победу — и победа ће доћи. Тај је поклик увек победио, и он мора увек победити, када долази из уста васкрснули хчета, из јуначких гробова са Гвозда и Косова, које се неустрашиво бацају на непријатеља, тражећи у борби победу или смрт. Они ће се још једном, полетом младости наше Нације, бацити на тврде старе зидине столетне тамнице у којој мемла и јакрепи даве и гуше браћу нашу и сестре наше и децу нашу, док се на вешалима крвави конопац спушта и диже. Миљони мученика наших, вековима прогоњених и шибаних од целата окупних династија, лелечу. Сада је кудно час, да тај жаук замене криком беса и освете. Они стоје пред нашом војском, бодре је и соколе на непријатеља.

Далеко су они дани првих победа, а тако близу нама. Још пред очима имамо ону страшну визију, када су се српски до и српска равница, од Дунава до Дрине, тресли и дрхтали у оргији борбе, коју је благосиљао из рова седи наследник јуначких владара, који су падали на Петровој Гори, и, после

Српска Божићна печеница у Ајачију, на Корзици.

причешћа косовских јунака на Грачаници, на Косову Пољу, да прођу кроз мрак и студен костурнице, како би васкрснули у потомку Црнога Усташа и заблистали ореолом невиђеног сјаја.

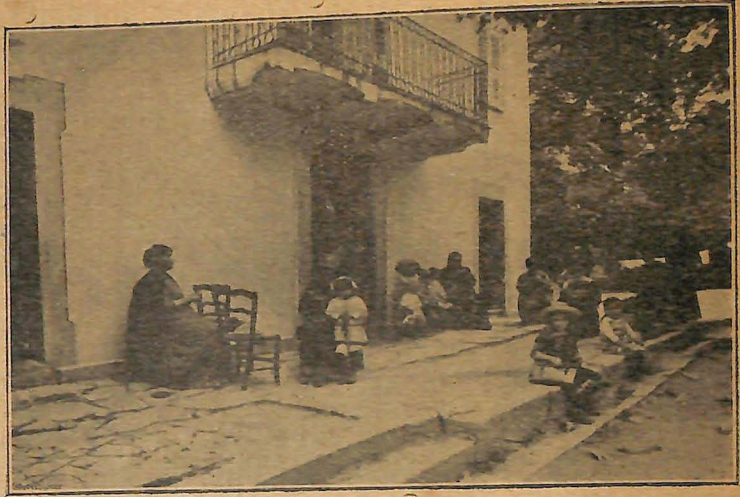
Децембарски дани, 1914 били су дани пламена и дима испресецаних тутњавом експлозије. Под баснословном кишом олова и челика врлети су се ломиле, рупчаге, јаме и понори су се отварали, хумака је нестало, а нови брежуљци од насипа су се дизали. Старе је слике пејсажа нестало, као да ју је нека мађионичарска рука збрисала, и за једанаест дана, од Мораве до Дунава, створила нови, свима непознат, крај.

Овај први сукоб Белог Орла са гнусном, грабежљивом, црном птичурином, био је тако нечувено силан, да је онога часа испред наших очију нестало оног дугог низа тужних и мрачних слика, у којима се, под болом свирепог мучења, савијао наш троимени народ у гробној тишини Дунавског Царства. Нестало је пред нама прошлости у овом часу чежњивог дрхтаја душе и лета на крилима наде.

А тамо, у оној долини, којом је протекло толико племените српско-хрватске и словеначке крви и суза, наступио је пригушен тајац очекивања. На ону земљу јада и рођа, мрака и самоће, бацило је прве своје зраке сунце са Истока, са троречне границе, и она се већ налазила у прамену сутрашње среће. Васкрснула је земља рођа.

Али, Усуд није хтео, да ова победа учини крај нашем мученичком животу, и послао је на нас још једно искушење.

Дошли су зимски дани 1915. и војска која је имала узвишени задатак да ослободи и уједини троимени народ, морала је примити тешко, нечувено искушење. Да би победила, морала је

Срби на Наполеоновој Корзици : Живот српских избеглица у Бокоњане.

поћи путем Голготе. Смело је носила свој крст, и испила је горку чашу до краја.

Сишла је из својих гора и урвина на Јадран, као уморна победница, да на његовим таласима нађе одмор за борбу коју има да настави.

Силазила је низ сурове, негостољубиве, снежне албанске планине, али не песмом, као некада. Мрка је била и облачна, као што су мрке и облачне и оне суре горе на обалама плаве Адрије. Познат јој је био крај. На ово море, на ово наше море, она је већ долазила. Долазила је да ослободи своје море, да га поврати Нацији, која није хтела да умре у уским и неприродним својим границама. Силазила је са својих гора, да се са ових обала баца у свет, у Европу, у живот културних народа. А сада? Сада је долазила к њему, да овамо у туђини, иза његових валова, нађе негде одмор.

Зато није певала. Није зборила. Сва се била претворила у осећај, у тако силан осећај, да му није могла наћи прикладан и достојан израз, по ли у мисли. За то је стојала на обали ћутке, замишљена. Мислила је о ономе што је било, што јесте и што ће бити.

За њу, около ње, није постојало друго до само један велики знак питања, за који није могла наћи одговор, и за то

Се поглед губио у даљину, очеку-
ли немо из те даљине реч утехе. Апа-
чична је била за све остало: за непри-
геља, који јој је стопу у стопу сле-
ли; за глад, који ју је морио; за сту-
ли, која је поспешавала дело глади.
Легла је ту на обалу Албаније хладна
до сфинга, и загоњетна као сфинга
звима, — сем нама, који смо осећали
ол њен и мислили мисао њену.

С ове обале српска је војска ушла
непријатељску историју као чудо, јер
е чудесно оно, што је она учинила, а
историју, коју буду писали наши
пријатељи, као симбол поштења, пле-
тенитости и пожртвовања, док ће у
ну, коју будемо писали ми, ући као
пример наше снаге. Наша је нација
имала своје дане сунца и олује, али
није имала дане мрака и таме, и неће
их имати све дотле, док се ова сфинга
не претвори у пепео.

Стајали смо, под притиском беде,
го-очи дана да одемо у прогонство, али
намо се поносилли собом, јер смо упо-
авунали себе.

У души су нам крстарили бели
арлови...

У очима се рајала зора...

У часу, када је * * *
рововима на тро-речној граници,
премна, да настави своје херојске под-
иге, спремна, да се жртвује све дотле,
док не ослободи
воју домовину, док
е уједини своје срп-
ко племе са својом
раћом Хрватима и
ловенцима док не
твори Државу, у
ојој неће више би-
и римокатолика и
равославних, већ
амо срећних грађа-
а, срећних што су
ихови најинтимни-
и снови постали ја-
а; у часу, када смо
некивали, да ће се
аша храбра војска
обедоносно оду-
вети и трећој
стро-угарској о-
нзиви; у часу, ка-
смо имали част

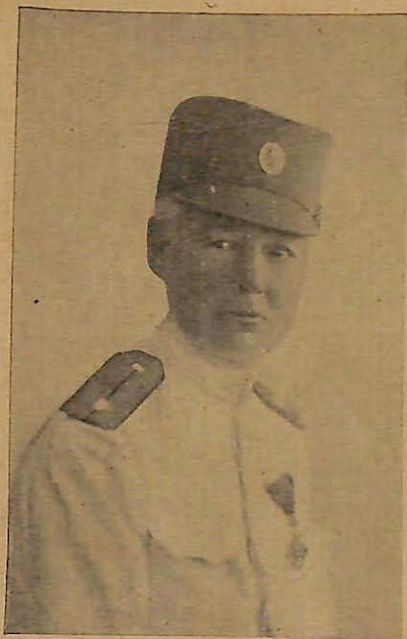
гледати, како наши војници туку и
кајзерове хорде; у часу највеће наше
славе; у часу, када се наша Нација
диже, на посвећено подножје од сво-
јих палих јунака, као живи споменик
херојству — губимо отаџбину делом
Јуде.

Гвоздени обруч око белог врата на-
ше лепе Србије имао је задатак, да
реализује снове Цара Вешала и Импе-
ратора Насиља. Србије је морало нестати
како би се на тај начин Србо-Хрватима
и Словенцима у Аустро-Угарској за
навек угасила луча слободе, како би
се мегаломански пангерманизам Бер-
лина приближио своме циљу. Аустро-
Угарска, ангажована на Истоку и За-
паду, у два наврата није успела у пре-
дузећу, јер није могла бацити на малу
српску војску довољну снагу. После
другога пораза је стала, да чека како
ће се развијати ситуација на границама
њене Савезнице, јер је била уверена да
се Србија не да прегазити једном
казненом експедицијом, како је она
то предвиђала, када је њезин опуно-
моћени Министар и Посланик у парад-
ном оделу и сламнатом шеширу, пре-
дао у кабинету Министра иностраних
дела ултиматум Србији. Догађаји су
се развијали, и она је дочекала, да јој
Германија сама пошаље помоћ. Опко-
љена са свих страна, и ако победите-
љица, она је осећала, да се у својим

Херцег-Новљани на гробовима мученика стрељаних капетана
Срвентића и Хаџије.

ЖЕНЕ ЈУНАЦИ

Мис Флора Сандес, пешадијски потпоручник
2. пешадијског пука.

границама гуши. Без мора, без могућности, да се снабдева, увиде, да јој једино тренутно помоћ може доћи, покори ли нашу земљу, и дође ли до Цариграда. Уништивши Белгију, поплавивши део Француске, одгодивши опасност руског колоса, Германија је могла упутити на Србију војску, да преко Балкана, дође до мора, или барем нечега, што би могло заменити море. Да победи Србију, „колосална“ и парадоксална Германија није требала помоћи Бугара. Али је било потребно, да у том предузећу учествује и Бугарска, како би се створила једна директна линија: Цариград — Багдад. Данас је Багдад у рукама наших Савезника и берлински план је доживео судбину оних, који су имали да одведу Кајзера у триумфу у Париз и Петроград.

Немци су прегазили Србију и сада прелазе преко Бугарске, савезнице, за Цариград. Дошли су до мора, које је опет затворено, али ће за неко време наћи богате житнице наших равница

и опљачкаће своју савезницу, па ће мало одахнути. Али како дуго? То је питање, на које ће одговорити скоро будућност.

Када је Бугарска објавила своју неутралност, ми смо знали, познавајући њену византијску ћуд, да ће, у најнезгоднијем по нас часу, прећи у непријатељски логор, да нам се освети за Брегалницу. Бугарска политика лукавости, подмуклости, вероломности и обрта, била нам је позната, и упозорили смо наше Савезнике, од којих многи нису познавали Бугарску, као што уопште нису познавали добро Балкан. Они су преузели одговорност на себе и ми смо били спокојни. Али Јуда није био разоружан. Прикрио се, да у овом часу допринесе нашем слому.

Чијом кривицом ми одосмо у прогевство? Судбина је ваљда тако хтела.

* *
* *
* *

Као ударци посмртног звона кроз оно мутно зимско небо пратили су нас имена заузетих, али не освојених утврђења, положаја и вароши, док се над нама летели непријатељски авиони и, као злослутне птице, пратили нас на путу наше Голготе.

Можемо ли васкрснути? Хоће ли наши Савезници, који морају бити победитељи, признати наше пожртвовање, које смо тако племенито допринели на олтар њихове ствари?

Да задржимо непријатеља на Дунају, Сави и Дрини, да га ослабимо на равницама Шумадије, на Сувобору, Мачковом Камену, Церу, Руднику, Авала, Лесковцу, Качанику, Бабуни, да га зауставимо на прагу за Исток, Србија у на бојним пољима жртвовала племенито и херојски цвет свога народа.

Ми наше губитке не кријемо. Повесимо се њима и Савезници се морају поносити Србијом, јер је она своју дужност испунила.

Не жалимо судбину, која нас снашла у борби за праведну ствар. Али нас боли, што нам Савезници нису могли, да је ублажимо, да не буде овако Горка и тешка. Ми смо знали да се нећемо моћи одржати победоносно на војишту противу кудикајачих снага него што су наше, и тржили смо помоћ, али помоћ није дошла.

онда, када је требала доћи, и наша катастрофа је била неизбежна.

Нашли смо се у термопилском кланцу, и водила се је борба пред којом бледи она Леонидова. Наше су очи биле окренуте к Јадрану и Егејском Мору, не би ли угледали лађе спасења. И очи повећане чежњивим бдењем, — очи целе једне нације, која није хтела да умре, — видеше оно, чега није било. Видеше искрцавање Савезника. Њихова се војска бројила на двеста — триста — четири стотине хиљада. Дођоше Французи, стигоше Енглези, искрчаше се Руси — бејаху

дневне вести, које су у оним трагичним новембарским и децембарским да нима тешиле позадину и храбриле ровове. Где су? Није требало питати. Сви су их видели. Неко на егејским, неко на јадранским обалама.

Напокон, и они су дошли. Али у малом, недовољном броју. И већ касно.

Број се није знао и није питао. За позадину је било довољно, да су Савезници дошли, јер нико није двојио да они носе победу. Вароши су се окитиле. Борба, наша очајна борба, више није била ни предмет разговора. Србија је у тај час забавила на своје синове, који се боре, и мислила само о пријатељима, који ће доћи да се боре.

Наше су лепе девојке више пута, три ручном рада, убеле прстиће слушајући разговоре о храбрости младих босера; бријачи су многе госте поредали приповедајући о херојству колонијалних трупа; келнери су многу каву прелили у тањирџи слушајући госте како приповедају, да Енглези, игра-

јући се лопте, освајају ровове; а у „кућама склониом паду“ дошло је до бурних сцена између једне и друге речи о снази Руса.

Тих дана је небо било ниско и пуно облака. Падала је киша. Улице и друмови под дубоким каљугама. Цела природа тужна, а Србија весела.

Док се на границама одиграваху нови трагедије једнога народа, земља је била весела, јер није знала за судбину која је чека.

Белна и Велика моја Србијо!

Наша војска за све те позадинске

игре није знала. Она је вршила своју дужност. Она је знала, да је нешто француске војске кренуло према Бугарима, и то ју је храбрило. Видела је да Савезници воде рачуна о њеним услугама учиненим њима и то јој је било доста. Француска је у овом часу претстављала све Савезнике, по носећи се мисијом, која јој је била поверена од стране Четворног Споразума, и ми смо кликтали од весеља, што је војска Републике прва ставила стопу на Балкан да одбрани праведну српску ствар. Ну, још пријатнија нам је била та помоћ, јер нам је била пружена од стране оне државе, која нам је по патњама била најближа. На путу од Мо-

бежа, Лила, Компјена, Соасона, Рајмса и Амијена до Марне и сама је прошла трновиту стазу Голготе; и она је имала бити разапета на Крст као Белгија и као, данас, наша Србија; и она је, попут нас, чекала у горким данима помоћ Савезника... али они нису могли доћи; и она је гледала сеобу своје Владе и свога народа. У часу

НАШИ ВЕЛИКАНИ

Проф. Живојин О. Дачић, један од твораца и душа Народне Одбране.

када се Кајзер спремао, да триумфално уђе на коњу у Париз, Савезници су кренули у помоћ, али је било већ касно, јер је Марна спасла лепу престоницу. . . .

Наша Морава је морала бити Марна, али, наравно, не истом срећом. Пошто смо део једног гигантског тела, у које нас је утеловила заједничка борба, нисмо, на последњем камену рођене груде, смели даћи историји друго српско Косово или хрватску Петрову Гору.

Француска је прва притекла у помоћ Белгији, она је прва притекла у помоћ Србији. Тиме је доказала, даречи, које се сјају на њеној застави: Једнакост, Братство и Слобода — нису фразе. Она је дошла, да умом и оружјем спасе право цивилизације на Истоку. Хвала јој, и ако нам није успела помоћи, да не доживимо судбину Белгије. Празнине, проузроковане огњем у том гигантском сукобу, где снаге нису биле ни из далека ближе једна другима, у нашој војсци су биле врло осетљиве, али нису биле такве, да се наша војска није могла одржати још неко време сама у борби са варварима. То су најбоље доказале победе у тим истим

трагичним данима. Али шта би имала Србија после рата? Србија мора живети, а за живети није смела изгубити услове живота. То су и Савезници сами увидели, и за то су искрпали у Солуну део војске, која нам је донела обећање и утеху, али помоћ — на жалост — малену и већ касно.

Савезници су морали већ много раније у својим плановима рачунати са чињеницом, да је Балкан територија, коју не могу мимоићи одлучујуће фазе рата, као и са овом, да је Србија већ истрошена дугогодишњим ратовањем и одвише малена, да узмогне сама бити брана најезди Германа, па, према томе узети то у обзир и не дозволити, да Србија доживи ову катастрофу. После рата, узеће се у претрес узроци несреће, јер је данас то немогуће, али смо већ унапред уверени, да ће се кривац можда и у нашој кући наћи.

Нама су остали за избор само два пута: један је водио к другом Косову, други је водио к спасу државе — али куда? Ну, онај свети геније наше расе, који је увек у критичним данима притекао у помоћ нашој Нацији, није је напустио ни у овом критичном часу.

Сахрана јунака на бојном пољу: опело потпоручника Јовише М. Качаревића славно палог 16. септембра 1916. код Будимараца.

Оне тешке и страшне ноћи показао се је пламени стуб, који се је дизао звезданом небу из галаса плаве Адрије. И одлука би донета. Повлачити се преко албанских Алпи к мору, да се избегне смрти у гвозденом обручу много надмоћнијег непријатеља. Непријатељ се нашао и поуздано веровао, да ће ове опасне и сиромашне планинске гудуре довршити његово започето дело, и да ће наша војска у овим ледењацима наћи смрт. Пријатељи се бојаху тога. Први је већ у својој радости кликтао, други су жалили и кривили себе, што нам нису на време притекли у помоћ. Али је српска војска хтела победу — и победа је дошла. Без ичије помоћи, захваљујући својој издржљивости, српски је војник победио и природу. Шта нас овамо чека, нико није знао, али вође су предвиделе к спасењу државе. Пут је био трновит, врло трновит, и ни једно перо не може ни покушати, да пружи праву слику беде, с којом се је морао наш војник да бори, док је дошао до Адрије.

Ту смо нашли леба; ту смо нашли мунитије; ту смо нашли потребне услове да се одржимо на војишту; ту смо нашли спас. Али је наша војска, у оркану гвожђа и олује, сувише страдала, да би могла чекати иза тих планина час, да реши изодлучену битку. Она је требала реорганизацију; она је требала дужи одмор, а то је могла наћи само иза Темистоклових зидина. Морала је оставити копно и кренути у туђину...

„Човек је дете навике“, веле људи. И то је истина. Ја сам се навикао гледати пејсаж, и више ме не привлачи да га описујем. Гледао сам га, али га нисам видео. Тих дана сам био у дивном за опис крајолику, али су моје очи биле окренуте само к мору, и нису виделе него море. Па и ту нису виделе друго него оно, што је видело свако друго обично око.

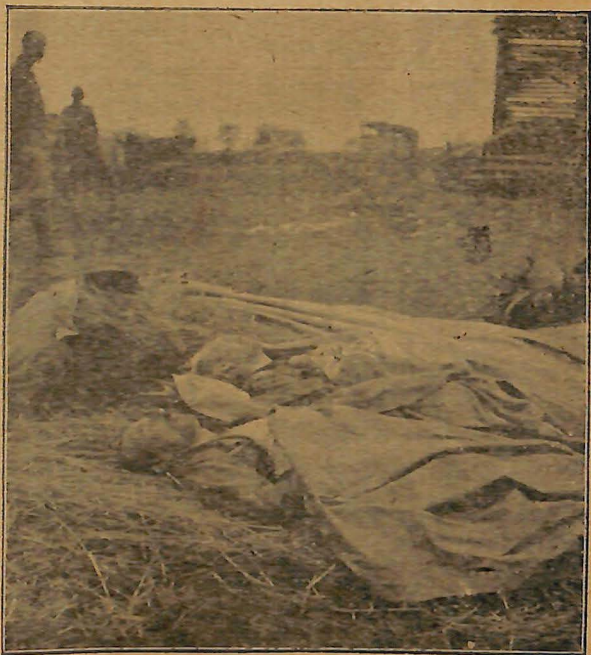
Велике и огромне транспортне и ратне лађе, усидрене у заливу, привлачиле су очи свију нас, којима доданаšње страдање није одузело и видно чуло.

Димњаци, конопље и јарбори изгледају позлаћени у југарњем светлу и бацају суре рефлексе на тамно-плаво море. На јарборама се лепршају француске, енглеске и италијанске заставе. Али види се понајвише француских. По ваздуху одјекују сигнали трубе, нама копненим војницима непознати, и дижу се и спуштају мале заставице, ваљда знакови другим лађама. По оним жицама и конопљу, по јарборима, по бокovima, на палубама бели се морнари журе да ушију и уреде убојне ђемије, док им други из мауна прекрцавају храну — угљен.

У тај час приђе ми војник и упита ме: — Брате, могу ли они велики топови, што се тамо суре на оним лађама, добацити преко ове планинске косе?

— Могу — одговорим, јер сам погодио његову мисао.

Он је јадан мислио, да не ће оставити копно; мислио је да ће се јути.

Потпоручник Ристо В. Тохол на месту где је погинуо у Добруци код села Карасяна, близу Базарника, 26. авг. 1916.

под заштитом ових „небојша“, одмари и чекати савезничке армије, није знао, да га у њиховој заштити одмор чека, али далеко одатле у туђини.

Моја лепа и несрећна Србија, чему си крива, да си морала доживети, како твоју слободу преносе убојне лађе далеко, далеко од тебе. Ми одлазимо и остављамо им утеху, да ниси била побеђена.

Непријатељи нису победили твоју војску, али је она морала напустити Тебе, да победи њих, и ослободи Тебе и сестре Твоје и браћу Твоју.

Наша се војска одморила, и поново се налази на бојном пољу.

Куцнуо је час, да се обрачуна са целатом и да се вешала претворе у прах.

То је глас, који ветар носи на онај дуги ред славних, познатих и непознатих гробова, да кроз пукотине раке уђе у гробља, и утеши прах, вапијућих освету, мртвих телеса; иде на хумке повешаних и устрељених, и јавља им, да се њихов фантастичан сан, кога је за њих нестало у последњем даху, који је прошао у вечност кроз обруч или фијуком куршума, претвара у дивну

реалност, која ће у лику Уједињене Нације посетити њихове гробове и около њих полити смиље сузом захвалницом,

Овај свирепи старац, гледајући кроз балкон, на снегом покривени шенбрунски парк, у колутима дима своје „вирџинке“ гледао је уоквирену слику наше несреће, којој је он био творцем, али усуд му није досудио да проживи још неко време, па да види како над сломљеном његовом „штрафекспедицијом“ ломи вешала и васкрсава наша Нација.

Војско, снагу и полет за последњи обрачун дају ти успомене прошлости, епски подвизи србијанске војске и величанствене жртве отаца твојих; твоја снага и твој дух непобедими су.

Судбина нам је одредила границе, и оне иду од Јадрана, Соче, Штајерских гора на Исток и Југ, где год наш народ живи, до крајње тачке.

То ће бити наша земља, само наша, јер су само наши они пусти безбројни гробови.

Напред другови!

Солунски Ровови, маја 1916.

Јаша Грешевић.

Погреб потпуковника Александра Срба у Царицину у Русији, 1918.

ВИДОВ-ДАН 1919. у МОСТАРУ

— УЗ СЛИКУ НА СТРАНИ 30. —

Освануо је жуђени, давно очекивани, српски Видовдан.

Град је окићен дивним тробојним заставама, а звоно, оно најмање и једино

звоно, које нам је оставио незасити и окрутни непријатељ, бруји и позивље најсретније, поколење, да са поклони сени палих витезова и да прослави

Велики Дан!

Мало и велико, женско и мушко слегло се у саборну српско-православну и римокатоличку цркву, које не памте оваког збора, оваког слава, оваког одушевљења, какво данас испуњава душе и срца благодарног потомства.

После парастоса прослављеним хероима, палим јунацима од Косова до данашњег дана пропраћеног заносним говором мостарског митрополита Зимонића, креће се свечана поворка кроз град. Нико није изостао. Све војне јединице: коњица, пешаци, митрајеско па санитарско одељење и т. д. Затим сво свештенство, сво чиновништво, уједињени „Соко“ оба певачка друштва, „Гусле“ и „Хрвоје“ са својим заставама и музиком, Добротворна За друга Мостарских Српкиња, све школе, па просветна друштва „Просвета“ и „Напредак“ у опште све установе, праћено од непрегледне масе света заталасало се на збор, који се држи на новом шеталишту и где адвокат В. Тамбић говори о значају Видовдана за све векове од Косова до Доброг Пола и Сокола.

И кад на завршетку говора пропратише говорника одјекнуше поклици: Слава Обилићу и Принципу и музика одсвира химну, крећу се ова импозантна маса света у војнички логор где око хиљаду пет стотина војника — новака чека да положи заклетву на верност свом новом краљу и господару. Свештеници православни, римокатолички, муслимански и јеврејски, прозборише по пар красних речи тумачећи нашој војсци, нашој узданици смисао и важност заклетве и позивајући их на верност краљу Петру и отаџбини.

А затим ех затим наста-

де дирљив тренутак Говори песник Шантић дивним, заносним и језгровитим речима, речима, које само он, наш Алекса уме нанизати и накитити. Говори свечаност завршује песник заповеднички: На колена пред жртвама, које попадоше и орловима белим, који нам раскидоше петвековне ропске ланце и донесоше срећу и слободу, а свет се разилази певушећи: Велиј јеси господа и чулна јесу дела твоја.

Мостар.

К. Костић.

Са бојнога пола: четници око свога славно палог војводе Вука, потпуковника Војина Половића на Груништу

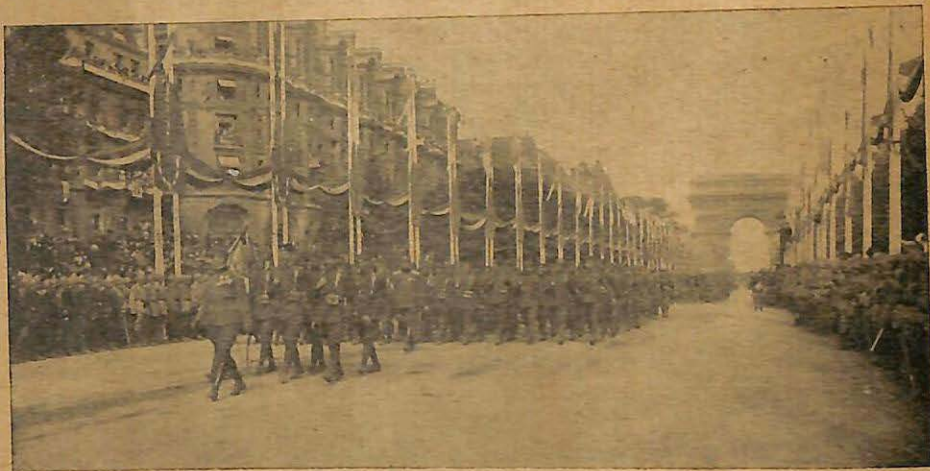
ВИДОВ-ДАН 1919. у ПАРИЗУ.

Данашњи Видов-Дан није освануо кишовит као онај први на Косову, него ведар и топао. Погдекоја кула облакова стајала је и проматра одозго као тмуран споменик. Од раног јутра испреда се из свих улица мрка повесма људских маса, све у истом правцу, према друму што води у Версај.

У мојој глави врзе се низ судбоносних Видов-Дана. После првога 1389., овде су на Нотр-Дамској катедрали звонила звона у славу српске победе коју су донеле погрешне вести. У једном булеварском листу од јутрос читам да је 28. јуна 1870. (онда је тај датум био у очи Видов-Дана) дошао у Ма-

1871. прокламовано стварање Немачког Царства, и, много пре, слобода Сједињених Држава Америчких. Услови Мира предати су Немцима управо на облетницу потапања „Лузитаније“ (7. маја), дефинитивна редакција пружа им се на потпис данас на дан Сарајевског Атентата.

Домаћин данашњег историјског скупа председник Конференције, Клемансо, дао је изрази француском одушку освете једном нарочитом оштрицом у гласу. Предајући у своје време немачким поклицарима Услове Мира рекао им је: „Нема овде ни места ни времена за сувишне речи... Дошао је час

Српска војска уз велико славље дефилује кроз Париз 14. јула 1919.

дрид шпански посланик из Берлина, јављајући, да је Леополд Хоенцолерн примио кандидатуру на шпански престо; тим је бачена искра за пруско француски рат; а 8 дана касније рекао је пруски Краљ: „Бомба је пукла“. 28 јуна 1914. вест о Сарајевском Атентату прекида нас студенте у Бечу, у сред прославе друштвеног јубилеја; 8 дана доцније немачки цар поручује Аустро-Угарској нека гази без страха, он ће јој помагати. Није то пуки случај да се видовдански датум изабра и за овај данашњи дан, за потпис Мира с Немачком, у оној истој дворани где је

тешкога обрачуна. Ви сте молили мир. Ми смо у стању да вам га дозволимо“ и додао је узгред: „овај други Версајски Мир“. А кад је данас, у 3 сата по подне, отворио седницу, гласом удешеним да буде као чекић, и позвао немачке посланике да први потпишу мир, није, кажу, заборавио гест да упре прстом у дебелу књигу од жутога јапанског папира пред собом и дода помало заповеднички: „овај овде“. Заступнике Немачког Царства увела је гарда у велику салу тихо, без најављивања, не на главна врата куда су ушле друге државе, него на

некаква споредна, и посадила их, „негде у дно“ огромног стола. Они су се мало поклонили али њих није нико поздравио. Устали су на позив председников и потписали (у 3 сата и 12 минута) први — али на последњој страници свих потписа. А Клеменсо је седео под сликом немачког крвника Луја XIV., и мало даље, на старој слици од Ле Брена, стајао је црни немачки орао, „накострешен од гнева, вичући од очајања, и лупајући крилима“. Главни француски лист („Le Temps“) почиње свој данашњи уводник овим речима: „Рат је добивен у Француској, под командом једног Француза. Мир је потписан у Француској под предсјештвом једног Француза... Ми се можемо поносити нашом земљом“.

других званица и незваних.

Клемансо се исприсио победнички јер се хвали да добива. Лојд Ђорџ се увек тихо смеши, јер зна да добива. У Вилсонову осмеху који је, кажу, скоро непрекидан, има патологије.

Лојд Ђорџ, погнуо се и с осмехом пише писмо, да по једном авиону јави своје краљу да је потписан Мир.

Велики Вилсон данас изгледа тако мален у Скупштини; потписује албуме, и купи потписе за свој албум... Али Клемансо игра триумфаторску улогу с таношћу до краја, као пажљив глумац. Кад је ушао није заборавио прићи једној групици француских војника и кречко им стиснути руку. Он доминира. — Ниједан од Маршала није ту...

Шест месеци већала је Конференција Мира, скоро је осам месеци одкако је потписано примирје, но стара мутна атмосфера неповерења још влада. Топови ће позвати грађане на весеље, заставе и кокарде разлетиће се крилато из оне ледено лепе дворане на улице и булеваре. Али ће се никад увиђена кита свих држава света распршити нагло, невидовно, њени представници ишчезнуће у дубоким стаклима, и у судбоносној Галерији Огле-

Српски војници, који су 1918. пребегли из немачког ропства у Швајцарску.

Видов Дан далеких освета и тешких рачуна, данас је сав у овом енергичном и бојовном старцу кога су назвали тигром, у овом типичном галском петлу, који не може поднети победу да после ње неколико пута добро не лупне крилом и не кукурекне.

Где су сад наша г. г. Пашић, Трумбић и Веснић, који могу нарочито бити задовољни избором овог њиног празника? Доле негде у дну стола у облику поткове међу седамдесет пуномоћни представника од тридесет самовезних држава и једне непријатељске, окружених стотинама журналиста и

дала остаће само сумрак и блескање. Седница није трајала ни пун сат, и била је хладна. Немци одлазе вечерас у 8 и по сати, Вилсон у 9 и четврт, Лојд Ђорџ сутра. Мир, највећи од свих Мирова! „Живео Клемансо“. Све су очи упрте у старца. Он се радосно клања, водећи испод руке с једне стране Вилсона, а с друге Лојда Ђорџа. — Триумфатор је јутрос добио потпис и од Вилсона и од Лојда Ђорџа да ће Америка и Велика Британија бранити Француску ако би је опет напала Немачка.

Колико вреди овај Мир, који ма да потписан гушчијим пером у онакој атмосфери, у старом двору, има да буде весник нових времена после крвавога искуства народа?

Председник Вилсон дошао је у Европу да проведе у дело начела тих нових времена. Он их је заиста изразио ретком јасноћом, подвукао ретком енергијом, и доказао никад невиђеним примером своје отаџбине, која је пребацила преко океана 2 милиона војника, небројено благо и опрему, и решила рат, оглашујући да за то не тражи за се ни накнаде ни награде. Али стара Европа још није пристала да прими тај начин мишљења из Новог Света. Изјавила је у невољи да прима Вилсонова начела, и дочекала га у Паризу као никад никога; али кад је за Американцима стигла и Победа, већа него је ико мислио, и кад

се село око зеленога стола, и стало претресати о условима Мира, одмах је избио сукоб. Енглеска је већ од пре истакла да не може примити „слободу мора“, јер је изложена свим морима; Француска тражи поред стварне накнаде штете још и гаранције за будућност. Италија не признаје да мали народи имаду једнака права као и велики, и доказује да је Јадранско Море једно језеро наравно њезино. Јапан тај најжући међу жутима безусловно тражи да му се, осим осталог, уступи велика Кинеска област Шантунг, ма да је Кинеско Царство било савезник. Немачке колоније раздају се погодбама.

Шта је остало још од великих Вилсонових начела? Он се бори, бори. Једном љутито прекиде преговоре, позва свој брод из Америке, и озбиљно хтеде да оде. Американци више формално не хтедоше да разговарају са Енглезима и Французима. Али се измирење опет вешто удеси, и Вилсон

опет оде у кабинете где веје стара дипломатска атмосфера. Међу га окрећу, крхају мало по мало. Он се ухватио за своју најдражу Химеру, за Друштво Нација, а супарници, пресрећни, примају овај излаз. Јест, примиће му ту установу као саставни део Уговора, и Друштво Нација све ће поправити што сада не могне бити савршено. У Вилсону Председнику најјаче државе на свету. у Вилсону политичару, у Вилсону пророку, побеђује стари Вилсон професор, идеалиста. Он по мало пристаје да му и сам последњи идеал подрежу: и у Друштву Нација биће опет начелна разлика између великих Сила и малих Сила, а непријатељских Сила неће ни бити никако. Последња његова битка — била је за нас: Посланица италијанском народу, 24. априла, против италијанске Владе.

Аустријанци пљачкају у Крушевцу 1915.

У нашем питању никад није приклоноу главу Вилсонов лепи идеализам. Али мудра је и искусна дипломатија Европе: отићи ће г. професор вечерас, и питање ће остати отворено. Италија ће кажу чекати док Вилсон не падне у својој земљи. Тамо за морем бесни већ једна огромна кампања: обићи непријатеља с леђа...

Вилсон међутим још верује у идеју висину Уговора и спрема се за њу борбу у Сенату. Потписавши га прво после Немца, он шаље посланицу америчком народу и хвали га. Мир се

Немци реквизирају свиње из обора српских сељака.

вели, побринуо и за радничке класе. „Досад је међу народима било уговора, али никад не и удружења. Они су се и удруживали привремено, али никад овако за увек“. Мир ће допринети „све ужој и ужој вези међу слободним народима и јачању свих утицаја који подижу дух и циљеве Човечанства“. У Миру се говори о „једном заједничком схватању дужности, о једном заједничком схватању права свих људи од свих раса и од свих земаља“, „Он ће бити повеља једног новог поретка у свету“. Интересантно, Вилсон је онај који хвали мир више него други!

Но у исто време кад је од једног великог идеалисте ишла та кита лепих речи преко мора, други крупни учесници имају скромније мишљење о миру. Г. Поенкаре мисли да ће се мир постепено израђивати, да је то, „једно непрекидно стварање“. (И Вилсон је једном рекао: „Антанта ће се развијати радом“). Заступник Јужне Африке, генерал Смотс (Smuts) и зјављује ово: „Не мислим да ритикујем једно

већ свршено дело, али сматрам да нам Уговор Мира не даје право мира који су очекивали наши народи. Стогачунам да ће се мир почети право израђивати тек пошто се овај Уговор потпише. Има територијалних решења која ће ваљати ревидирати. Видеће се да има неких гаранција која се не слажу с новим мирољубивим духом и с разоружаним стањем наших непријатеља. Предвиђене су неке казне, али кад се оне погледају мирније, ваљаће их пребрисати.. Међутим две су ствари од највећег значаја постигнуте овим Уговором: прва је уништење пруског милитаризма, а друга: установа Друштва Народа“. Један угледан политичар у Енглеској (Бонар Ло) понавља тврђење енглеског генерала сера Хенри Вилсона да се, и поред овога Уговора, данас рат стварно води још на двадесет и три фронта, по Европи, Африци и Азији; а други набрајају те фронтове један по један.

Најтежи утук дошао је Вилсону из његове земље (најтеже је код куће

Немци купе српским сељацима свиње...

бити светац), пре три недеље, од једног органа који га је пре уздизао „The New Republic“. Ту се вели да је Вилсон имао двоје способности у себи, пророчке и политичке, од којих су оне прве биле куд и камо веће, стварно врло велике. Па се наставља: „Није побеђен у Паризу Вилсон пророк и идеалист, јер, ма какве биле његове слабости, његове нејасности, његов метафизички идеализам, његово поуздање, његова таштина. — он се увек могао поправити и најзад однети моралну победу једним коначним одбијањем. Човек који је побеђен то је Вилсон политичар, онај човек који је мислио да може играти европску игру, који се није плашио мрака, који се кашто погађао и за свој интерес, за свој лични престиж, за своју политичку странку, место да се увек и једнако бори за свој идеал. Човек не може бити у исто време и на небу и на земљи, не може у исто време бити на врху брега и у подруму. Кад је Председник Сједињених Држава, узбудивши човечанство као одавно нико пре њега, напустио надахнуће светских народа, и примио један пословни мир, постигнут тајним погађањем; кад је оставио улогу пророка да прими нижу улогу политичког опортунисте, — он је тада постао као и други, па чак нешто мање него други“.

Од 13. децембра кад је дошао у Париз, до 28. јуна кад ће га ево оставити мало је више од пола године — и колика грдна разлика у слави овог ипак великог човека! Онда несравњив, огроман, нада елите, идол маса; данас обасут камењем са сваке стране. Старима одвећ идеалиста, младима премало. Како га Европа дочека, како ли испрати! Пред крај Вилсонове борбе, о оном иступу против Италије, добар део

француских листова, изгубивши стрпљење, прешао је у већ непристојне нападе. Бадава, ни у друштву нема сокова. Шта је Сизифов Камен према леној тежини маса! Данас већина више воли организаторе него пророке, воли жеравицу Клеменсоа, који отворено каже да не верује у Вилсонова пророчанства и држи се старе вере. Вилсон је један велики трагични јунак, т. ј. не без мана, кога је послало ново време и каменовало старо. Гомила ће бити вечан споменик. О њему ће размишљати највећи драматичари.

Наше југословенско питање остаје отворено. Нажалост, по досадањем искуству о духу свих већања, наши изгледи нису пуни поуздања. Мали народи немају овде иста права као велики. Одлази Вилсон, наш једини моћни бранилац. Клемансо, противник Италије у души, опет је сасвим отишао на њену страну, из интереса, да би добио њену ратификацију Мира, јер Мир ступа на снагу тек кад га ратификују три савезничке велике Силе. Ко зна шта може бити — још увек стрши пруска кацига на његовој хоризонту. Па онда ту су други интереси... То нам се отворено рекло... И Енглеска је хладна. Д'Анунцијева авантура на Ријеци, уперена против ауторитета Конференције, трпи се смишљено. Ми смо овде тако

Немачки војници одузимају из јарма волове српској сељанци.

НАШИ РОДОЉУБИ

Јевто Гојновић, четрдесето-годишњи председник општине
Херцег-Новске.

мали. Сами немачки посланици изјавили су скоро да ни од њих нико неће тврдити да сукоб почиње од Сарајевског Атентата. Ми смо једна сламка међу вихорове. Савезници сву главну пажњу обраћају Немачкој, која се не сме ојачати. Под тим знаком редиговаће се и споредни Уговори који су на реду: С Аустријом, Бугарском, Мађарском и Турском. Многи на Западу већ помало жале за Дунавском Монархијом и говоре о стварању Подунавске Конфедерације. Словенски на-

роди имају да буду бедеми око германског тора. (О, ми смо им већ толико и тако понизно обећавали да ћемо бити бедем против „Drang-a nach Osten“!) Тешко осећамо да овде више нема Русије. Русија која је телима својих синова спасла Запад сад се мал' не свуда зове издајицом. Вилсон је једини озбиљно покушао да и с њом преговара, па је и то напуштено. Сазонов, Лвов и другови, увређени у том Паризу који је тако послонан, послали су данас или јуче протест да се Русија не зове на Конференцију. Неке новине су то забележиле... То је све.

Питали г. Божа Петровића, пригорског делегата на Берлинском Конгресу, како тамо би. „Мало смо ти ми видели како би, одговорно је он шаљиво. Кад им затражемо, зовну нас, па нам избаце по које решење онако кроз прозорчић“. — Слично је било на овој целој Конференцији. Пет Великих, или још боље Три Велика, решавали су све. Једна париска карикатура одлично представља ову ствар цртајући Вилсона како лежи потрбушке по

неким картама, Клемансо се кочи према њему на све четири као да се бoде; а Лојд Ђорџ, обесивши ноге преко неке фотеље, гледа, чека, и добива. Мали се зову тек кад затрабају, и то онако одједном, за сутра дан. Наше су преслушавали готово као и да нису савезници. Треба схватити ситуацију, рекао је једном приликом мудри Вензелос. — Овде суде Велики. Ваља бити гибак и паметно чувати њихову милост. Ко мало обећа мало и добије. А о принципима се говори уредницима

новина, којима је, уосталом, такођер врло потребно приложити и по који други аргуменат...

Јесу ли Уговори само „комади папира“ или нису? Лондонски Уговор може и вредети и не вредети, веле нам. Уговор с Румунијом о Банату, утврђен 1916. на нашу штету стварно не вреди, и део Баната биће наш. Вилсонових 14 тачака и примљено је и није..

Председник Вилсон дао је за нас

своју најлепшу паришку битку. Наш спор с Италијом остаје данас отворен као најизразитији пример борбе малих народа с великима. На вечерњем небу расту облачне куле. Видов-Дан се тмури тајанствен. Свршен је рат, али нису ратови. Слутим Видов-Дане који следе..

У Паризу, на Видов-Дан 1919.

Перо Слейчевић.

РАЗГОВОР

Дођи, дођи, драги брате амо,
Да се братски поразговарамо!
Отворено, као никад прије,
У слободи то се ваљда смије.

О верама, мислиш, ил' о Богу?
Оставимо, што нам крњи слогу!
О Библији или о Корану?
Шта нас цепа макнимо у страну!

Ја не марим, како Бога молиш,
Већ те питам: дали брата волиш,
Што кроз жиле твоја крв му струји
И језиком истим песма бруји?

Та једно смо, о том сумње нема!
На што ми је ова успомена:
Барјак, ханџар, јавор-гусле наше,
Што нам светом славу отпеваше!?

„Још када си тужну песму пев'о,
О слободи твојој ја сам снев'о:
Да ти, брате, ланце тешке скидам
И вековне ране љуте видам!

Од Косова то ми завет био,
Богу хвала, сад се остварио!
Загрљају, да се пољубимо
И на раздор да заборавимо!“ — — —

Неизмерна теби хвала, брате,
Нек' те Божји благослови прате!
Овај целов... нека сведок буде:
Да смо браћа, синци једне груде!

10. Марта 1921.

Гор. Рахин-Брчко
Босна

Назиф Ресуловић

МУКОШ

— 1915. —

Потпуковнику † Војиславу Христићу

Три пута је до сад жарко јужно лето
Китило обиљем поље испод тебе,
Падињама твојим безбрижно је цвет'о
Глог и јасен бели. И шарене зебе

Гонише цвркутом сумор с твога чела,
Док дремаше мирно твоја стара шума; —
Три лета ти не чу фијук зрна врела
Ни тутањ топова с велешкога друма...

Но нас ево опет: твоји стари знанци,
Плавокоси момци с Топлице и Бањске,
Задрхтаће данас твоји мрачни кланци,
И чуће нам поклич планине Марјањске.

К'о орлови млади на твоје смо груди
Пали данас свесни великога дела, —
Многи ће ту заспат' да се не пробуди:
Стопе наше редом крв залива врела.

Крик бугарске мржње чујеш ли из дола,
Видиш како журе потплаћене чете?
Разбиће се оне о прса нам гола,
О топове наше, наше бајонете.

Ти нам буди сведок, натмурени цине,
За времена друга, покољења нова:
Како један цео млад нараштај гине
Са вером у васкрс младалачких снова.

Милушин Јовановић.

У СЛАВУ И ЧАСТ СРБИЈЕ

Ја имам за краља Србије огромно поштовање. Његов херојски народ чини му част, остаје солидаран са својим краљем. Племенита нација, која је највећа жртва аустро-немачког бандитизма.

Пјер Боден.

ИЗ „1915.“

Рађа се јустро маглено и плачно,
Тако је тужно, све тужније бива...
Дилже се вео што све и мрвих скрива...
Рађа се јустро маглено и плачно.

У мокрој шуми низ бораца снови
Са укоченим погледом без ума,
Што јој несплакани бол у срцу скривл...
А месец клизи иза мртвих шума
К'о паук једар, велики и бео,
Дилже се тамне ноћи тежак вео...

Шума је к'о храм тишине и страве,
Низ витезова почива у сенци;
Лица им пуна месечине плаве, —
За њих не знају облешени венци!..
А месец клизи к'о велики паук,
И ледне ниш и испреда и слива,
И крв још пије... Мир. Ни плач, ни јаук —
У мокрој шуми низ бораца снови...

Синиша Кордић.

ДОБРО ПОЉЕ, 1917

Гони санак данак на уранак,
Сунце баца жара од Вардара,
Сипа зраке, разгони облаке
Преко коља са Доброга Поља.

Провирују ђаци и сељаци,
Видеше се жице кроз шумице,
Хренуше се лоле у патроле,
И кроз грање поче пушкарање.

Кличе вила месеца априла,
Једног дана пре крвавих рана:
Нестало је снега иза брега,
А са цвећем за Србију крећем!

Ад то чули, Срби устанули,
Узе суше нападене душе,
Ући хрле један другог грле,
Хренуше се ђаци и сељаци.

Оче хука код двајес' трећег пука
Рнебеса топовског потреса.
Рште бомбе, грокћу митраљези.
Каза се слика грозног лика:

ришају Срби на Бугаре,
се кољу по Доброме Пољу;
т јуриша бише и одбише,
ти беше — Китку заузеше.

ВИДОВ ДАН

Покољ прави — шлемови крвави,
На све стране жице разбацане,
Пуни шанци, скрхани кундаци,
Много рака и пустих пушака!

Мртви људи — разлупане груди,
На шанцима жртве са ранцима.
Паде деса од крви и меса.
— Изгинуше ђаци и сељаци!

Све изгоре сунце иза шума.
Мртве звезде падају кроз грање.
Крвав месец вири иза хума,
Оплакује њино издисање.

Плачу секе око Црне Реке,
Вај за наџом под Кајмакчаланом,
Много бола дође због Сокола,
И покоља због Доброга Поља!

Тешки дани — шлемови скрхани!
Попадали гробови по стењу.
Идеали многи закопани.
Изгинули у части знамењу.

Положај, 1917.

Душан У. Бајић

НАША УМЕТНОСТ

Шампања,

извајао академик Ђока Јовановић.

НАШЕ ВЕЛИКЕ ЖЕНЕ

Љубица Луковићка

Председница Кола Српских Сестара.

ГРМИ И СЕВАЈ....

Грми и севај, проламај и дроби!
У почаст наших, небеса раздери,
Обалом морском све палме побери
Да китиш војску што Победе доби.

А затим ништи све што нама коби,
Јер ми смо, Боже, испаштали доста,
Од живља нашег шта нам само оста?
Грми и севај, проламај и дроби!

Прилепе, граде орлова и вила,
Са твога старог легендарног крила,
Дуже се топуз Краљевића Марка.

Заљубни њиме, проламај и дроби
Јер Вардар опет нову Славу доби
Са њега хучи Слобода нам жарка.

Beaulteu, 1918. г.

Велибор Глигорић.

НА СТРАШНОМЕ ПУТУ...
ЊИХ ТРОЈИЦА.

Ово је било на страшноме путу из
Меша за Драч...

Мрак се већ био спустио; ишло се и
по мраку. Уморни, гладни и прозобли
падасмо на обале реке Маће. Пале се
суварци и огранци, нађени крај стрмих
обала. Ко има шаторска крила, разо-
пиње. Чује се пригушено стењање бо-
лесних, који једва доведе стигоше. Неки
ће остати овде за навек, а река шумно
плускајући о обале, као да злокобно
одговара: „дакако... дакако... дакако...“

Идем кроз логор, између ватара. По
њих шесторица околу једне ватрице
други, страшни, испијена лица, као авети
стоје у кругу, и испружили суве руке
изнад оних, који седе, ... греју се...
Код једне ватрице, мале, јадне, скор-
догореле, око гомилице жару, сед
њих тројица. Свој тројици опружен
руке дрхћу у једном темпу; свој тро-
јици цвокоћу зуби у једном ритму; сва
тројици блистају се очи истим грозни-
чавим сјајем; сва тројица имају једнак
испијена, зеленкаста лица; са помо-
релим уснама ... као тројци, у јед-
дан, од једне мајке рођени и, једн
смрти намењени...

Прилази четврти. Без шајкаче, у п-
цепаном и прогорелом шињелу, са је-
ним рукавом. На једној нози опана-
друга стопала умотана оним рукав-
са шињела; чудна обућа је причвршће
неким прљавим, танким конопчићу.
Њих тројица у један мах дижу, бле-
зеленкасте главе; у један мах се
очним дупљама покрећу три пара оч-
и, скоро у исти мах се отварају тр-
уста, са модрикастим уснама, да из-
воре исту реч: „не — може...“

— А што, болан; за што га не
стите?

... „Не — може...“

Чудна себичност код оних који ум-
а последњи се угарци гасе једни
другим. Мало топлине бије ваљда
само из пепела. Сад су сва четири л-
опет слабо обасјана ватром испред
ног оближњег шатора. Њих тро-
опет погнули главе над врућим пепе-
и испружили мршаве и некако не-
родно испружене руке. Ћуте...

врти, без прекора и псовке, јер и за то треба имати снаге, одлази тромо оближњој ватри; ако га и тамо не приме... све једно; — ове ноћи лутају авети...

На њих тројицу наилази дрем; главе им се некако сасвим приближиле; изгледа, као да један другоме шапће неку велику тајну. Један је већ зарео руке у врућ пепео, знам да га не пече. Наилази сан; познајем ји добро тај сан. Гледао сам често, кад такав сан наилази...

Њих тројица дремају; јунаци са Дрине, Цера, Брегалнице, Једрена, ... све једно...

Прва зора; мутно зимско свитање.. покрет... Дижемо се суморни и испребијани. Товаре се мршави и рањави коњићи. Нервозна вика командира.

Прелазињемо реку. Неки ће остати; остаће овде за навек; а река, шумно пљускајући о обале, као да злокобно одговара: „Дакако... дакако... дакако...“

... У дну логора једна гомилаца људи скупила се око нечега. Неки поскидали капе. Нешто ме штрећу по срцу; сећам се добро тога синоћњег места. Прилазим и пробијам се журно кроз гомилице. Њих тројица, сва тројица сложили се скоро у једно клупко, у једну тамну масу. Један од њих заграбио пуне шаке пепела и држи грчевито. Пепео се охладио... и њих тројица... Но, ту је и онај четврти, синоћњи одбијени гост. Приклекао и мирно причвршћује парче прљаве свећице на један камен у близини њихових глава бледо зеленкастих, са помодрелим уснама...

„Ето, а ја синоћ велим...“ каже четврти, и припаљује свећицу, а не довршава гласно своју мисао; за тим устаје и грубим рукавом брише нешто са трепавица. Да га питате, сигурно би вам одговорио, да му се натрунило од пепела... Такви су они; сви су они такви...

Дан осваја. Мотичице журно раде... Први одреди колоне већ се пребацију. Остају њих тројица; но остало их је више. Не могу сви прећи, а река мутна и још црна, у зимском, магловитом свитању, шумно пљускајући о обале, као да злокобно одговара: „Дакако... дакако... дакако...“

... Тако ће бити певане наше баладе...

Крф 1917.

Стеван П. Бошевић.

НАШИ ЈУНАЦИ

Пуковник Ђура Јосифовић
командант Косовске Дивизијске Области.

У СЛАВУ И ЧАСТ СРБИЈЕ

Краљ Петар од Србије јесте једна епска фигура, која је већ пуном стопом ушла у Бесмртност.

Ништа не премаша шекспиријанску величину овог гвозденог монарха, неукротљиве душе, у сиромашном војничком оделу, који са гордошћу оставља своју Отаџбину, не одричући се је нити бежећи од ње, знајући да је није изгубио, — и вучен, корак по корак, у планине шибане снегом, мирном запрегом краљева ленштина.

Анри Лавдан

Члан Француске Академије

НАЈВЕЋИ ВЕЛИКОГА ДОБА

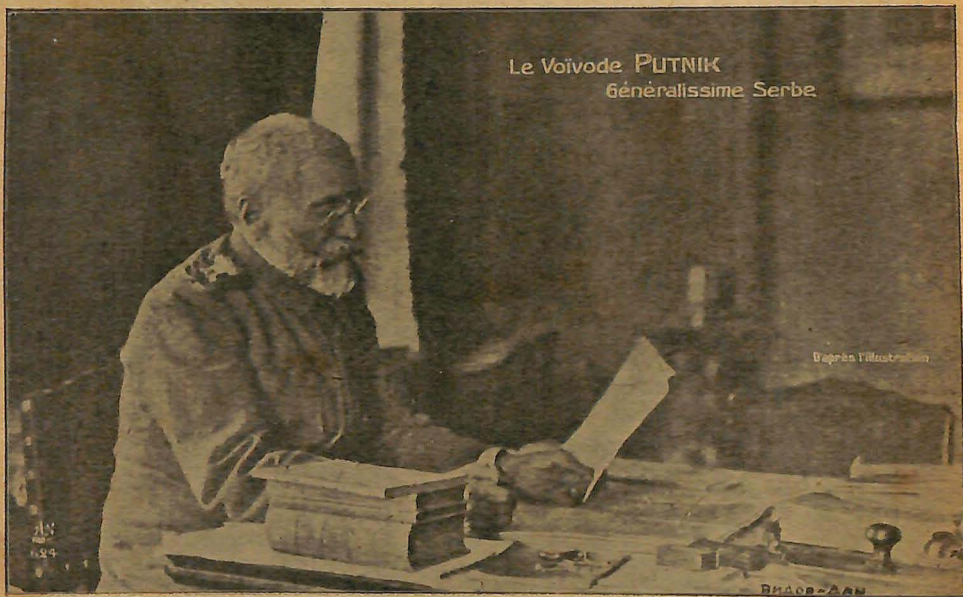
ВОЈВОДА ПУТНИК

... војинствени гениј свемогући...
Његош

Као оно Наполеон о Клеберу и Краљ Петар је могао рећи својим храбрим трупам упућујући их на непријатеља: — Генерал под чије вас окриће стављам има и моје и војскино поверење.

И доиста наоружани наш народ и његове вође у рату имали су пуну веру у војводи Путнику и та вера у ња

гарске, да се тај циљ постигне. Успели су огромном надмоћношћу да Србију привремено својом војском притисну, али нису успели нашу војску да униште. Она се прикупила и прибира нову снагу за нове подвиге, који ће изненадити свет. На жалост на челу те војске нема више старог и мудрог Путника. Године и слабост једва су му и до сад дозвољавали да ради, да много ради, али су га тај прекомерни рад и стицај несрећних прилика толико изнурели, да се он више није осећао могућ на своме високом и пуном одговорности положају. Молио је за разрешницу и добио ју је, јер ју је и заслужио. Њега

Le Voivode PUTNIK
Généralissime Serbe

Војвода Радомир Путник.

и војнички таленат његов учинили су да је српска војска низала успех за успехом и да је нису, и ако малу и у непрестаним ратовима изнурену, могли надбити ни велике царске војске, но је да се то постигне ваљало кренути и Макензена и Фалкенхајма и војске две силне царевине, Немачке и Аустрије, и две велике краљевине, Угарске и Бу-

замењује његов изабраник и његов ученик, војвода Живојин Мишић. Срећно што му замена ваља, ми сматрамо за дужност, да му при његову опроштају од српске војске, која му за своју славу много дугује, посветимо неколико редака у знак свеопштег нашег народног и војничког признања за његов рад, коме ће историја дати достојну награду.

Путник је најстарији војник српски. И најбољи, то ће вам рећи сваки српски официр. По рођењу је Шумадинац, по васпитању је војник по осећајима Србин више свега и пре свега. По свршеној гимназији љубав према војсци одвела га је у тадашњу артиљеријску школу из које је после четири године школовања изашао као потпоручник у јесен 1866. године. Више од пола века он је био српски војник. Кроз свих тих више од педесет година Путник је и као учитељ остао ученик. Он је стално учио, непрестано радио и журио за тим, да постигне толико да

имају Велика Човека и Велика Војника, који је имао богодани војнички дар.

„Треба знати окренути војску
„Па наткрилит душманина свога!“

То је давно народ наш рекао и ту је истину Путник у шест ратова потврдио. Он је као официр, у кога су од ране му младости велике наде полагане, у свима нашим ранијим ратовима играо врло видну улогу. Своје способности документовао је у српско-турском рату 1876. и у рату 1877—78. као и у првом рату противу Бугара 1885—86. Као млад официр дулевао је

Престолонаследник Александар са својем десном руком војводом Путником.

сам собом буде задовољан. Радио је неуморно и у раду се истрошио, али свежину свог ума сачувао је и у дубокој старости, а његова старачка резолутност, његова одсечна одлучност у моментима општег колебања и велике кризе изненађивала је и његове младе одличне помоћнике, који су му били слепо одани, знајући да пред собом

респекта и слепо оданост својим војницима, а доцније као виши и највиши командант и официрима, који су чврсто веровали, да Путник као дугогодишњи пун знања и пун искуства војник и војсковођа из шест ратова *све зна*, да као мајстор од заната *све чини* и као Наполеон *све може*.

Вештина распореда трупа, по Напо-

Војвода Живојин Мишић.

леону, велика је ратна вештина а Путник се ту, нарочито у рату с Бугарима и Аустријанцима, показао у свој својој снази и пуној вредности Његови распореди били су увек идеални, ремек дело војничке вештине. Он је умео да прикупи дата потребна му за процену прилика и на основу њих умео је да прозре намере противника и да га предухитри и онемогући му извођење његових планова. Умео је да схвати

брзо и правилно сваку ситуацију, да непријатељу доскочи и приреди му сигуран пораз. Његовој моћи расуђивања и његовој дубокој проницљивости имамо да благодаримо за сјајне ратне успехе. Он је увек умео и са слабијом војском од противника да у даном тренутку, на згодно изабраном месту створи надмоћност над непријатељем. Он се никад није дао збунити. Нису то могли ни војнички силни Бугари мучким препадом на Брегалници ни далеко надмоћнији Аустријанци на Церу. Нису то могли чак ни удружени Немци са Аустро-Угрима и Бугарима, јер и ако су огромним снагама навалили једновремено са свих страна нису успели да униште српску војску, но само да је потисну. Путник је на против, био увек срећне руке, он је умео да збунити противника и да га туче чак и онда, када се томе нико није смео надати. Случај са Рудником и Сувором Космајем и Варовицом диван је приме

за потврду тога тврђења. Путник је у историји ратне вештине ући као велики тактичар, као ратни геније, кој је тактом руковођења створио себестојало место поред светских војничких великана првога реда.

Пун искуства, стечених у шест ратова, у којима је као генералштабни официр увек имао важну улогу, он постао ратник чија ће се дела проучавати у историји ратне вештине. Да јед

Генерал Божа Јанковић
Командант Армије у рату и миру

талентован војсковођа буде и велики, победилац у рату, није довољно да само темељно и критички проучи историју ратова и појединости знаменитих би така и славних подвига дрских команданата но треба да има и сопствених искустава, јер је највећи војнички геније, Наполеон рекао, да се ратовању учи само идући у ватру. А то искуство што га је у шест ратова сабрао Путник нема данас ни један европски војско-

вођа. Путник је несумњиво један од највећих војника садашњости Свакако ни за длаку не мањи од Жофра и Сараја, сер Френча и Киченера Кадорне, Хинденбурга и Макензена, Руског и Јанушкевића, још мање од Хецендорфа. Да и не спомињемо Поћорека, команданта уништене аустријске балканске војске, о коме је Хинденбург, кад му је стигла вест о коначном поразу Аустријанаца у Србији, упоређујући га с Путником рекао:

— Где се магарца може мерити с лавом!

Ма где ударно непријатељ нас није био у стању да изненади. Путник је увек знао своју војску најбоље распоредити и његове армије и дивизије увек су се невероватном брзином прикупљале тамо где је у да-ном тренутку било најпотребније. Свакако успеси војсковођа зависе и од квалитета војске, јер и најбоље и најсрећније постављене комбинације пропадају ако војска није у стању да их изведе. Велики војсковођа био је срећан да командује великим војницима. Он све зна, војска све може! Збир тога биле су победе по којима смо постали први војнички народ на свету. Првокласна војска вођена сјајним војсковођама чинила је саме у-

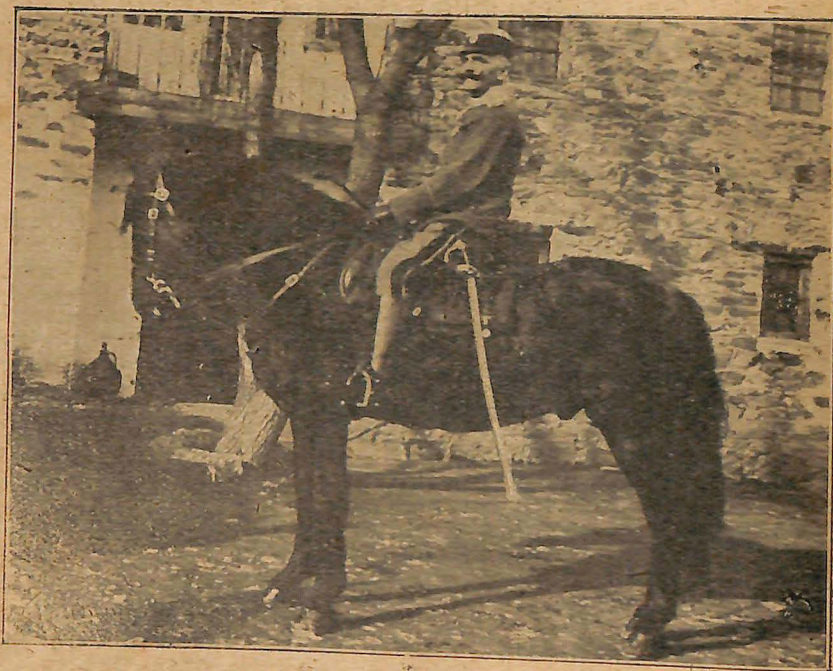
спехе од Куманова, где смо изненадили свет; до Сувобора и Космаја, где смо запањили и највеће пријатеље и противнике натерали да признаду да над нама не има јунака. Да нам то признају доказ је што се ни силна Немачка није у борби с нама поуздала ни у свога Макензена и Фалкенхајма ни у своје топове и војнике, ни у обилну помоћ Аустро-Угара, но су морали да ангажују и Бугаре да би нас савладали.

Ни терет година, ни слабо здравље у телу на послу и у честу ратовању јако изнурену, ни моментални неуспеси, неминовни у свакоме рату, Путника никад до сада нису могли од посла одвојити нити се он на послу знао заморити, још мање да су га кад забринули. У слабу старачку телу јак дух увек младићски свеж и увек невероватно ведар он је постојано био чии и мираи, увек дубоко уверен у најповољнији крајњи резултат његових и наших надчовечанских напсра. Било је тренутака када је многи духом клонуо и задрхтао од онога што може бити. Забринутост се могла читати на озбиљном лицу многих војсковођа. Само

ску. Он је све учинио, што је до њега стајало, војска је дала све што се у херојству могло дати, а што се стижија не може да заустави ни он ни војска не могу бити криви, јер је народ лепо рекао, да су јача двојица но сам Радојица и није онда чудо, што четири лоша избише Милоша. Он је знао шта хоће и док су многи дрхтали од онога што може бити он је и у најтежим часовима и у најкритичнијим тренутцима био хладан као Велингтон и био уверен у крајњи успех и победу као Наполеон.

Познати себе веле да је највећа вештина, а Путник, примивши на своја плећа највећу одговорност не само

Генерал Бранко Јовановић, бив. Министар Војни,
командант Коњичке Дивизије у рату

је тешко било опазити облаке на његову вазда ведру челу. Он је умео хладно расуђивати и онда када му је сва околина била као у грозници. Он ни у најтежим тренутцима, као сада да га гледам на прозору у Призрену, није губио наду и веру у себе и своју во-

пред савременицима но и пред историјом, био је увек поуздан у себе, поуздан у своје одлуке, које доноси пошто о сваком и најмањем детаљу до ситница скрупулозно размисли. Његово поуздање у себе сама било је у толико веће што је био поуздан и у

војску и њене вође, које су његове идеје имале да приводе у дело.

Наполеон је рекао, да ништа није теже од правилног решења, а Путник и у најкритичнијим тренутцима успевао је да буде најсрећнији у избору решења, увек правилног, јер је увек доносило победу над непријатељем често много јачим и технички увек несравњено спремнијим.

Путник је знао шта хоће, и познавајући ратничку вредност војске коју води без страха је очекивао резултате свога војничког талента и беспримерне храбрости своје војске. „Треба штети, треба смети, па да видиш како с' лети“ а Путник је имао довољно, често и сувише дрскости када је то требало као што је у даном моменту умео да покаже мудро расуђивање и опрезно поступање, што су најлепше одлике највећих војсковођа у историји, поред којих ће наш велики војвода, наш велики ратник Путник добити достојно почасно место.

У груписању снага Путник је показао праву уметност. Нарочито се то лепо огледало у нашој новембарској офанзиви 1914. када је из дефанзиве

једним замахом прешао у несаломливо снажну офанзиву у моменту када се непријатељ уљуљкивао варљивом надом да је српску војску довео до слома. Он се тада повлачио и ако без борбе и ако није гоњен од непријатеља. Угледајући се на Кутузова Путник је све дубље увлачио противника у наше горе.

Док су многи на тај маневар гледали са страхом, не могући да схвате да то није недаћа и први корак правој пропасти, Путник, на чијем озбиљном лицу ретко лебди осмејак, осмехивао се смехом задовољна човека, чије идеје непријатељ не прозира и за то им иде у свему на руку. Недорасла војска нашој, вођена од вођа ображених, који подцењујући противника, нису ни покушавали да прозру његове намере, наше повлачење нису схватили као прост маневар, кога су се требали

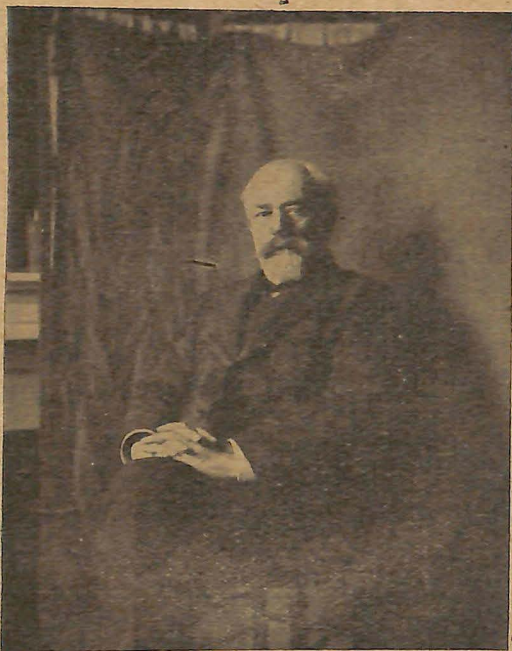
добро чувати, но рачунајући са сигурним нашим поразом, и сами су много сарађивали и припомогли да се генерални и генијални план Путников тако брзо изврши онако како је најидеалније замишљен.

Осиони сведојатељ централних сила Виљем II, стално лети с фронта на фронт, да личним присуством утиче на своју војску.

Жофр на свом аутомобилу често обилази положаје дуж борбене линије. То је чинио и велики кнез Никола и херцхерцог Фридрих и Кадорна и Френч. Само то није никад чинио шеф штаба српске Врховне Команде. Одличан познавалац земље, недостижив

као стратег, изврстан као војник, имајући у рукама младу али силовиту војску он није имао потребе за то. Као што се за рата с Турцима и Бугарима није макао из Скопља, тако се ни у овоме рату никад никуд није кренуо из седишта Врховне Команде. Он нема потребе за то, њему није нужно да види

НАШИ ВЕЛИКИ ПРИЈАТЕЉИ

Ернест Денис — Ernest Denis
професор париске Сорбне
члан Краљевске Српске Академије Наука

положаје пре но што ће дати диспозиције, он све положаје има не само пред собом на детаљним картама но и у својој глави, а ауторитет његов у војсци је толики да није нужно да заповести лично издаје. Он се не миче из места у коме је Врховна Команда и готово не удаљује из своје скромно намештене канцеларије, у којој му је и постеља јер је он и дању и ноћу на послу. За њега умора нема, а ратни успеси његови је једини одмор. Они хране душу његову и одржавају да не клоне његово иначе слабачко тело. Он на послу капље. Он није само титуларни шеф. Он у ствари командује. Сви конци команде у његовој су руци,

он даје свима директиве и упуства, он доноси одлуке о свему и његовој противљења нема. Што он рече речено је и извршено. То је једна од тајни наших успеха.

У Путнику је формиран карактер војника велика талента и велике среће. Он сваки посао ради пун присебности и онда када су око њега у највећем узбуђењу и увек с рачуном и без страсти. Његови успеси имаће утицаја на ток светске повести...

Његова истинска и права војничка величина огледа се и у вредности његове најближе околине. Он је умео уочити војничке предности код људи и умео их је окупити око себе и умео им је послове доделити. Комплетујући околину он је показао да је већ у миру умео уочити рагну вредност предистинираних за војсковође. Христова величина је колико у томе што је сам био велики ум још и у томе што је не само умео но и хтео око себе да прикупи највеће умове свога доба за Апостоле његове божанствене науке. И као што су Апостоли, чијој ће се еванђелској науци векови дивити, у Христу гледали више биће тако су исто најбољи официри у Путнику гледали Богом изабраног и додељеног им вођу.

Благост његова, готово светитељска спољашност телесно слабог старчића пре вас подсећа на првосвештеника но на првог војсковођу, најбоље војске на свету. Његов продирући поглед осваја благошћу својом, али не одаје ни мало човека колосалне енергије. Када човек зна колико тај седи и изнурени старац увек кротка духа, у себи има енергије мора веровати, да је он састављен само од молекула енергије и умне моћи, јер колико је телом слабији толико је духом колос.

Цео живот посветио је војсци. Она од њега много има

Резервни капетан проф. Милош Перовић
Песник Пјетро Косораћ

Рез. капетан **Милан Ј. Мићић**

и много му дугује за многе своје добре особине стечене у миру, испољене у рату. Отуда и онај његов велики, у нас јединствени мирнодобски ауторитет који је не мало допринео нашим ратним успесима.

Марко Драговић, професор

На заласку свога плодног и корисног живота, крунисаног општим признањем краља и војске, владе и народа, Пут-

ник је постао ауторитет не само за српску војску. Он је постао војнички великан светскога гласа исто онако хваљен као што се славе: Александар Македонски, Ханибал, принц Евђеније, Курузов, Наполеон и њима равни. Данашњи европски рат највећи је бројем учесника, најтежи по техничком савршенству, најкрвавији по упорности којом се води, најстрашнији по жртвама које падају, најскупљи по милијардама које гута, најкомпликованији по учешћу огромних маса, а у том и таквом рату наше Победе, извојеване под мудрим руковођењем Путника по ономе како су и под којим су условима извојеване прво су стратегијско дело. Путника данас убрајају међу прве војсковође између најбољих на свету.

Рез. поручник **Дим. Ј. Туцовић**

Мозак од свих слављене српске војске, то је Путник. Благо нама када је међу нама поникао, у нашој се средини васпитао и оспособио, својим умом и талентом нама послужио „на страх врагам“, на част себи, на понос српској војсци, на корист Отаџбини Уједињеној снагом и огромним жртвама, целог Српског Народа, и паметним руковођењем највећег у највећем нашем поколењу *Радомира Пушника*, за кога смемо с' великим песником рећи:

„Плам ће вјечно животворни блистат
Србу твоје зубље,
„све ће сјајниј' и чудесниј' у вјекове биват дубље“.

Париз, 1916. Душан Мил. Шијачки,

Рез, капетан **Бошко В. Филиповић**
новинар

Рез, ппоручник **Јова Пескаревић**
новинар

Рез, ппоручник **Синиша С. Буђевац**
новинар

Рез, поручник **Др. Виктор Павловић**
професор и новинар

Бак поднаредник музичар
Стеван С. Радаковић

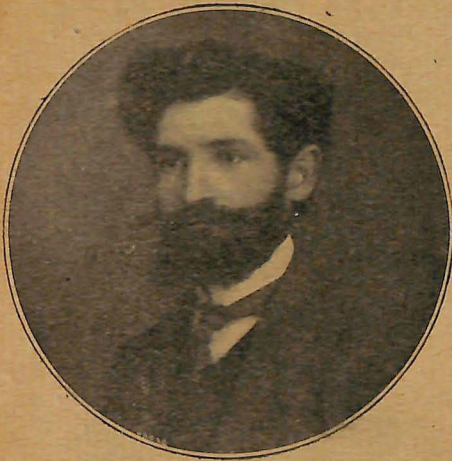
Рез. поручник, новинар
Војислав Ст. Станишић

ез. капетан Станислав У. Благојевић
новинар

Раша Г. Здравковић
новинар

Рез. наредник **Велько М. Мушички**
новин р

ЗБОГОМ!

(са растанка 1915. г.)

Наступи јесен мочарна и тморна,
Опело пева природи што труне.
И тужно цвиле дрвета суморна
Док ветар бије у најцрње струне.

А киша пљушти . . . Ми стојимо спремни
За даљне путе незнане и нове;
Наш више није овај живот земни
„Па збогом, сејо, част земље нас зове!“

. . . Фијуче ветар и сузе јој леди
А она нема, у очају многим
Стоји, и само што с' усница бледи
Слете јој мртво једно тужно „збогом!“ . . .

Мил. Ђ. Стојановић.

У ТУЋИНИ.

Јел' могуће, да су прошли
Мог прољећа радосни дни??
Зар се више вратит' не ће
Ти благи и љубљени снн?? . . .
Тужној пјесми нитко не одзива,
За сироту никог није брига;
У туђој си земљи,
Туђин се називаш? . . .

Рез. потпоручник **Ђорђе Венчанац**
новинар

Много је' пута до мог милог крај
Тешко ј' доћи до мог завичаја;
У туђини? — Благосунца нема,
Текар муња магли одољева.
Овђе славуј никада не пјева
Кан' да овђе ни гаврана нема!
А људско је срце њежно д'јете
Слабашно је треба силне његе;
Кад ти судба већ очи одузе,
Зашто ти је оставила сузе? —
Живот нашки све чуднији бива,
Све што стариш теже га разумијеш

Лујо виш. Ловрић

ЉУБАВ ПРЕМА ОТАЏБИНИ

Ко одојче — материну дојку
Као мајка — своју јединицу
Као момче — лепоту девојку
Као драган — своју вереницу.

Као славуј — зеленило луга
Као цвеће — јутарњу росицу
Ко другови — свога верног друг
Као браћа — једину сестрицу.

Толко водем — Отаџбину своју
Драгу мајку, — што ми живот да
Толко љубим домовину моју
Дражија ми од свега постаде.

Крф, 1 августа, 1917

Дража Поцер

БУРА НА КОТКИ

— ИЗ ЗБИРКЕ „ЉУДИ ИЗ РОВА“ —

Д-р Воја Стојановић
санитетски пуковник

У блиндажама је пламтела ватра, а напољу је био велики снег. Војници су хаскали око ватре, безбрижни због борбе, јер снегови велики, па нико и не мисли на то.

Али кад престане борба са непријатељем, са људима, настаје борба са природом.

На Кајмакчалану и Котки се страшно мути. Сви фебруарски дани... Црне облаке витлају снежни ветрови. Како ли је јаки Боже, онима на предстражи? Затрпане жице затрпани ровови, над блиндажима седам метара висок снег. А наши другови из двадесет трећег пука боре се са природом. То је на дневном реду. Да видите, шта је било ових дана зимских бура. Показало се, да је теже са снегом и ветром, него са немачким топовима...

Ми смо били за хиљаду метара испод првих ровова. Били смо у пуковској резерви. Пушило се, грејало се, шушкарало се и ђућорило око ватре. А одмах више наших глава се дизало огромно брдо, све бело од снега. Горе су ровови.

Наједанпут, као да прође нека струја кроз све блиндаже. Жагор преста, звиждукање и — све се укочи. Шта ли је то? Чуо се глас каплара Живорада, чуле се речи, од који се војнику крв леди у жилама: „Затрпан цео батаљон горе. Морамо отрпавати.“

У томе се помоли глава командирова: „Господо потпоручници, спремајте водове, идемо у горње ровове, да отрпавамо други батаљон. Али не морате ићи обојица, нека пође само један од вас двојице“. Ја и потпоручник Раковић се згледасмо. Ко ће ићи од нас двојице? Да вучемо коцку. Узесмо две шипке жижица, па једну скратисмо. Ко извуче од нас двојице

Д-р Илија Коловић
народни посланик

Д-р. Спира Димитријевић
рез. санитарски потпуковник

Д-р Едуард Михл
резервни санитарски мајор

краћу, тај иде на Котку..... Топло се помодих Богу, и ако нисам веровао у његову личност. Раковић је држао у једној руци обе шипке, сакривши крајеве. Пружих руку и — тога дана ми је спавала срећа — извучем краћу шипку.....

Дотле се војници били постројили. Ветар је њихове шињеле: пок, пок пок, пок-пок-пок поктали шињели око њихових ногу. А тамо горе је ужас. Тамне маглуштине се гуше и увијају по гребену огромног брда. Сад морамо што

пре избиги горе на гребен и спасавати своје затрпане и премрзле другове.

У почетку док смо били ниско, још је којекако ишло. Огромне сметове, смо онако одморни пробијали.

Али што се ишло више на горе, било је све теже. Најзад избисмо на гребен... Ту је био прави Дантеов паклени круг. Ветар је урлао као хиљаде курјака, у-предао дуги низ војника, бацао читаве сметове снега на нас. По тлу је тако брисао, да је ово било глатко као

Д-р Тома М. Лeko

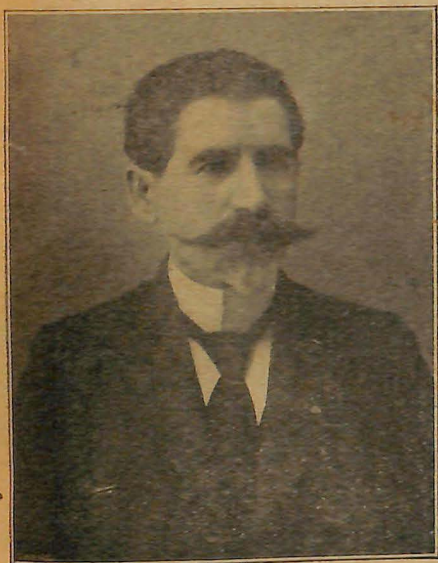

Д-р Зора Љуб. Јовановићева

Д-р Атанасије Каракашевић
санитетски капетан

огледало. Војници су падали и дизали се, окретали се, отимали се свом сна-

Д-р Светозар Марковић

ВИДОВ-ДАН

гом и продирали напред. Хаааахууууу урлао је ветар без престанка. Толико је увитлао снежну прашину, да је пред очима било тамно као ноћу и ако је тек било подне превалило.

Напред је ишао капетан, као ждрал. Био је то млад човек али стари борац, од оне старе српске војничке расе. Његова пелерина се пркосно лепрша на ветру и он није никако стајао, већ непрестано продирао кроз страшну планинску буру.

Наједанпут ветар удвоји своју снагу. Снег, тврд као камен ударао у лице као шрапнел. Војници се стадоше пре-

Милан Милић, апотекар

вртати по земљи, ветар заурла јаче, увитла целу чету, да се није видео војник до војника. Неколико војника јакну.. шта ли је то — једног младог војника одвуче, сурва ветар у планинску бездан: — збогом друже, кад гране пролеће, наћиће те ка'макчалански гаврани. Направи се урнебес.

Ја обратих пажњу командиру „Господине капетане, видите ли, ово је пропаст.“

Нисам чуо одговор потпуно. Он је елиптички одговарао. Чуо сам испре-

кидано речи: „Батаљон... опасност... морамо...“

И баш у моменту, кад смо били до ровова, видесмо слику достојну Верешчагинове кичиде. Цео батаљон, који је био у рововима, бегао је на ниже завитлан буром. Они више нису могли издржавати. Бегали су растркано испред урнебесног ветра, побацали пушке и митраљезе.

— Хоћемо ли и ми назад, господине капетане.

— Морамо.. војницима... има... затрпани...

Дођосмо до самих ровова. Али каквих ровова ту се нису познавали три метра

Потпуковник Војин Поповић
Војвода Вук

дубоки ровови. Само где где. Знали смо само место. Били смо на највишој тачци на Котки. Главама надвисисмо облаке и — о чуда — спазисмо сунце, како блиста кроз хладни, стакласти ваздух. Са непријатељског утврђења зачу се митраљез — то они пси гађају. Зар им је мало муке, него још пуцају.

Потпуковник Душан Јездић

Али они су били у бољим околностима — ветар их тукао у леђа.

— Назад!...

Команда је пала и ми пођосмо готово трком на ниже.

За десет минута били смо већ доле у својим блиндажима. Ветар је овде био слаб. Сломитасмо се као без душе у свој планински стан и брже боље поређамо око ватре.

— Е, брате, страшна ветра!

— Још да нам не би маске уби нас оћорави нас.

Мајор Радоје Пантић

— Јесу ли се сви војници вратили, пита командир.

— Немá редова Стеве и Радојице.

У чети наста тишина. Два друга су погинула.

Замало, па се заборави патња и бол. „Слава мртвим, благо живим“ то је био израз расположења. Зачуше се прво гусле, направљене од шлема једног погинулог војника. Длака на тим гуслама је била с командировог коња, кожа с једне овце из Моглене а гудало од тисовине са Кајмакчалане. Из њих се чуо бол погинулог

Наста опет редовни жагор, војници се грејали поред ватре, пушили и живели „домашим животом“. У даљини се чули курјаци.

Напољу су крчали борови на ветру. Вече се спуштало. Једна граната, ко зна откуда иде и куда ће, завијала је високо над нама.

— Чујеш ли? рече један у блиндажу.

— Шта?

— Граната. Плаче као удовица.

7. Новембра 1910. г.

Шабац

Драгша Лаичевић.

мајор Војислав Танкосић

СИНОВЉИ ДУГ

Од једног учитеља сеоског, човека оштроумна и с душевном ведрином коју људима доноси живот на селу — чуо сам ову причу:

Отхранила убога мајка јединца сина. Мучила се и злопатила, откидајући од уста својих само он да стане на снагу. И син одрасте, стасит као бор, кршан и чврст као од брега одваљен, и добар као добар дан.

Гледајући онемоћалу мајку, смежурану и погрбљену, сину би жао старице. На дну свога честитог срца он осети дужност, да се видно одужи мајци.

Тога ради оде он у оближњи манастир, да потражи савета.

Под столетним храстом одмарао се седи игуман са снежном брадом до појаса и замишљен посматраше Природу у заранку. Иза шумовитих хумова и повијараца, у даљини, сунце је тонуло полагано. Заходно руменило беше облило цело видик. Кроз побожну вечерњу тишину разлегаше се славујска песма и цврчање попаца.

Младић стаде пред игумана. То беше сусрет два живота: једног тек што буја и другог који се окончава.

Стари калуђер прену из мисли. Угледавши гороста сна младића, благе му очи блиснуше очинском милостом.

— Оче духовниче — поче младић, пошто је целивао десницу — ти си много искусио, докучио и научио, па

неш умети да посаветујеш и мене. Погледај ме! Моја мајка се крваво патила, док ме није оваквог на ноге подигла. Стењала је од кулука и аргатла, ка, превижала као прв и гладовала, и ја сам растао од њених залагаја, зноја и суза њених. Сада ево, имам и мишице и плећа Краљевића Марка и хоћу да се одужим доброты мајчиној. Реци ми, преклињем те како ћу то најбоље урадити и немој да ме штедиш...

Игуман се замисли, претурајући очевидно у памети начин, на који би се младић што боље убедио како је тешко одужити се мајци. Након дуже почивке он рече:

— Па лепо, синко, кад си већ салето, знај како ћеш мајци вратити добро добрим. Погле ову нашу цркву — игуман показа руком манастирски храм, који се недалеко беласао у полутамном зеленилу и на чијем позлаћеном крсту дотињаваше вечерњи жар: = видиш колицина је! Ако обнесеш мајку сто пуша око цркве, искудићеш свој синовљи дуг.

Младићу се учинише неверица игуманове речи и чак је помислио да се старац шали с њим, али кад виде његово болевиво светитељско лице, он се трже и пун младалачка самоуздања раздрагано кликну:

— Оче игумане, ако је то све што од мене тражиш, онда ти унапред велим да сам се

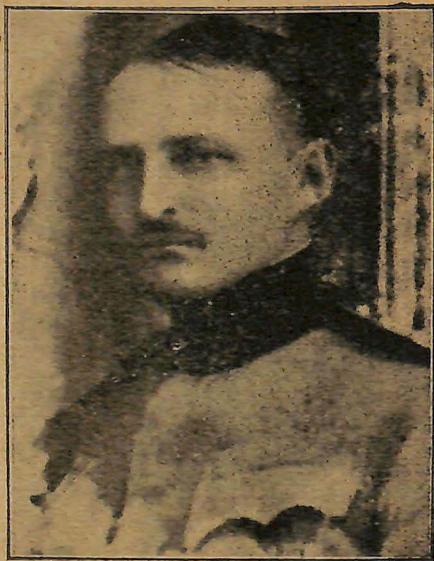

Миливоје М. Динић, рез. капетан II класе

Ристо Тохолј-Дуждевић

рез. пешадијски поручник

Јарослав Антонијевић

пешадајски капетан

одужио мајци... Само је то мало, врло мало... — додаде некако снужено.

Суградан, пре зоре, мати и син бежу већ у манастиру. Одстојаше јутрење и тада син упрти на јуначка плећа стару, слабу и као дете лаку матер.

Набрекнуо снагом крелке и челичне младости, није испрва ни осећао мило бреме на грбини. Одлучним, брзим и чилим кораком обиграваше божји храм, као да не носи ништа. Тек кад је тридесети пут обнео мајку, син осети да му постаје тешка.

Али је корачао и даље, све спорије клицајући и малак-

Стева Секулић из Брода

рез. пешадијски поручник — добровољац

савајући, и док су крупне грашке зноја капале са чела, он је избројао у себи тек половину.

... Још два, још три, још четири пута и — син једва имађаше моћи да спусти мајку.

Тетурајући од умора и душевна бола срушио се на колена пред игуманом, а у лепим очима навреше топле сузе туге и разочарења.

— Оче духовниче, ја не удем... нисам у стању... ја сам немоћан да се својој мајци одужим.

Ганут до језцања, и милујући га старачком дрхтавом руком по русој коси, рече му тада игуман:

правду, и чини да из костију и пепела најврснијих синова цвета вазда свеже цвеће Истине и Слободе...

Д-р Божа Свет. Николајевић

Пуковник Светислав Гр. Мишковић

— Устани синко! Нико се не може мајци довољно да одужи, али ти си то синовљом Љубављу постигао...

* * *

Браћо моја Срби!

Колико истине у овој простој причи сеоскога учитеља, и како је она нарочито данас поучна за нас...

Бескрајни гробови — на копну и у морима — што их је Српски Народ штедро сејао на све четири стране света, и тисуће слепих, кљастих и богаљбастих — јесу најречитији сведоци узвишене љубави према мајци — према Отаџбини. И ако пригрлимо њихов аманет, бићемо у стању да се одужимо својој *Заједничкој Мајци*.

Јер из Љубави потиче све. Она је врело снаге, која побеђује лаж и не-

Пуковник Војислав Чолаковић

ПЕСМА ЈЕДНОГ ПОКОЉЕЊА

*У дугоме низу мученичких дана
Приносисмо редом наше жртве свете,
Младост и животе, и крв својих рана
Давале су ћушке поносите чете.*

*Засшаве смо наше носили високо,
Не клонуше никад наше младе моћи,
Већом силном свако блушало је око
Док гонисмо шаму дошужале ноћи.*

*Сву љубав за срећу груде поробљене,
Бол и пркос њених пошаштених људи,
И плач неслушани, сузе проливане
Носите у себи верно наше груди.*

*Кроз победне наших бојних шруба звуке
Ми слушисмо један крепки акорд вере,
И надања да ће свршити се муке,
И престати силна страдања без мере.*

Артиљерска пуковник
Иван П. Пејовић

*Након дуге борбе, тешких искушења,
Преко мртвих тела најбољих другова,
Предвођени моћном руком провиђења
Угледасмо Васкрс најсвештијих снова.*

*Земљо мученичка, не тражимо ништа
За оно што бесмо дужни теби давати
Ми смо дошли с нова на родна огњишта
И сада смо срећни, Отаџбино, наши!*

Милушин Јовановић

Судски пуковник
Миливоје Јоџић

У СЛАВУ И ЧАСТ СРБИЈЕ

Сјединимо у једном истом дивљењу херојску Србију и њеног херојског краља.

Поклонимо се пред њим са поштовањем и са надом.

Анри де Рењије

Члан Француске Академије

Алберт краљ Белгијанаца, Петар краљ Србије, Мале краљевине, велики краљеви, такав нам призор пружа овај рат, у коме су многи „велики“ постали мали.

Габриел Аношо

Члан Француске Академије

Инжињерско-технички пуковник
Милан Туцаковић

БРАНКО ЈАГОДИЋ*

Вино пије Јагодићу Бранко
 Вино пије, а јасно попева!
 „Хај, да ми је увек грло танко
 „И девојче из сред Сарајева;
 „Да имадем фрушкогорска вина,
 „Па да слушам с гусала јецања,
 „Да је мени севдаха из Врања,
 „А имања испод Вагадина;
 „Још да ми је славе србијанске,
 „Соколића испод Требевина,
 „Да имадем опреме душманске,
 „А вечито срце Обилића;
 „Да из Лике покупим војнике
 „И све боре из ужичке горе,
 „Наше сиње да сагледам море
 „И орлове љуте Крајишнике,
 „Да је мени сремачких лугова
 „И ђетића из Васојевића,
 „Витезова око Куманова
 „И кућића испод Озринића,
 „Лаворика око Дубровника,
 „Хладна ветра испод Дурмитора,
 „Беле куле од Задра Тодора,
 „Расцветалих босанских шљивика,
 „Сјајних тока што имаде Бока;
 „Да ме дворе танке Велешанке,
 „Да ме воле младе Србијанке;
 „И да ми је злата из Тимока,
 „Беле рибе из Орида бела
 „И зелене јелике из Таре,
 „А ливале око Колубаре,
 „Питомине у мачванских села
 „Из Мсраве плодне њиве дивне,
 „Насмејане око Ибра луке,
 „Још да су ми тетовске јабуке,
 „Из Призрена и из Пећи гривне;
 „Да је моја шара са Вардара,
 „Сабља змија старих Кривошија,
 „Да се сија за мнош Шумадија
 „Као понос у цара Лазара,
 „Да су мени Душанова крила
 „И витештво Краљевића Марка...
 „Жељо моја витешка и жарка,
 „Зар се јоште ниси остварила?

Разлеже се тутњава душманска,
 Бранко пије, грохотом се смије,
 Око њега деца србијанска
 И старије нагнуте делије.

Док покликну гласник иза стране:
 „Зло вам вино и горе вам било!

Потпуковник Жив. Ј. Нешић

Потпуковник Душан Пурић

*Слика на 92. страни

Потпуковник Душан В. Поповић

„Бујица ће саломити бране —
 Већ нам лево крило попустило“
 Бранко крете осветничке чете,
 Стас им витак, а два ока холо,
 Побратиме као у сокола,
 Па соколи ширимице лете :
 Развише се један до другога,
 Све гледају један на другога,
 Пушке празне један уз другога
 И падају један до другога.
 Колико је Мачкова камена
 Леш јуначки све је притиснуо,
 Вол вечите траге утиснуо,
 Одлетеле главе са рамена.
 Један паде, а гласа не ладе.
 Други рече : Освети ме, брале !
 Још је борба, а звезде се пале
 И по ноћи шкргут не престаде.
 Ал' бујица одби се сатанска
 И размаче као платно танко..

Мртав лежи Јагодићу Бранко.
 Око њега деца србијанска
 И старије нагнуте делије.

Милосав Јелић.

СРПСКИ ВОЈНИК

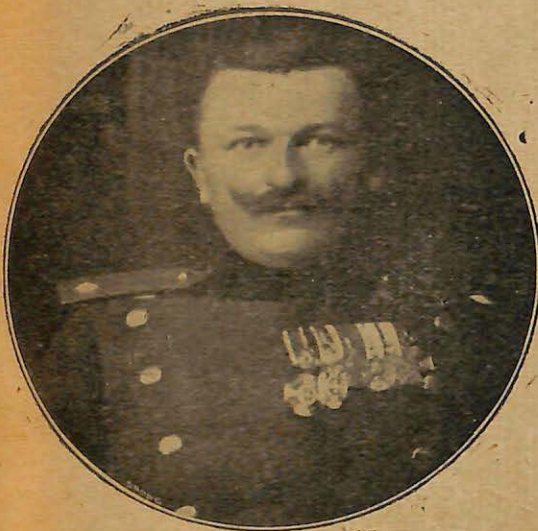
Ја сам снага, стрпљење и трудба,
 прва мета противнику; десна
 рука српским војводама; свесна
 љубав према земљи. Моја судба
 зла је, горка, мученичка.. Али —
 на кољу су претци издисали !

Ја сам напаст, страшило и муња;
 носим змије, летим све претичем,
 и културне на ражањ натичем,
 да се ману опанка и гуња !
 И туђинац трипут даде плећа,
 говорећи : „То је земља псећа!“

Ту сам, ту сам, под оружјем, будан,
 увек готов, да зубима кољем,
 да потерам горде странце пољем;
 јер сам крви крвопија жудан.
 Три године срећа ме не вара;
 ја сам брига два германска
 цара !

1915.

Божидар Весич.

Мајор Свет. Костић

У ДАНИМА ЖАЛОСТИ

Децембра 13. ступио сам у пук, који се образовао на солунском фронту и који је први почео да функционише после нашег повлачења из Србије. Пук је овај био састављен из разних јединица и зато је добио назив „комбинованог“.

Ја сам био у батаљону, који је логорован на Зејтинлику, у близини Солуна. Чета, коју сам примио, бројала је више од пет стотина људи, и прво време имао сам доста посла док ни-

сам средио чету; занимања нисмо имали и једину сам бригу имао о исхрани и снабдевању чете оружјем, оделом и др. Исто је стање било и у осталим четама и већ о Божићу ми, официри, готово нисмо имали никаква посла.

Ово недељање изазвало је реакцију, која је добила израза у пијењу једних, јадиковању других (истина, сви смо јадиковали, али и веровасмо у боље дане, у помоћ наших моћних савезника, у нашу војску која се повлачила ка

Артиљеријски потпуковник Чедомир Трифуновић

Генералштабни потпуковник **Александар И. Срб**
командант I. српског револуционарног батаљона у Русији

Мајор **Војин Протић**

Потпуковник **Војислав Христић**

Потпуковник Миливоје В. Лукић

Потпуковник Драгутин Марковић

Мајор Бранко Јагодић

Потпуковник Радомир Живковић

Мајор Андрија Константиновић

Мајор Василије Луковић

Рез. мајор Милутин П. Бошковић

Рез. капетан Бора П. Бошковић

Скадру и Драчу), и потпуној утучености твојих.

Од ових последњих у пуку беше неколико песимиста да кад их је човек слушао, просто је морао да се разболи или да се напије, што је једно исто; ово последње средство практиковали су готово сви, јер вино, како је познато, не зна за мрачне боје и перспективе, а нешто се не сећам да је ко боловао од мудрих речи мудрих

глава наших песимиста. (Слушај ти, војниче, а и ви сви, који не знате шта означава реч песимист; то ти је нешто, што личи на човека, а није човек, само кука, ствара забуне и никад се не смеје, од белог ствара црно и од истине лаж, и који верује само непријатељима. Он ти је као слепи миш: бели дан не види а по ноћи лети).

Ускоро већ песимисте престадосмо и слушати, пошто они постадоше и

Мајор Тодор Франтловић

Мајор Светозар Живанић

Рез. артиљеријски мајор **Карло В. Бадер** код своје батерије

Рез. поручник **Пера В. Бадер**

Мајор **Божа К. Здравковић**

Капетан Пера Димитријевић

Капетан Аца Димитријевић

Капетан Јордан З. Ђорђевић

Капетан Драг. Јов. Димић

сувише досадни са њиховим сумњама и сузама, а вино не остављасмо — десило се то некако овако или онако некако, како год хоћете, али ђаво ће га знати како! И није се то било умерено — чаша две, него помамно... е, баш не морате све да знате! Песимизам се лагано повлачио у страну, и да видите чуда, ускоро и песимисте почесе да пијуцкају да виде беле боје и да лете дању.

Догодило се ово сигурно због тога што се чула радосна вест да је српска војска спашена и да туче свуда непријатеља. Песимизам је морао већ сасвим капитулирати. Али једнога дана он се врати и да видите, још црњи и тежи него што је био!

Другог или трећег дана Божића по ручку када су неки већ почели да се разилазе са ручка, један од присутних саопшти да српска војска у опште и не постоји, да је један део изгинуо у борбима са Арнаузима, а остали да су помрли од глади пошто су упали у клопку...

Као да нам се небо стровалило на главе.

Први дође к себи командант.

— Па лепо! — рече он. — откуд онда ови извештаји да се наша војска повлачи у три правца: једни преко Призрена и Спаса ка Скадру, други преко Пећи ка Скадру, трећи преко Струге ка Скадру? И да се повлачење врши у потпуном реду?!

— Ништа ја не говорим од себе и ништа ја не знам. Кажем онако како сам чуо; шапуће се тако, и говоре људи којима се мора веровати; а са Скадром нема никакве телеграфске или телефонске везе... то већ и сами знате..

Један од оних, који види само беле боје рече:

— Тај су глас пустили наши непријатељи али им неће упалити!

Нико га не слушаше.

Наста једно мучно стање, коме и назива човек не би могао дати.

Онај што је донео вест, још додаје:

— Кажу, да је овај наш пук једини од српске војске.

Ту застаде, загрцну се, и сузе му полетеше из очију.

Па почеше да плачу и остали, чак и они, који виде само беле боје и који никад не кукају..

Песимизам је триумфовао.

Тако рећи, песимисти дођоше на владу.

Вест беше и сувише очајна и страховита и међу нама је завладала жалост и утученост.

И од једном се створи опозиција, која беше плаховитија од најјачих громова.

Редом са нашом менаџом налазио се шатор поручника Ж. И у онај баш моменат, када смо онако искрено оплакивали нашу браћу, загубљену по албанским кршевима, у тај моменат поручник Ж. поче из свег грла:

„Тесно ми га скроја нанче!..“

Код нас наста тајац.

Један стари песимиста скочи:

— То је ужасно! Какво сад певање!?

И други се диже:

— Збиља, сузе треба лити, а не дерати се овако!

Па и трећи скочи:

— Овако нешто.. ова ко нешто..

Сав је дрхтао од узбуђења, и даље није могао изустити ни једне речи.

Милутин Св. Атанасијевић

пешадијски капетан

„Јеленче, фиџанче...“

Хај! хај!

Влада Ст. Максимовић, адвокат
рез. пешадијски капетан

Драг. Васић, инжињер
рез. пешадијски капетан

Чуо се глас Ж.

— Седите, господе! — рече командант, у чијим очима навираху сузе, а који се стараше да сачува присебност. Како би он плакао, он стари војник, и још пред млађим официрима!

И сувише је био горд.

Сви поседаше.

И одмах песимисти отпочеше своје:

— Ама говорили смо ми... Све је пропало... Остати без свега и свачега... Ох, јадна, несретна Србијо, шта смо доживели?! А поручник Ж. певао је све веселије, све јаче и лепше...

Устаде, нислони се рукама на сто и гледајући на нас, рече:

— Господе! Мишљења сам да је поручник Ж. у праву! Не вреди јадико-

Михаило Курчије
пешадијски капетан

Мирко Поповић, професор из Ужица
рез. пешадијски капетан

вати, а делати треба. Прави ће јунак увек певати, па ма му најтеже било. Не говоре ли о овоме и наше народне песме?! Не личи нама да кукамо, оставимо ово слабијим створењима, а ми, будимо свесни, да нисмо усамљени, да су са нама драги наши Савезници, који ће удружени са нама, па макар нас и само један пук био, како ово сад говоре, сурово казнити подле наше непријатеље, који заборавише да имају човечији облик, који заборавише да постоји на свету ритерство и част и који још увек хоће да се покажу као зверови. Зато, господо, сваки нека буде чврста срца, јер утучени ми нећемо моћи извршити казну, која чека наше непријатеље. Зато, певајмо, будимо јуначкога срца, као што смо увек и били, само не заборављајмо ни на један тренут на дужност — на освету, која нас тако зове...

Адам Р. Миденовић.

Милан Лазаревић, адвокат из Београда
рез. пешадијски капетан

Војислав М. Гарашанин
пешадијски поручник

Миодраг Љуб. Давидовић
рез. пешадијски поручник

ПОЛАЗАН

Сложно! Још једну, за срећна пута!
Песма само песма!

... И забруја из пет громких грла:
Боже Правде... То пева здравље, пева
младост; певају синови ове земље, која
их је опремила, да их сутра пошаље на
хучну Дрину и тихи Дунав и Саву да
кажу њеном душману да ова има своју
децу, своје заштитнике.

Пет нераздвојних другова певају за-
грљени, припојени, можда последњи
пут, јер сутра... сутра ће у пет разних
праваца, али сви хитају једном циљу,
па ако Бог да да сви њему допру, он-

Капетан Милан² Антонијевић, поручик Михаило Сто-
јановић, капетан Михајло Павловић

да ће им у загрљају бити: Босанац,
Херцеговац, Далматинац, Сремац, Хр-
ват, Бачванин, Банаћанин; глас ће им
тада бити силнији, песма ће им бити
свечанија, а Отаџбина биће поносна
децом својом

Ово је последња ноћ, више се неће
видети у касарни, више неће ићи на
стрелиште, неће бити ни један метак
узалуд избачен, неће бајонетом бости
јастуче; он ће у овим младим чврстим
мишицама ломити груди непријатеља!..

Живела 95 та! И прозори се затре-
соше од сабијеног ваздуха громогла-
сног: „Живела!“

Кад последњи трептаји изумираху,
један чист сентименталан тенор запева,
а четири гласа почеше га пратити, прво
полако, затим све јаче и
јаче, док се кроз отворен
прозор не разли по мирној
ноћи громко, химна свију
Словена..

Освануо је први мај.

Први зраци веселог мај-
ског сунца падоше на 300
младих људи који беху по-
стројени у пуној опреми у
пространом двористи скоп-
љанске касарне.

Помози Бог Јунаци!

— Бог ти помогао! грм-
ну из триста грла, а јутар-
њи заталасани ваздух у-
дари у падине Шаре.

— Јунаци старајте се да
се покажете достојни на-
ших предака!

— Стараћемо се! беше
кратак одговор младих со-
колова.

— Бачка чета напред
марш!

И 300 истурених груди
дахнуше јуначким дахом,
триста срца куднуше истим
ритмом, и ударише сло-
жно ногом можда послед-
њи пут о тле старе колев-
ке Србинове.

Када је писак локомо-
тиве објавио да воз изла-
зи из скопског реона, мо-
гло се видети где добри

Јован Стојановић
пешадијски капетан

Бошко Челебић
артиљеријски капетан

Драгољуб Р. Лукић, судски писар
рез. пешадијски капетан

Војин Половић, трговац из Београда
рез. пешадијски капетан

Милош Калинић
пешадијска капетан

Милан Профировић, рез. пешад. капетан

Драгутин Маринновић, пешадијски поручник

скопљанци плачу за „децом“ а младе скопљанке за лепим ђацима. Роз заје за кривину, а у скопљанску станицу допирату последњи акорди:

... Бачке чете
Д. ведесет пете!

Синиша Мугавцић.

ПЕТАР МРКОЊИЋ

Мрк и мрачан као дан облачан
На врх горе бесан витез стоји.
Тешка сабља још звони у руци.
Крај њега су из горе хајдуци.
Крв поганска доламе им бије.

А у дољи гракћу гавранови
И вук лаје из пећинског мрака.
Пусте чалме леде се по стењу.
Крв плуснула по горском камењу.
Табор лежи сломљених Турака.

А из даље с горе Романије,
Где се муње с ветровима сплићу.
Глас бобоњи мртвога Новака:
„Бе аферим, челенко јунака,
— Сабља моја, Петре Мркоњићу!“ ...

Д. Ј. Филиповић

Грујица Мил. Мишковић
артиљеријски поручник

Михаило Мил. Мишковић
пешадијски потпоручник

Жарко О. Живковић
пешадијски поручник

Божа О. Дачић, квијар из Београда
рез. пешадијски потпоручник

НАША ОМЛАДИНА У ФРАНЦУСКОЈ

— Уз слике на 39. и 40. страни —

Јован Пантић
артиљеријски мајор

Донећемо више слика група наших ђака у разним местима гостољубиве Француске, где се у тешким данима наша омладина тако успешно напајала знањем, да њиме корисно послужи својој Отаџбини. На слици на страни 30. која представља свршене магуранте првог Виривилског одељења у Ници налазе се: у средини директор Милан Банић. Лево: Миливој Павловић професор, Веља Кузмановић, васпитач, учитељ из Голубца, Милорад Љуб. Р. Јовановић из Лапова, Велимир Васиљевић из Београда, Јерусалим Илић из Крушевца, Александар Секулић из Београда. Десно: Лазар Јанкуловић професор, Предраг Пешић из Београда, Стеван Михајловић из Београда, Николије Јовановић из Ниша, Михаило Исаковић из Шапца, Велимир Банић из Београда. Први ред с лева на десно:

Владимир Н. Живановић из Крњева, Јован Петровић из Неготина, Илија Ковачевић из Београда, Радомир Живковић из Пожаревца, Немања Станковић из Лознице, Димитрије К. Јевтић из Луковице (Ресави), Станоје Николић из Зајечара, Миодраг Кондић из Ужица, Хранислав Ковачевић из Лесковца, Владан Лазаревић из Београда, Радомир Урошевић из Прокупља, Живота Новаковић из Сокобање, Јован Гашић из Шапца, Александар Буковала из Београда, Мирко Новаковић из Шапца Ђорђе Ковачевић из Београда, Војислав Букић из Раљева, Душан Мушкатиновић из Београда, Душан Богдановић из Врање, Драгиша Мишовић из Чачка, Драгослав Миловановић из Прањана (Рудник), Миодраг Петровић из Кладова, Цветко Томић из Зајечара, Милан Павловић из Београда, Живојин Аранђеловић из Ниша, Градимир Живановић из Параћина, Петар Ристић из Београда, Миодраг Ђорђевић из Београда, Симеон Стојадиновић из Пирота, Александар Сабо из Београда, Љубиша Лисичић из Ужица, Милан Митровић из Крушевца, Вукашин Стојановић из Јагоде, Драгослав Тирпић из Београда, Гргур Вуксановић из Лесковца, Михаило Маринковић из Зајечара, Војимир Недељковић из Крагујевца, Петар Јаковљевић из Кобиља (Пожаревац) и Живојин Станковић из Голе Главе.

Сви ови честити и вредни омладинци наши одлични су ђаци на разним универзитетима са којих су се неки већ вратили у Отаџбину оспособљени за живот и службу народу и Отаџбини.

На страни 40. су вредни српски ученици француске пољопривредне школе у Орилаку, са својим француским и српским наставницима. Ово је једна од најбољих група српских ученика у Француској, коло младих људи који су се трудом и преданошћу ванредно оспособили и донели собом у Отаџбину опсежно знање најлепше школованих економа.

СМРТ ТРИ БРАТА ВИДАНОВИЋА

— ИЗ ЧИНИГЛАВАЦА, СРЕЗ НИШАВСКИ, ОКРУГ ПИРОТСКИ —

Закукала сиња кукавица
 Код Пирота на Нешковом Вису,
 У чувеном селу Чиниглавцу,
 Она кука сваког белог дана,
 Од изласка до заласка сунца;
 То не била сиња кукавица,
 Него била Пена удовица,
 Стара мајка три добра јунака,
 Мила снајка Видановић Станка;
 Ако кука за невољу јој је
 Три је у рат опремила сина,
 До три сина до три гренадира,
 Под заставу остарелог краља
 И његовог сина Александра
 Да Србију од варвара бране,
 Чувају јој образ и имање,
 Од Мађара, Швабе и Бугара,
 Па јој јадној црни гласи стигли,
 Да је сва три јадна изгубила,
 Николицу, младог официра,
 Из трећег пука моравскога,
 Као ђаче што у војску ступи,
 И погибе у боју првоне,
 А на Церу петог августа,
 Знаменитог четрнестог љета,
 Смрт га узе са овога света,
 Сахрањен је у селу Глоговцу,
 Баш у оној поноситој Мачви,
 На граници да нам Дрину чува.

Други јој је браћо погинуо,
 Баш наредник Видановић Тошо,
 Нишанџија што на топу беше,
 Пете, пољске, батерије вардарске,
 Редак јунак код садашњи људи,
 Што одличја крашаху му груди:
 Споменике из Балканског рата,
 С мачевима Кара-Ђоке Звезда,
 И за храброст злаћана медаља,
 Поред свега Крст Светога Ђорђа;
 А погибе код села Бродина,
 У несретној нашој Македонији,
 Што завади два рођена брата,
 Те од браће начини душмане.
 Он погибе седмога октобра,
 Баш шеснајсте чувене године,
 Када Срби борбу започеше,
 Рад слободе своје домовине,
 Сахрањен је у село Живоње,
 Код бијеле православне цркве,
 Брат му Пера са млађаним Васом,
 Не рођени, али ко рођени,
 Отидоше и гроба нађоше,

Милорад Миле Јов. Пантић
 пешадијски потпоручник

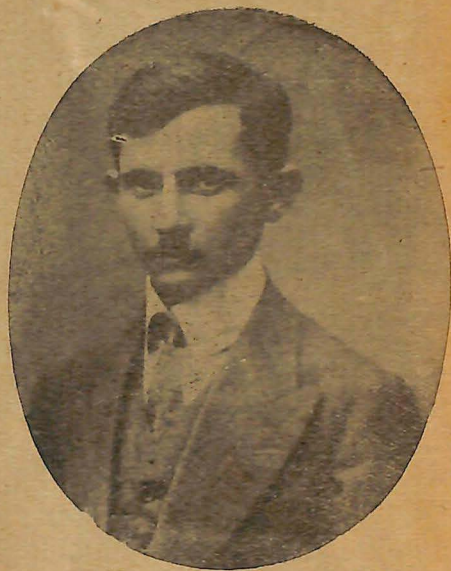
Целиваше, гроба окадише,
 И на гробу спомен ударише,
 Да му гроба не обујми трње,
 Но да светли код бијеле цркве,
 Као што ће име му светлити,
 У историји нашег ратовања.

Трећа жалост, син јој Димитрије,
 Редев, регрут резервних трупа,
 Првог пука нишких мученика,
 Голи, боси, без хлеба и меса,
 Албанију што су проходили,
 У жарку је Африку стигао,

Јеврем Ј. Мићић
артиљеријски поручник

Сиди Абдул, болницу легао,
И шеснајсте, шестога априла,
Своју младу испустио душу.
Њу тешио Видановић Станко
Немој Пено, немој мила снахо,

Милан Касапић, учитељ
рез. пешадијски потпоручник

Да проливаш сузе од образа,
И не коби још два мила сина,
Твог Милана и младог Лазара,
Што ће друге кукавице радит'
Што им нико није остануо,

Милан Крчић
српски пешадијски поручник

Душан Јов. Поповић, судски писар
рез. коњски поручник

Од заклетве нити од исхране,
 А тебе ће њих два прихватити,
 Прихватити, стару исхранити,
 Њих тројицу славно осветити,
 Против наших мрских угњетача,
 Угњетача Шваба и Бугара...

Ето за то кука кукавица,
 Ето за то цвили удовица,
 И кука ће, умукнути неће,
 И цвили ће дотле престат неће,
 Док душмани своје не добију,
 Док не сване слобода Србији,
 Дотле браћо здравље и стрпљење,
 А онда ће настати весеље,
 Амин браћо, хоће ако Бог да.

Солун 1918.

Гуслар Неђељко.

... је на Корушком фронту, где
 ... командом Осветника Косова
 ... Србима борилц
 ... те је ђенерал

Бождар Т. Радивојевић
 рез. пешадијски поручник

Александар Ник. Ђирић
 пешадијски потпоручник

ТАМЈАН

НАД СВЕТЛИМ ГРОБОВИМА

I. Највећи нашег

II. Жртве српске књиге,

III. Наше младе жртве

IV. Деца херојске Шумадије

V. Жртве болне чежње

VI. Невине жртве

Благо гробу и у тами што се сјаји,
Где кандила припаљују нараштаја!

мају
ше, које
доше, да би се
оствар
идеали нашег на-
рода што своје животе дадоше, да би ми
могли живети. Спомен тих хероја треба
и мора бити за нас светиња и дужност
је свих нас да се тим дивним жртвама
љубави за Отаџбину и Слободу оду-
жимо чувајући им светао спомен, као
пример и углед будућим нараштајима.

Војвода Путник и Војвода Мишић
две су најтеже жртве, јер су обоје
понос војске и част Нације. Стари Путник
истрошио се на раду, а војвода са Руд-
ника Мишић подлегао је пре времена
напорима, који су премашали људску
снагу.

Путник није могао добити достој-
нијег и бољег заступника на положају
начелника штаба српске Врховне Ко-
манде. Војвода Живојин Мишић, под
чијом је командом била на солунском
фроту сва српска убојна сила, важио
је увек у колу старијих као најбољи
српски официр. Само спрема и неиз-
мерна вера коју у њега има војска,
испели су га на највише пуно одговор-
ности место. Његове војничке врлине
и способности за више командовање
високо су цењене и у мирно време, а
у ратовима од 1912. до краја рата он
је потпуно оправдао свој лед глас. Ми-
шић је сељачко дете. Чувајући овце

заволео је књигу и школу. Гимназију
је изучио издржавајући себе својим ра-
дом. Године 1876. свршио је Артиље-
ријску Школу у Београду у једанаестој
класи, која је српској војсци дала нај-
боље војсковође. Произведен је за пот-
поручника 5. новембра 1876. и одмах је
пошао у рат с Турцима. Одликовао се
у ратовима 1876-78 као и 1835. Много
је допринео модерном преображају срп-
ске војске и њеној борбеној способ-
ности радом у Главном Генералштабу
и као редовни професор Војне Акад-
мије. Рат га је 1912. затекао на поло-
жају помоћника начелника Главног Ге-
нералштаба. Био је десна рука војводе
Путника у припремама за рат. Он има
главну заслугу што је војска у рат с
Турцима ушла потпуно спремна. У во-
ђењу операције 1912. и 1913. као и 1914.
оболели Путник није пуштао од себе
свог генијалног помоћника. Када је у
јесен 1914. српска војска надмоћнијим
снагама принуђена на одступање стари
војвода упутио је своју десну руку
генерала Мишића да узме команду над
I. Армијом. Војнички ђеније Мишићев
на Руднику је преко ноћ већ осигурану
победу Аустријанаца претворио у пораз
са којим се може упоредити само по-
следњи пораз Бугара, који је опет
првенствено дело Мишићево.

Сјајни успеси реконструисане српске
војске 1916. у јесен, Кајмакчалан, Малка

И В Е Н Ц И

СВЕТИХ БЕСМРТНИКА

*великог доба
науке и уметности
за вековну идеју Слободе
на дну илавог Јадрана
за љубљеном Отаџбином
љубави за Слободу.*

Виле ће се грабит у вјекове,
Да вам вјенце достојне саплету

Ниде, Битољ и знаменити пробој Солунског фронта 1918. Мишићева су дела. Сва највећа војничка одликовања српска и савезничка красила су јуначке груди великог војводе српског, који је тешкој бољци подлегао испутивши свој Обилићевски дух 20 јануара 1921., у Београду. Име његово славиће Историја Народног Уједињења као једног од највећих синова највеће генерације нашег народа. Ми смо били срећни да је ово велико покољење на челу своје и у политици и у војсци имало велике људе, а један од највећих савременика без сваке сумње био је војвода Мишић, који је као војник био најдостојнији репрезентант наше снажне расе и синтеза најбољих особина најбоље војске на свету. Лепо је речено и потпуно тачно да је бесмртни војвода Мишић највише, најлепше и највеличанственије што је дала славом увенчана данашња ратничка Србија. Његовом сјајном спомену „Видов-Дан“ ће се тек достојно одужити.

Генерал **Божа Јанковић**, командант треће Армије, у рату 1912 - 1913. командант црногорске војске у рату с Аустријом и први командант IV. Армијске области у Загребу, преставник је старе официрске гарде, која је учествовала у шест ратова и допринела много успесима српског оружја и слави српског имена. Последње успехе

убрао је на Корушком фронту, где су се под командом Осветника Косова раме уз раме са Србима борили и Хрвати и Словенци, те је генерал **Божа** управо наш први заједнички војвода. Лично ангажовање на фронту донело му је дугу и тешку бољку којој је најзад подлегао на дивном слободном српском мору у јесен 1920. Генерал **Јанковић** је један од наших најзаслужнијих војсковођа, те ће „Видов-Дан“ и његову спомену поклонити нарочиту пажњу.

Генерал **Бранко Јовановић**, Министар Војни, стекао је у рату непролазне заслуге као ванредно способан командант коњичке дивизије. Генерал **Бранко** важио је као један од најбољих наших коњичких официра, а у рату је то веровање и оправдао. Као Министар Војни у тешким приликама и на месту пуну одговорности он се показао као умешан и непристрасан старешина, коме је увек пред очима, само интерес војске, једине установе без прекорца, која функционисао као сат.

Болне жртве српске књиге и новинарства ми смо већ забележили, а на страницама ове књиге неколицини од тих, који су с мачем у руци извојевали себи име и част бесмртника износимо њихове честите ликове, да би и на тај начин помогли очувању њихова светла спомена.

НАД

Боривоје Драг. Годорић, техничар
ђак-наредник

Светозар Ђоровић, књижевник, под-
легао је тешким мучењима којима је
био изложен прво као таоц, па по
том као војник. Ђоровић је име свугде
знано и свугде вољено. Плодан писац
чија ће се лепа дела увек са насладом
читати он је био увек велики родољуб.
Као такав био је зверски мучен све
док му нису његово, силно здравље

потпуно руинисали. Несрећна тубер-
кулоза зарила се у његова раније
силна плућа и он подлеже ипак сре-
ћан што је до кивео да види Босну Сло-
бодну и у саставу мајке Србије. Над-
живео је Аустрију и то му је и сáму
смрт чинило слатком. Родољуб, каквог
га знамо из његових лепих дела, он је
с усхићењем прихватио покретање „Ви-

Душан Љ. Годорић, правник
ђак-наредник

Драгољуб Љ. Годорић
порезник

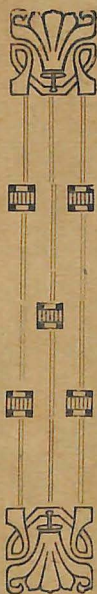
Тихомир Бојовић
 жандармеријски потпоручник

Јеша Димитријевић
 рез. пешадијски поручник

Михаило Ал. Петровић, техничар
 ђак-наредник

Пера Ал. Петровић, трговац
 рез пешадијски потпоручник

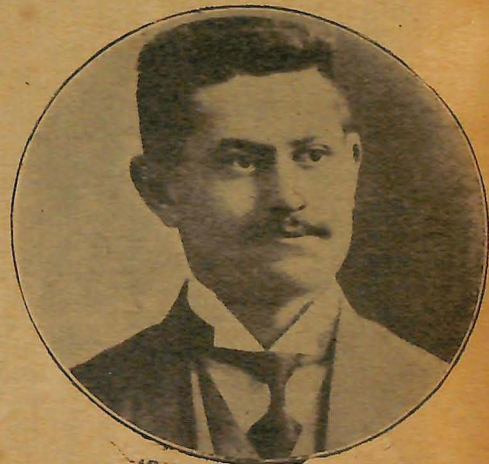
Бождар К. Марковић, правник
рез. пешадјски потпоручник

Бождар Букић, студент
ђак-наредник

Чеда Л. Живић, правник
ђак-наредник

Стеван К. Јовановић, правник
ђак-поднаредник

дов-Дана“ и један од последњих својих радова, писан на самртничкој постељи, послао нам је пред саму смрт и ми га у овој књизи доносимо, тешко жалећи овај тако осетни губитак за српску књигу.

Д-р Милош Перовић — Пијетро Корорић, песник и књижевник, професор и резервни пешадијски капетан, један од оних дивова, који су својим самопожртвовањем и херојизмом тако много допринели слави српског оружја. Истински песник снажних родољубивих осећања он се показао таквим не само с пером но и с мачем у руци водећи чету кроз многе и крваве окршаје с пуно части. Певао је Слободи и ослобођењу, а кад се с речи прешло на дело он је био и ту не само међу првима но и међу најбољима. Био је прави — Милош! Такав је био и као друг и пријатељ и као човек и Србин, и као родитељ и као наставник. Био је то тип старих наших поштењаковића са лепом европском културом, коју је стекао заједно са докторском титулом на лајпцишком Универзитету. Милош је

Душан А. Николић, правник
ђак-поднаредник

Сена Л. Масаловић, матурант
ђак-добровољан

био човек истинских способности, које су тек биле у развијању, те је његова прерана јуначка смрт врло осетан губитак за српску књижевност на којој је он с тако лепим успехом сарађивао. Са не мање успеха крвљу је сарађивао и на великом делу стварања Велике Отаџбине. То је био један од оних ретких људи, који се бојао да се не огреши о дужности, али се није бојао смрти. То је највише јунаштво, које је ореолом славе окружило ово честито име. Борио се од почетка рата, увек у рову, док на Дрини није пао тешко рањен 1914. Боловао је све до нашег трагичног повлачења у коме је и сам узео учешћа као инвалид без једне ноге. Дошао је до Пени и ту га је издала и она једна нога и у болници као тешко болна заробили су овог заточника Слободе. Тешки су били дани мрскога ropства за песника и родољуба и његово већ начето здравље ту је и дочето. Размењен је као пун инвалид и последње дане провео је у Француској тражећи у залуд лека. Умро је, тешко измучен и телесно и душевно,

Михаило Булизибарић
студент, р.з. п.поручник

Урош Крецо
рез. п.поручник добровољац

са највећом чежњом за својом децом и највећим болом што не доживе ослобођење Отаџбине. Преминуо је 2 априла 1918. у Паризу, где је и сахрањен са почастима, које таквом идеалном јунаку припадају. У свом дивном песничком заносу желео је да своје расточи груди и бојним пољем разаспе крв. "Жеља му је та усlišена али не у потпуности, јер је Песник желео да доживи и оживотворење својих идеала за које се сав жртвовао и певао је:

„Како ћу умрети док не видим дан
„Сунчан и ведар племена мог!
„Како ћу умрети, а нисам извид’о
„Крваву рану брата рођеног!

Дао је све што је могао дати и свесан тога могао је мирно умрети, јер је свој племенити живот дао из љубави према потлаченој браћи, а од те љубави по Христовим речима, нема веће. Његове сирочиће неће никад више обгрлити нежне руке њиховог милог тате, јер су оне за навек склопљене далеко од љубљене родне груди и оних, које је више но себе љубио, а тело онакажено од превелике љубави према Отаџбини, лежи далеко од те миле му груди у туђини, која ни у гробу не може бити лака. Његова лепа деџина изгубила су у њему оца, који их је волео свом снагом своје пламене љубави, изгубили су родитеља, коме су били највећа радост, а чије ће вазда поносно име увек бити њихова највећа част и наслеђе и ле ше и веће од свих милиона овога света. Породина је у њему изгубила свој стуб, а народ великога сина, чија су дела трајно велика, да ће се с њима дичити не само његов красни пород но и сви будући нараштаји наше деце. „Видов-Дан“ је у Перовићу изгубио једног од својих главних оснивача, чијем ће се спомену тек одужити онако како то његова честитост заслужује

Милан Ј. Мићић, главни уредник „Вечерњих Новости“, потпреседник „Српског Новинарског Удружења“, резервни коњички капетан, подлегао је ратним напорима и тешкоћама заробљеничког живота, 16. маја 1918. у Нежидеру. Из старе угледне куће Мићић је и сам као грађанин дошао до лепог угледа својим јавним радом, на који никад никаква сенка није пала. Био је један од најшколованијих наших новинара, који је свој позив високо ценио и на њему с љубави и разумевањем успешно делао.

У рату је по својим силама корисно послужио, те се и с те стране Отаџбини одужио. Оставио је за собом светао спомен и велику незбринуту породицу, која ће вечно жалити свој претешки губитак.

Димитрије Ј. Туцовић, новинар, уредник „Борбе“, најјачи интелектуалац и вођа српске социјал-демократске странке, резервни пешадиски поручник, погинуо је 7. новембра 1914. на положају Браче Брдо као водник првог вода прве чете четвртог батаљона првог пешадиског пука првог позива. Највећи противник рата и крвавог разрачунавања пао је као највећи јунак, јер је он вршење дужности сматрао као прву обавезу сваког честитог човека. „Нећу ни сада, као што нисам никада, ни помишљати да себе склањам од судбине која прати цео народ“ писао је он пред смрт своје оцу. И није се ни склањао ни заклањао. Његова смрт долази у ред најтежих губитака ових тешких ратова, јер би његова мисаона глава и ведрa намет данас проширеној Отаџбини била права драгоценост. Туцовић је понос и средине из које је поникао и за коју је неуморно и успешно радио и за народ у коме је мало људи таквих способности и таквог карактера.

Бошко В. Филиповић, новинар, резервни коњички капетан, вратио се с ратишта с бољком, која је последица тешких ратних напора, и подлегао јој 12. маја 1918. у Београду, задовољан што је доживео да види плод својих напора и што умире окружен својим драгим и на родној грудџи. Био је врло добар новинар и врло добар човек а као ватрен омладинац и роцољуб и врло добар војник.

Синиша С. Буђевац, новинар, апсолвирани студент филозофије, рез. пешадијски потпоручник, водник у 23. пешадијском пуку, славно је пао 11. септембра 1916. на Корњачастом Ђувику, испод Кајмакчалана, у 27. години. Синиша је био ванредно даровит и човек велике интелигенције. Кроз све своје школовање био је увек најодличнији ђак, а већ као младић почео је радити на београдским листовима, те су његов таленат и његове способности врло брзо пали у очи. Ступивши у историјску ђачку чету, која је свој лепо део допринела Рудничкој победи, Синиша је и ту показао своју пуну вредност. Одличан у ђачкој чети био је одли-

Душан Протић
члан Пореске Управе

Синиша Протић, учитељ

Драг. Ст. Ђорђевић, правник
Ѓак-наредник

чан и као водник у ланцу. Био је храбар и врло присебан, пул љубави за своје војнике, који су га много волели. Године 1915. рањен је у руку. Одликован је орденом Белог Орла са мачевима. Борбе око Кајмакчалана затекле су га на боловању. Када је сазнао за покрет трупа и борбе прикинуо је боловање и одлетио својој чети, али му би суђено да при једном јуришу нађе јуначку смрт. Свак' ко год га је знао морао је заплакати за овим губитком. Сахрањен је крај цркве у селу Бањици, а гроб су му ратни другови лепо обележили, да се зна место где један диван јунак почива.

Ђорђе Јов. Венчанац, новинар, апсолвирани техничар, рез. пешадиски потпоручник, водник прве чете, првог батаљона, I. пешадијског пука другог позива, погинуо је 23. новембра 1915. код засеока Ороша, код Љуме, у Албанији. Рођен је 29 марта 1890. у Београду, а од године и по остао је сироче. Доброј мајци био је он једино благо, у њега је она полагала све своје наде и посветила му цео свој живот. Венчанац је био врло марљив у школи из

Миодраг Ивановић-Бацко
Ѓак-наредник

које је изнео лепу интелигенцију. Био је добар и пажљив, племенит и драг сваком ко га је знао. Његова прерана мученичка смрт осетан је губитак, а бол без пребола за ојађену мајку.

Марко Драговић, професор и књижевник са Цетиња, најбољи историчар Црне Горе, дописни члан Српског Ученог Друштва и Академије Наука, један од најбољих познавалаца народног живота и прошлости своје уже Отаџбине, који је о том предмету много и с успехом писао, умро је 6. септембра 1918. године у 68. години на Цетињу. Силно је љубио родну груду и свој народ и с болом у души је промену светом у ропству, јер му не би суђено да дочека ослобођење своје љубљене Домовине.

Јован Ђ. Пескаревић, новинар, студент филозофије на београдском Универзитету, ступио је у рат као уак наредник 1914. год. и после првих борби произведен је у чин резервног потпоручника и одређен у 8 пешадијски пук, II. батаљон, I. позива. Учествовао је у свима борбама од почетка рата па

Милутин Врбика
правник

до дана кад је смртно рањен, са необичном и невероватном истрајношћу. За све време није био одсутан ни дана од своје чете. Због своје разборитости као официр и своје непоколебљивости и храбрости као војник на солунском фронту добио је под команду чету, ма да је било по чину и старијих од њега. Уочи 28. октобра позват је у штаб свога команданта, да у осутству ађутанта сврши извесне хитне послове на оперативском дневнику. Радећи одређени му посао до после пола ноћи није се могао уздржати а да не обиђе своје војнике у рову, ма да је те своје улоге био у то време ослобођен. Како је било одпочело пушкарање са непријатељске стране то је Пескаревић узео у своје руке митраљез и отворио ватру на непријатељску страну. Непријатељски митраљез је имајући одређен правац по звуку Јовиног митраљеза, прорешетао јунака Јову, који је умро у Вертекопу уочи 11. децембра 1916. Учествовао је у борбама на Ади Циганлији, у Срему при прелазу, Мачкову Камену, Баћинцу, Суворору, Рогљев-

Раша Ђ. Димитријевић, техничар
ђак-наредник

ској Коси, код Неготина, Црни Луг у Албанији, албански крш — Рушањ, Битољска долина, — Лерин, Горничево (више Островског језера) Старков зуб, Црна Река, Скочи Вир, „Чука“ и на последњем положају „Чука“ испред Крстатих ровова, које смо 28. октобра заузели, рањен је. Одликован је Карађорђевоом звездом са мачевима. Пок. Јова је имао брата који је као регрут нестао у Албанији, и отац му од тих потреса умре за десет дана 27. априла 1917. год. Остала му је мајка са најмлађим братом и двома сестрама, старија удата и њен је муж умро од тифуса 4. марта 1915. год. Пао је у 25. години као јунак чији ће спомен вазда светлити.

Д-р Виктор Павловић, новинар, суплент Туговачке Академије, резервни пешадијски поручник, водник седмог пешадијског пука првог позива, погинуо је 6. новембра 1914. у борби код Конатице, погођен у потиљак. Д-р Виктор био је из кола омладине, која је тако јако проређена у овим ратови-

ма. Ванредно солидне стручне спреме и лепог образовања он је показивао интересовање за рад на новинарству и литератури, али сугаратови одвојили од његова права посла. И као војник био је у сваком погледу на свом месту. Знао је јуначки на страшноме месту постојати и пао је на челу свог вода као прави јунак.

Војислав Ст. Станишић, новинар, суплент гимназије, резервни пешадијски потпоручник, подлегао је пегавом тифусу у време најјаче епидемије, 10. марта 1916, у Крагујевцу, где је дошао да обиђе своје несрећне родитеље. Војислав је син школског надзорника Станише, рођен је 16. августа 1887, у Ришњу, гимназију и филозофски Факултет свршио у Београду. Студије продужио у Паризу и Женеви. На Универзитету био је ђак Скерлићев и то један од најдаровитијих и највреднијих Скерлићевих ученика, те је његова прерана смрт осетан губитак не само

Пуковник **Милан Петровић** са породицом, која је погубљена од немачких сумарца на Јадранском мору

за тешко уцвељену породицу но и за школу и књижевност. Још ђаком почео је рад на новинама и имао је и ту врло лепа успеха. Као војник био је достојан свога поколења. Сам себе није штедео и никад се није хтео клањати. Учествовао је као водник у четвртом прекобројном пуку и одликовао се у борбама на Јуманову, под Једреном, на Дренку, Рајчанском Риду, Црвеном Брегу, Кочанима, Говедарнику крваву Мачкову Камену, Купинову, Сувобору и т. д. Одликован је златном медаљом за храброст и бугарским крстом за храброст. Данас се на јако осећа оскудица у људима, као што је био Војислав идеалан младић у сваком погледу...

Стеван Св. Радаковић, свршени правник, конзерваториста, ђак-поднаредник, је један из оне славне ђачке чете, којој се тако много приписује у заслугу наша слава са Рудника. Идеалиста он је силно волео живот, али га је свесно и вољно приложио Отаџбини, када је видео у каквој се опасности налази њена Слобода. Рођен је 15. јула 1886, свршио је у Београду правни факултет, али занет за музику отишао је на конзерваторијум у Минхен. Но рат је донео да му се име слави не као уметника но као јунака. Славно је пао у крвавим борбама 28 новембра 1914. и тиме је српска музичка уметност лишена једног од оних, који би њеном напредовању много допринели.

Вељко М. Мушицки, чиновник општине београдске, уредник „Свести“, сарадник београдских листова, умро као инжињерски поднаредник 11. фебруара 1916. у логору Виро на Крфу, где је и сахрањен. Подлегао је после преживе их албанских мука од парализе срца. Пукло је срце, које је тако много осећало бол ближњег, пукло је од жалости за изгубљеном Слободом љубљене Отаџбине и од туге при посматрању изумирања наше Нације.

Ристо В. Тохол, новинар, се-

кретар суда, рођен је у Мостару 16. октобра 1883., основну школу као и гимназију свршио је у родном месту. Велике школе учио у Прагу, Бечу и Београду. Бивше аустријске власти нису му дозволиле да службу добије у својој домовини него су га прогониле. Зато је прешао у Србију и у Косовској Митровици добио место секретара суда. За време балканског рата као прости војник ступио у српску војску. Пре тога био је комита и том приликом ухвате га Турци и баци у тамницу у Скопљу. Но после 4 месеца пође му за руком и побеже из затвора. У овоме рату као потпоручник учествовао је неустрашиво. Затим је послан са једним оделењем у Русију да купи Србе добровољце. Када су Немци и Бугари навалили у Добручи, 25. авг. 1916. код села Карасинана близу Базарника погинуо је и славном смрћу васкрсао да вечно живи и да се сва позна поколења наша клањају његовим херојским делима. У истом селу, где је погинуо, сахрањен је у католичком гробљу. Ристо је био командир треће чете првог батаљона првог пешадиског пука. Последње речи његове биле су: „На ред браћо!“ Био је ожењен са ћерком проте Јазовића из Трстеника. После њега остало је једно мушко дете, које ће се вазда поносити, да је дете јунака јуначке наше Херцеговине.

Породица **Уроша Благојевића**, учитеља, дугогодишњег председника „Учитељског Удружења“, у црно је завијена, јер је Урош подлегао терету ропства, а два му узорита сина оставише кости у туђини. Урош је био један од најбољих и најистакнутијих наших учитеља. Био је одличан наставник и цењен писац школских уџбеника. Био је члан Просветног Савета, наставник трговачке школе Београдске Трговачке Омладине и секретар Чиновничке Задруге од њена оснивања. Умро је у Београду, у ропству, 13. јуна 1916. Млађи му син **Боривоје**, чиновник Министарства Финансија, регрут изгубио је здравље у Албанији и умро у Африци, где су толики гробови наших најбољих мушких снага сломљених при тешком одступању. Старији му син **Др. Станислав**, париски ђак, од кога се тако

Урош Благојевић
председник Учитељског Удружења

много очекивало, учествовао је у рату као резервни официр у IV. пешадијском пуку у коме је био официр за углед. Учествовао је са својим пуком у свима борбама и увек га пратила јуначка срећа да очува своју паметну главу. Пред саму нашу последњу офанзиву на Солунском фронту позван је на Крф у Министарство Спољних Послова. Ту се разболе и немилосрдна смрт уграби га у јесен 1918. Увек одличан ђак био је и прослављени рагник, али му не би суђено да своје лепе способности покаже на послу за који се био темељно спремио.

Раша Г. Здравковић, новинар, секретар општине београдске, изнурен напорима Албанске Голготе, преминуо је 10. октобра 1918. у Женеву, где је био на раду у Српском Црвеном Крсту. Раша је био одушевљен омладинац. Живо је учествовао у свима омладинским покретима и у колу својих другова био је један од најистакнутијих. Као главни секретар београдске општине био је неуморан на послу. Умро је у 37. години оставивши у црно увијене и ојађене старе родитеље, којима је он једина радост био.

Д-р Воја Стојановић, санитарски пуковник, управник, главне војне болнице у Нишу, пао је као жртва своје са-

весности и оданости своје узвишеном позиву. У време страшне епидемије почетком 1915. подлегао је пегавом тифусу, фебруара месеца, у Нишу, где је као референт санитета моравске дивизијске области вршио дужност управника једне од највећих ратних болница.

Д-р Илија Коловић, лекар у Крагујевцу свесрдно је у рату помагао као управник једне резервне болнице и ако је као посланик био ослобођен сваке војне дужности. У време највеће заразе сав се предао послу спасавања наших дивних јунака преосталих са Цера, Рудника, Колубаре и Космаја док се и сам није заразио и као војник на стражи принео свој честити живот за Отаџбину 22. фебруара 1915. Био је један од најскромнијих народних посланика и у исто време један од најчеститијих наших политичара.

Д-р Спира Димитријевић, лекар из Крагујевца, резервни санитетски потпуковник; управник пољске болнице у шумадијској дивизији, за сво време ратова ревносно је вршио своју војничку и лекарску дужност, док се на њој није савим истрошио. Умро је на солунском фронту пред само ослобођење Србије, које је тако свесрдно прижељкивао.

Д-р Едуард Михл, лекар београдски, просектор Опште Државне Болнице, бивши дворски лекар, резервни санитетски мајор, један од наших најспремнијих бактериолога, преминуо је у 51. години на дужности 23. марта 1915. у Паланци, где је био управник једне од резервних војних болница, препуних тифусним болесницима. Д-р Михл је у Београду свршио нижу гимназију, а вишу у Чешкој. Медицински факултет је свршио у Бечу, а више година

је провео као лекар у Бечу, Паризу и Фрајбургу ради специјализирања за судску медицину, патолошку анатомију и бактериологију. У бечким медицинским листовима публиковао је неколико својих научних радова, а на српском је изradio „Правилник и упутства за аутопсије“. До рата извршио је у Београду око 4000 секција и засновао патолошко-бактереолошки музеј. Био је референт за Јавну Хигијену и члан Главног Санитетског Савета. Прераном смрћу овог одличног лекара наша санитет врло много изгубио.

Стеван Којић
управник царинарнице

тран као један од најспремнијих наших лекара и била му је намењена угледна улога на нашем медицинском факултету, који је у овој младој снази изгубио једног од најјачих својих сарадника.

Д-р Атанасије Каракашевић, санитетски капетан, групни лекар седмог пешадијског пука, подлегао је пегавом тифусу 1. марта 1915. на положају. Д-р Каракашевић је издржао све ратне напоре са својим пуком, у коме је био веома омиљен, са своје благе људности, добротe и готовости да свакоме пружи

Д-р Тома М. Лeko, лекар београдски, резервни санитетски поручник, умро је од пегавца почетком 1915. у Ваљеву где је био управник шесте резервне војне болнице. Као што је познато Аустријанци су толико загадили Ваљево, да су нам га оставили као легло заразе, која је прогутала цвет војске и стотинама хиљада душа. Млад са ретком љубави и за свој свети позив и за дивне ратнике наше д-р Тома се свом снагом дао на посао спасавања. Многи ратници само њему дугују за свој живот. Изузетан на послу лако је подлегао пегавцу када је и на њега наишао. Д-р Тома је сма-

помоћ у свако доба. Прележао је срећно и колеру, али ни његова силна мушка снага не би довољна да се ухвати у коштац са opakим пегавим тифусом, који га је покосио у напону снаге у 31. години. Неуморан у вршењу тешког позива трупног лекара он није пазео на свој живот када је требало под кишом куршума пружити прву помоћ рањеницима. Лепо васпитан, нежних осећаја, пун љубави за свој позив и оданости и мара за своју дужност, енергичан и пун воље за рад оставио је за собом леп спомен родољуба, који је пао за част и славу Отаџбине.

Д-р Светозар Марковић, београдски лекар, оснивач и председник „Друштва за народно просвећивање и школску хигијену“, преуморен у рату подлегао је мани срца у Београду 20 децембра 1916. у 55 години. Д-р Марковић је добио докторску диплому у Паризу; где је после завршеног школовања још две године практицирао. Вративши се у Отаџбину постао је школски лекар општине београдске. Пун љубави за школску омладину он је увидео све незгодне стране наше школе и вредно је радио на поправци школске хигијене. На томе послу био је неуморан и постигао је успехе по којима ће његово име бити увек спомињано с признањем и хвалом.

Зорка Јовановић, кћи дугогодишњег народног посланика и потпредседника Народне Скупштине Љубе, свршена медицинарка, као асистент Окружне болнице у Крагујевцу, предала се свом љубављу послу спасавања тешко оболелих победника са Рудника, али у време најјаче епидемије зарази се и сама пегавцем и подлеже му у својој четвртој резервној болници у Крагујевцу. Дете из једне старе патријархалне угледне домаћинске куће, кћи срца Шумадије она је идеалисала свој позив и била срећна што и као девојка може да послужи као војник љубљеној Отаџбини. И дању и ноћу она је бдила над ратницима, у којима је као сестра гледала своју браћу, и сву своју снагу и све стручно знање оно је улагала да пружи помоћ онима, који су од ње очекивали спас. Спасла је многе, али изнурена сама се није могла спасти и

Никола Благојевић
трговац из Крагујевца

после четрнајестодневног тешког боловања предала је свој племенити дух 6-ог фебруара 1915. У свом претешком болу за првим чедом својим, које су с толико напора тако срећно извели на пут, родитељи су горди и поносни нашли утехе, што су своју дивну ћерку привели на олтар Велике Отаџбине, чије је уједињење као председник Народне Скупштине у Београду историјским својим говором прокламовао отаџборављене Зорке.

Милан М. Милић, апотекар у Гроцкој, обвезник друге полске болнице дунавске дивизије другог позива, вршећи ревносно своју дужност на положају заразио се пегавцем, коме је подлегао 22. фебруара 1915. у среској болници у Свилајенцу.

Љубица Ст. Луковићка, председница Кола Српских Сестара, једна је од Српкиња која ће вазда чинити част нашем женском роду. Наше су се жене у овим ратовима показале достојне Југовића Мајке и Косовке Девојке, а најлепши цвет, круна њихова је честита и енергична Српкиња, чије родољубиво име горе исписасмо. Као оснивачица и председница она је од почетка па до свог јуначког краја била душа и стожер једне јаке женске организације, која је

Нико Хаџи Вуковић
трговац из Фоче

и створена са задатком да се у рату нађе на помоћи јунацима, који допадну рана и болештина. Пре рата Коло је припремало болничарке, а када је рат избио сестре из кола сестрински су се показале. Луковићка је свугде била прва на послу а последња с посла. Радила је с толико љубави и преданости, да су јој се сви дивили и у исто време њеном лепом примеру следовали. Њена болница у Београду била је у сваком погледу за углед, као што је њен угледни дом био увек станица свих оних који љубе земљу и народ, добро му желе и раде да му добро буде. Као име једног јунака наших херојских дана светлиће у историји лепо име велике родољубке Љубице Луковићке, која је из љубави за ближњег и живот свој дала. Последњих десетак година свога корисног живота Луковићка је провела на раду за опште добро, претостављајући томе послу све друге. Много је радила и с много умешности, а како је у послове уносила и сву своју љубав и преданост, успевала је на сваком кораку. Њен живот је низ дивних успеха по којима ће се ово честито име

вазда спомињати уз имена оних великих синова ове велике генерације, који су допринели највише да се рат сврши с успехом, који је целокупном нашем народу донео златну Слободу и огањтовао му срећну будућност. Умрла је 11. фебруара 1915. у Нишу од пегавог тифуса, којим се заразила у Ваљеву у коме је неуморно радила у време најтеже заразе да ублажи јад и несрећу, коју су тамо оставили за собом Аустријанци кад су главом без обзира бегали из Србије. Луковићка је национални радник чије деловање чини част целокупном нашем женскињу.

Војвода Вук, пешадијски потпуковник **Војин Поповић**, стари четнички војвода, командант добровољачког одреда на Солунском фронту, славно је живео и достојно свога славом увенчаног имена пао на Груништу, на Црном Камену, 16 новембра 1916. Читава је плејада јунака, који су се показали Обилићу равни, али у тој плејади, достојној да буде опевана попут Косовских јунака, има неколико имена која одскачу по неколико копања изнад свих. Међу тим јунацима над јунацима сигурно почасно место заузима војвода Вук, који је рођен за јунака. Још далеко пре ратова он се прославио са својих јунаких подвига четујући по Старој Србији и Македонији. Друг и вршњак Танкосића он је с њим био и друг у идејама. Заједнички су почели делити јуначке мегдане по Козјаку и планинама данашње јужне Србије носећи се с пуно успеха и с турском војском, и с међународно-аустроугарском жандармеријом и с бугарским комитама и њиховим разграњеним и чврстим организацијама, које су Вук и другови ми брзо разбучали и разјурили. Када се пошло на Куманову Вук је већ био познати легендарни јунак. На Куманову су његови четници оиграли врло важну улогу и много допринели нашем успеху. Од Куманова он је био претходница српској војсци и отишао је под борбом најдаље, до крајњег Српског југа. Бугари, који су га познавали из четничке акције, добро су заматили Вука и његове четнике 1913. У рату с Аустријанцима он је примио на себе прве аустријске одреде,

који су видели каква је мука имати посла с јунаком и како често ни три лоша не могу на Милоша. Где год је требало запушити брешу бацали су Вука, јер је његов одред све смео и све могао. На Солунском фронту поверен му је велики добровољачки одред. Вук га је разумно водио и увек с успехом. Где је Вук ту се Бугари нису шале упуштали у борби, а ако су и покушали ма како надмоћним снагама враћали су се разбијених глава, јер је Вук јунак над којим не има јунака. А какав је он такав му је морао бити и сваки четник, иначе му није било ојстанка у његову одреду. Војвода Вук је типичан представник старих наших јунака, који су му импоновали. Пао је у једној од најкрвавијих борби, али је својом јуначком смрћу спасао ситуацију на једном од најважнијих положаја, који је њему поверен, јер се поузданијег није имало. Легендаран јунак брао је где год се појавио лаворике славе, која га је подизала над обичне људе. Његов друг и пријатељ Милосав Јелић славенога Вука овековечио је у песми, која је дивна карактеристика ненадкриљивог јунака, а гласи:

Зашто гавран загракта и прну
Поврх виси код села Грунчишта?
— Биће крви, биће разбијашта,
Јер се спусти по Камену Црну
Страшна рука у Војводе Вука.

Ту настаде врисак од пушака,
Ту полеже четник од четника,
Ту тисућа паде насилника,
Ту погибе јунак до јунака
Силног пука у Војводе Вука.

Три јуриша бише и одбише,
Кад четврти бити заочеше,
Кад бомбама душмана разнесе,
Кад соколи каме повадише...
Клону рука у Војводе Вука,

Весели се, Бугаријо љута,
Нема више онога јунака,
Ни његова шлема, ни миздрака...
Спасена си по стотину пута
Силних мука од Војводе Вука.

Потпуковник Душан С. Јездић, јунак коме не могоше дохакати ни бу-

Ђорђо Хаџи Вуковић
трговац из Фоче

гарске комите, ни турске заптије, ни низам, ни башибозуци, ни арнаутски качаци, ни бугарски „јунаци“, ни маџарски хонведи, ни Виџемови војници, пао је по злој судбини као пљен морских дубина у којима у бојевима уморено његово тело вечни сан у миру почива. Јездић је из малога кола наших официра, који се у раној младости придружише четничком покрету. Љубио је Слободу и волео љуте битке и меџдане и заметао их је и пре то што је Балкан запаљен. У турском рату ушао је као већ прослављени јунак. Кроз сво време рата такав је остао и низао успех за успехом, као командант добровољачког батаљона и одреда. При превозу из Африке на Крф торпиљерана је лађа „Golo 2“, на којој је он био са више другова, и тако 9. августа 1917. и овај јунак нађе смрт у Јадрану, за којим је толико цезнуо. Био је то вечно млад, севдалија, ведар, један од најбољих играча, заносни певач меланхоличних македонских мелодија, како га црта његов друг Милосав Јелић, који му је посветио ову лепу песму:

Кроз вардарските садови,
Кроз ветрогорски кадови,
Кад Душан чету проведе
Месец ми ода не сведе,
Сву ноћ му сребро ромина...
Ој, Фине бело велешко,
Младост ми рано помина.

Бес му на лице вејеше,
Со гнев му кама грејеше,
Каде му нога шетеше
Тамнина стравно летеше,
Србију стравно спомина...
Ој, Фине бело велешко,
Младост ми рано помина:

Руже му, моме, прострете,
Четници, ноже острете,
Младина, барјак развијте,
Со слава гусле увијте,
Слобода данас домина...
Ој, Фине бело велешко,
Младост ми рано помина.

Мајор **Радоје А. Пантић**, командант другог добровољачког батаљона на солунском фроту, из кола је Јездића и другога. Стари опробани четник и испробани јунак. Славио се где год се

Капетан **Филип Хаџија**
стрељан код тврђаве Шпањоле 17.-IX-1914

појавио, страха није познавао и смрти се није бојао. При јуришу на Сиву Стену 19 септембра 1916. пао је јуришајући у првим редовима на утврђене бугарске положаје. На солунском фронту имао је у свом добровољачком батаљону Босанце, који су следећу примеру свога команданта показали чуда од храбрости. Пантић је увек био међу њима, а у свакој борби пред њима греткодећи примером. Друг му Милосав Јелић ожалио га је, по заслуги овом лепом песмом:

Јуриш чини Пантићу Радоје,
А већ јунак допауо рана.
Прса су му крвљу покапана,
Десна рука сломљена на двоје...
Јуриш чини Пантићу Радоје.

Пред њим дршће кршна Стена Сива,
А за њиме четници у бесу;
Зарива се олово по месу
И смрт тешким пољубом целива,
Пред њим дршће кршна Стена Сива,

Крвав кличе Пантићу Радоје:
„Ил' успети или изгинути!“
Тад Босанци кидисаше љути,
Челик-жице сломише на троје...
Крвав кличе Пантићу Радоје.

Магла сива планине покрива,
А тек прамен кроз увале срне —
То Бугари беже преко Црне.
Ноћ језива нигде јавна жива.
Магла сива планине покрива.

Мртав лежи Пантићу Радоје
У осветку победнога дана,
На њему је неколико рана,
Десна рука сломљена на двоје...
Мртав лежи Пантићу Радоје.

Војислав Танкосић, стари четнички војвода, пешадијски мајор, командант добровољаца, један је од оних јунака, чија слава неће потавнеги докле тече сунца и месеца. У другој књизи писали смо о њему а доносићу му лик у четничком оделу сматрамо за пријатну дужност, да спомен јунака поздравимо, јер Танкосића је мало и у нашој војсци, где је тако много Обилића.

Миливоје М. Динић, резервни капетан, четник и четнички војвода, један

од мало знаних, који су тако много допринели нашим ратним успесима. Дете силне Шумадије, ђегин јуначка соја, јер му је и отац као јунак и борац за ослобођење слављен, Миливоје је био јунак за причу. Сва највећа одликовања, која постоје за прве међу најбољима, Миливоје је добио, а и три официрска чина доцела му је храброст у рату. Стари опробани четник и као војник у рату се показао достојан славе, коју је стекао као четник у Маџедонији „Миливоје је инкарнација свега најлепшег што је Шумадија дала у овом рату“. Тако га је обележио један његов интеллигентан четник, студент. Ни што више ни што лепше и не може се рећи о дивном јунаку.

Јарослав-Јарко Антонијевић, пешадијски капетан прве класе, пао је као командир чете у 9. пуку првог позива 6. септембра 1914. на Мачкову Камену. Јарко је рођен 12. октобра 1882. у Пожаревцу од оца Чеха и мајке Српкиње, која га је научила да љуби Отаџбину и да се жртвује за њу. Шест разреда гимназије свршио је у Београду и у Академију ступио са 32. класом. Као млад официр пун српског одушевљења придружио се оној малој групи својих другова, који су с пушком у руци прискочили у помоћ маџедонским усташима, те је с њима дуже време делио зло и добро. У ратовима од 1912. учествовао је као командир чете и у свакој прилици показао се као прави јунак.

Стеван Секулић, рез. пешадијски потпоручник добровољац, славно је пао на Добром Пољу приликом пробоја бугарског фронта 1918. Секулић је из Брода на Сави, као правник узет у аустријску војску, али се он предао Русима чим је стигао на фронт. Тим се почела организовати у Русији прва српска добровољачка дивизија ступио је у њу и већ у борбама у Добруди јуначки се понео и одликован медаљама за храброст српском и руском. Доцније је с трупама прешао на олувски фронт и првог дана пробоја био је погођен у срце, које је тако идило љубило Отаџбину.

Породица **Мишковића** дала је у овом рату четири болне жртве. Си-

нови и унуци старога пуковника **Грује**, јунака са Дрине, показали су се достојни јуначког имена које носе. Син му пуковник **Светислав** командовао је трећим прекобројним пуком и свугде где се с њим појавио славио се и пук и командант му. Јунак по рођењу, војник по васпитању и великој љубави за тај позив пуковник Мишковић се убрајао у најбоље наше пуковаре. Пао је на Церу. Два му синовца, артиљеријски поручник **Груја** и пешадијски поручник **Михаило** пали су смрћу, која чини част и њима и свима Мишковићима и српској војсци из које су поникли овакви Соколови. Груја је пао крај својих топова 7 септембра 1914. на Мачкову Камену као јунак Обилићу раван, а млађи му брат пао је концем 1915. у Албанији, као водник у I. прекобројном пуку. Други им стриц Момчило, шеф жељезничке станице, подлегао је ратним напорима 14. јануара 1915. Грујица је свршио Војну Академију са 41 класом, која је добила официрски чин 1. септембра 1912. Пун амбиције и љубави за војску он је као официрски подмладак представљао добит

Тома Зафировић, народни посланик
мучни убијен од Бугара

Јакoв Чoрбић, трговац
народни посланик са Рашке

за војску. „Знам га као питомца. Био је прави унук Грујин. Као питомац он је кидисавао да изради и што се не може“, вели о њему ђенерал Михаило Живковић. У борбама је био јунак о коме ће се причати. Одликовао се у првим борбама око Београда, при прелазу Саве, код Голубинаца, а нарочито на Мачкову Камену, где је пао као Танаско Рајић. У ратовима 1912—13. одликован је златном медаљом за храброст, а за овај рат предложен је за највеће одликовање Карађорђеву Звезду. Био је водник пете батерије Дунавског пољског артиљериског пука. На Дрини где је никла легендарна слава старогa Грује и млади Груја се хтео показати достојан Унук славнога Деде, достојан старогa пуковника Грује. Унук два највећа наша јунака из прошлих ратова, пуковника Грује и јаворског јунака мајора Михаила Илића, јуначка крв и кост могла је бити онаква какав је био млади соко сиви Груја. Један поглед на дивну његову војничку појаву био је довољан, да се у њему види тил јунака, који живе

да умру смрћу каквом је он срећан умро. Мали мој Грујо знам да ти није било жао дивног живота, јер се ти смрти ниси бојао, она ти је импоновала и ти си је тражио, па кад си је на тако поетски леп начин нашао ја ти шаљем последњи поздрав, јуначе мој, са „Здраво Силни!“

Војислав Чолаковић, пешадијски пуковник, као командант 5. пешадијског пука пао је предводећи свој пук на јуриш у борбама за заузеће Битоља почетком новембра 1916. Чолаковић је свршио нижу и вишу школу Војне Академије и курс ђенералштабног приправника, те је спадао у ред наших најспремнијих млађих официра. Команда над пуком поверена му је на солунском фронту и он је ту част потпуно оправдао. Чолаковић је био и лепог литерарног образовања, те је и сам с успехом писао, сарађујући највише на војничким часописима.

Иван П. Пејовић, артиљериски пуковник, командант првог дивизиона Дунавског пољског артиљериског пука на солунском фронту, погинуо је 11 августа 1917, код села Горничева. За своје јуначко држање у ратовима стекао је највиша одликовања и признања. Добио је Карађорђеву Звезду с мачевима трећег степена и похваљен наредбама команданта прве и треће Армије. Оцењен је од својих претпостављених као командант ретке способности, енергије и одважности. Одлично је водио свој дивизион, а свагда се родитељски старао о целокупном људству. Био је примеран старешина и одличан друг. Пејовић је дете Шумадије, а син старогa јунака, потпуковника Панте, па је разумљиво да је и сам био јунак и да је јуначки пао.

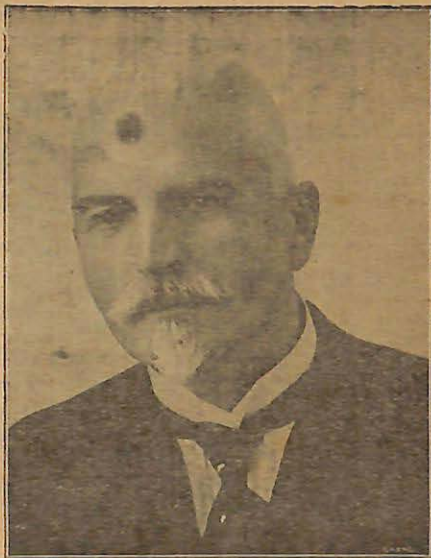
Милан Туцаковић, инжињерско-технички пуковник, редовни професор Војне Академије, преминуо је изнурен ратним напорима 13. фебруара 1918. у Ници, где је дошао да потражи лекарске помоћи. После неколико месеци умро му је у Паризу и син Илија, студент технике. Туцаковић је важио као најспремнији официр своје струке, те је његова рана смрт осетан губитак за српску војску, нарочито за официрски подмла-

дак, који је у пок. Тушаковићу изгубио једног од својих најспособнијих и најбољих васпитача.

Миливоје Јоцић, судски пуковник, начелник судског одељења Министарства Војног, умро је 5. марта, 1919. по ст. кал. у Скопљу, на путу из Солуна за Београд. Миливоје је рођен у Аранђеловцу 7. јула 1878. а школовао се у Београду, где је свршио правни факултет. После годину дана службе у суду прешао је у војску, те је као државни питомац послат у Русију, где је провео три године и свршио вишу правну академију. Све време до смрти провео је у војсци у којој је дошао до највишег чина и највишег положаја своје струке. Био је савесан судија и човек племенитих осећаја.

Живојин Нешић-Србин, пешадијски потпуковник, командант 12. пука другог позива, славно је пао новембра 1915. на Маљену, где му је стављено у дужност да задржава надмоћнијег непријатеља. Пао је као прави јунак погођен зрном у грло, трбух и ногу, када је летео у првом борбеном реду од војника до војника соколећи их на истрајност. У први мах сахрањен је на месту где је својом крвљу залио родну груду а доцније је супруга му Лепосава пренела његово тело, изрешетено непријатељским куршумима, и сахранила у Крагујевцу. Нешић се одликовао и под Једреном, а био је официр способан да води своје војнике и храбар да им и у најтежој ситуацији претходи примером.

Душан Пурић, пешадијски потпуковник, командант 4. пешадијског пука првог позива, славно је пао као прави херој на челу својих храбрих Ужичана 27 августа на Бранковцу, код Мачкова Камена. Пурић је био један од најобразованијих српских официра, отмен, господствен, дивна војничка појава. У рату се показао као прави јунак. Силни наши Ужичани имали су у овом сину свога кра а сјајног команданта, који их је храбро и без страха водио у славу и смрт, те је прославио и свој сјајни лук и своје честито име, које ће увек бити с респектом помињано као име хероја, који је гњилом животу прегпоставио славну смрт.

Малиша Атанацковић, трговац
народни посланик из Ужица

Александар И. Срб, ђенералштабни потпуковник, славни бранилац Смедерева погинуо је у Русији од зликовачке руке априла 1918. у Ејску, на обали Азовског Мора, а пренет је и сахрањен свечано у Царицину, као што представља слика на 56. страни ове књиге. Као командант батерије, командант дивизиона и командант артиљерије одбране Смедерева славно је своје од оца већ наслеђено славно тобдијско име и српску артиљерију. Имао је Карађорђеву Звезду четвртог и трећег степена. Са групом официра, која је са Крфа пошла да формира српску добровољачку дивизију из редова Срба и Југословена руских заробљеника, отишао је у Русију и Срб и његово се име славило и у Добруди. Доцније је ступио у руску војску и био је командант првог српског револуционарног батаљона у Русији и као такав и погинуо је. Срб је из највеће 32 класе Војне Академије у којој је био први међу најбољима и у школи и доцније на служби као и на страшноме мегдану. Свршио је и виши курс и ђенералштабну школу, те је долазио у ред најшколованијих наших официра. Био је на служби тачан као сат, ван службе красан друг, мио

Милован Сокић, механиџа
народни посланик из Ивањице

пријатељ, весељак, који је волео друштво, песму, седељке. Радио је када је требало али је умео и да живи као да је осећао да неће дуго живети. Својим синовима оставио је у наслеђе само часно име великог јунака, честита и поштена човека и ови ће сигурно бити достојна деца и унуци дивних наших јунака Александра и Игњата.

Војислав Христић, пешадијски потпуковник, бранећи Душаново Скопље од гнусног напада Бугара у јесен 1915. тешко је рањен у трбух. С великом муком је евакуисан преко Албаније до Тиране, Ту се разболе од тифуса, па како је био изнурен од ране и тешка пута, није био у стању бољци да одоли и умре 11. јануара 1916. у Тирани, где је и погребен. Христић је био одличан официр, а у рату се показао и као јунак, који је без страха гледао смрти у очи. Своју јединицу успешно је водио и за то је био по заслуги награђен. Његова смрт болни је губитак не само за породицу но и за војску, чији су редови најбољих тако осетно проређани.

Чедомир А. Трифуновић, артиљеријски потпуковник, командант Данглисвог дивизиона, подлегао је тифусу у Скадру 14. јануара 1916. Трифуновић је припадао колу наших најбољих артиљераца за то му је и поверен дивизион нових Данглисових топова, који су под Трифуновићевом командом сјајно дејствовали и где год су се појавили русвај чинили непријатељским редовима. У рату га је пратила увек добра срећа, али при одсгупању зарази се тифусом, те је као тежак болсник у болници пао у ропство у коме је и подлегао тешкој бољци.

Радомир Живковић, пешадијски потпуковник, командант првог батаљона 17. пешадијског пука, погинуо је 11. августа 1916. југозападно од коте 1810, и погинуо је тако славно, да је у знак признања мртав одликован Карађорђевог Звездом и унапређен у чин потпуковника. Радомир је из 32. класе и пошао је у рат као командир. Одликовао се под Једреном и на Чупином Брду, где је и рањен. Важио је као један од најбољих официра из своје велике и одличне класе. Био је красан друг и човек кога је волео свако ко га је знао. Одан војсци и својој породици он је најсавесније вршио своје дужности не штедећи при томе ни своју паметну главу. Оставио је узвешену добру супругу са два синчића и једном ћерчицом, који ће се увек моћи поносити часним именом које носе.

Драгутин Марковић, пешадијски потпуковник, славно је пао на челу свога батаљона 13. септембра 1916, на крваву Кајмакчалану, остављајући за собом добру супругу са двоје деце, од којих млађе није ни видео. И Марковић је из 32. класе у којој се истицао својом вредношћу, те је у знак одликовања у миру био командир чете Краљеве Гарде. Као ратник брао је лаворике славе и признања све док на Кајмакчалану није пао смрћу, којом је свом имену обезбедио вечиту славу.

Миливоје П. Лукић, пешадијски потпуковник, шеф обавештајног одељења Друге Армије, трагично је скончао онда када се најмање надао и када је највише желео да живи. При наступању наше војске насрећним случајем аутомобил којим се возио преврнуо се код Краљева

и том приликом је Миливоје погинуо. Хитао је у сусрет својој породици, у загрљај својој драгој жени и милој дечици за којима је тако чезнуо скоро три године, и тако рећи када је био на прагу среће једним несрећним случајем трагично је завршио свој честити живот и своје миле онда када су очекивали врхунац среће бацио је у понор жалости и очајања, јер место Миливојева загрљаја дошла је црна вест, да су га за навек изгубили. Миливоје је из 32. класе, а свршио је и виши курс Војне Академије. Као одличан официр био је дуже време командир чете у Краљевјој Гарди. У рату се показао као храбар официр, који се умео хладно снаћи у свакој ситуацији. Под Једреном се одликовао и био је рањен. Одликован је Карађорђевоом Звездом и без мачева и са мачевима и бугарским крстом за храброст. Миливоје је био красна душа, човек племенитих осећаја, пун љубави за сваког, а пун нежних осећаја за своју породицу, која је овим трагичним догађајем изгубила своју срећу. Дечица његова једва ће се сећати свога нежног татице, који их је толико волео, али ће његов спомен увек носити у својим срцима и дичиће се, да су они деца јунака, који је своју љубав према њима, потчинио љубави према Отарбини. Именом које носе могу се увек поносити и дичити, да су и они деца јунака, који је живот дао да би били срећни ми који смо га преживели.

Војин И. Протић, пешадијски мајор, славно је пао 18. септембра 1914. на koti 708. Протић је рођен 11. априла 1875. године у Београду. Детињство и школовање провео је у кући оца Илије, дворског протојереја. По свршетку београдске реалке ступио је у Војну Академију. Као официр одликовао се увек својом ревносном службом, а особито благим и умешним опхођењем са војницима, због чега је стекао њихову љубав велику. Учествовао је у ратовима 1912. и 13. године, као командант батаљона у шестом пуку другог позива и одликовао се у многим борбама, нарочито у борби којом је лично командовао код Зборце Хана 11. октобра 1912. године. Ту је са четири чете пешадије, погукао 5-6000 Љумљанских Арнауга и низама тако да су утекли чак иза Призрена. И са тако

Урош Ломовић, адвокат
народни посланик из Горњег Милановца

незнатним снагама ушао је са одредом коњице први у Призрен успостављајући уснут као и у Призрену српску власт. У почетку рата 1914. године одушевљено је водио у борбу свој батаљон 5. пешадијског пука бранећи од непријатеља прелаз преко Дрине. Добивши тежак задатак да Коту 708. Еминове Воде одржи по сваку цену сматрао је, да ће је само тако одржати, ако буде свагда уз своје војнике. И ако је био Командант Одред а ипак се није од војника одвајао. Седам дана и седам ноћи без смене одбијао је са највећим напором бесне непријатељске јурише. Кад Аустријавци 18. септембра по четврти пут предузеше јуриш зграбио је мајор Протић више бомбе и карабин, па је пошао са олабраним својим војницима непријатељу у сусрет храбрећи већ ускомешане своје војнике. Али ово му је био последњи сусрет са непријатељем! Бацао је лично бомбе на непријатеља но приликом бацања четврте бомбе удари га непријатељско зрно дум дум и разнесе му део груди и врата. Тако је храбро пао овај херој не пуштајући непријатеља, да заузме ни једну стопу српске земље. Колики је то губитак био сведочи службена делеца

Милан С. Мостић, адвокат
народни посланик из Београда

Врховној Конанди, која гласи: „Јуче у подне погинуо је на Коти 708 код Еминових Вода командујући десно и одбијајући јуначки четврти непријатељски јуриш и бацајући лично бомбе на јуришајућег непријатеља командант I батаљона 5 пешадијског пука мајор Војин Протић, генерал Рашић.“ За то у данима извојеване слободе великог нашег Краљевства сећајмо се нашег хероја Протића, који је својом крвљу и костима са осталим палим херојима створио ово велико дело. Тело јунака пренето је са положаја и сахрањено у Ваљеву.

Светозар С. Костић, пешадијски мајор, командант 3. батаљона 17. пука тешко је рањен у главу 14. новембра 1914. на Дичанској Главици, а сутра дан је од те ране умро у Бољковачкој болници и сахрањен је у селу Бољковцу, код Горњег Милановца. У рату с Турцима био је командир чете у 4. прекобројном пуку и учествовао је у борбама под Једреном. И он је један од оних који су помогли Бугарима да дођу до Једрена, да би после кратког времена од њих у знак захвалности добио рану на Великом Говедарнику 9. јула 1913. Одликован је

КарађорђевоМ Звездом, Белим Орлом и златном медаљом за храброст.

Милану Мих. Петровићу, пешадијском пуковнику, препукло је срце од тешке туге за породицом, коју му је потопио непријатељски сумарен. Жена му Ана, ћерка пок. Добре Ружића, са дечицом десетогодишњом Маром и деветогодишњим Драганом пошла су из Италије за Крф бродом „Италија“, кога је аустријски сумарен број 6. горпољирао 17. маја 1917. године 40 километара испред Крфа те сви троје нађоше смрт у валима Јадрана. То је несрећног оца толико дирнило, да је стално венуо док 31. марта 1919. није предао Богу своју тешко намучену душу, у Београду. Пуковник Милан као краљев ордонанс учествовао је активно у прва два рата као командант батаљона и одликован је сребрном и златном медаљом за храброст и орденом Белог Орла. У рату с Аустријанцима био је шеф ађутантурног одељења Врховне Команде. Млађи му брат мајор Милутин, класни старешина Војне Академије, славно је пао на Косанином Граду, на Церу, 4. августа 1914. као командант другог батаљона 5 прекобројног пука. Другог му брата Николу жељезничког чиновника, редова друге жељезничке чете, убили су Арнаути при одступању кроз Албанију, а несрећна им маги Марија пресвисла је од туге за својим породом, о коме ће још бити опширније речи у „Видов-Дану“.

Душан В. Поповић, пешадијски потпуковник, командант 2. батаљона трећег пешадијског пука, погинуо је у борби са Немцима, на положају „Буковик“ изнад Ражња 8. октобра 1918. год. приликом ослобођења Србије од непријатеља. Војну Академију свршио је са врло добрим успехом са 32 класом. Виши курс такође са врло добрим успехом свршио је 1909. год. У ратовима 1912. год. учествовао је као командир чете у 10. пешадијском пуку I. позива у свима борбама у Старој Србији и Албанији, где је тада оперисала Шумадијска Дивизија I. позива. У ратовима 1913. год. учествовао је у борбама противу Бугара као заступник команданта батаљона у 10. пешадијском пуку I. позива. За храбро држање одликован је у овим ратовима златном медаљом за храброст и КарађорђевоМ Звездом с мачевима IV. степена.

У рату од 1914. год. учествовао је као командант 1. батаљона 18. пука у борбама: при одбрани прелаза преко Саве код Београда, у операцијама при прелазу Саве у Срем, 23-24 августа, и борбама: код Кулинова 24. августа, код Деча 27. августа, код Голубинаца 29. августа, затим на десном крилу „Мачковог Камена“ на положају „Перунике“ где је тешко рањен. За јуначко држање у свима овим борбама одликован је Карађорђевог Звездом с мачевима трећег степена. По оздрављењу од задобивене ране, у 1915. год. био је одређен за начелника штаба црногорске армије којом је командовао сердар, сада ђенерал Јанко Вукотић. На овој је служби остао до евакуације Србије. По поновном преформирању српских армија на Крфу, био је начелник штаба I. Дринске Бригаде, а затим од Јануара 1917. год. командант 2 батаљона трећег пешадијског пука. Као командант овог батаљона учествовао је у свима борбама: при пробијању фронта, затим: на Кучковом Камену, прелазу Црне Реке, прелазу Вардара код села Виничане 11 и 12 септембра, код Св. Николе, 17. септембра 1918. год. као командант гоњећег одреда Моравске дивизије; са задатком да пресеке пут — одступницу Бугарима код Страцина, што је извршио на опште задовољство. Затим као командант леве побочнице — при уласку у Србију код Врање, командант Грамадског одреда — десне Колоне Моравске Дивизије — на „Буковику“ 8. октобра 1918. год. где је погинуо са својим ађутантом од непријатељске артиљерије, у моменту када је лично почео кретати деснокрилну чету повереног му одреда. Врло интелигентан, несобично храбар, потпуно поуздан, официр темељне стручне спреме, пао је као јунак за Слободу поробљене му Отаџбине.

Бранко Јагодић, пешадијски мајор, командант другог батаљона четвртог прекобројног пука, пао је у најкрвавијим борбама на Мачкову Камену, где је само из његова пука тада погинуло 8, а рањено већином тешко 36. официра. Највеселији официр српске војске. Увек с осмехом на уснама, увек готов да пева и да се весели, волео је цео свет и њега су сви волели. Држећи се народне да ко пева о злу не мисли. „Бранко, од кога

Љуба Ђорђевић, адвокат
народни посланик из Пожаревца

је зла помисао увек била тако далеко, волео је силно песму, нарочито мераклијску из нових наших крајева. Због песама, у којима је умео да ужива, волео је и оне крајеве и људе из њих. Исто тако најрадије је тражио друштво Сремаца и Бачвана, од којих у песмама није нико већи ђаво од — Бранка. Ове весељаке као што је и он, волео је због њихових веселих поскочица и њиховог увек доброг расположења у веселу друштву. Сматрао је себе за већег ђаволана у песми и од самих Бачвана У почетку рата били смо заједно на положају. Том приликом сам се више но икад дотле уверио, да је један човек у стању своје расположење да пренесе на целу околину. Где је Бранко ту веселост влада где је Бранко ту је весела чета, весео батаљон, јер је Бранко од како је увек био најбољи квасац за весеље. Ја сам слушао како се млађи официри с одушевљењем отимају да дођу у Бранков батаљон, а знам официре који су отворено говорили, да им је слађе бити водник код Бранка но командир у другом неком батаљону. Његов одлазак из седмога пука изазвао је искрено жаљење свих другова који су знали уживати у заносном Бранковом :

„Дега си била Марице, туго,
„Синоћке мени да дојдеш ?“

Исто онако као што су они Бранку знали да подиђу и приреде радост запевавши његове најомиљеније песмице :

„Србе воле, јер су доле!“

Или на измаку ноћи, пред рађање сунца:

„Ој овај ми, славај,

„Мој премили саче!“

Ту су му његову песму, уз последњу грудву земље на мртвачки одар, над отвореном раком са сузама у очима танко гласовито отпевали ратни другови растајући се вечно са човеком кога су љубили и кога ће се увек са поштом сећати. Бранко је Србин био и Српство љубио. То је био прототип старих наших јунака у песмама овековечених, који је био јунак на мегдану, а у миру волео и сам имао грло „љепше него је у виле“ и волео друштво и вино, јер је живео у уверењу да „ко вино пије рђа га не бије“. Весели Јунак! То би било право име Бранка Јаголића, који је толико прижељкивао дан наше офанзиве преко Дунава и Саве, радујући се као мало дете, да се нађе међу добрим душама љубљених наших Лала и у добрим подрумима калуђерских мераклија, као што је и сам, ма тај покрет платио и својом главом. У томе је само донекле успео, а судба друге одреди, да Бранко вечни сан почива у крвљу напољеном Подрињу. Идеална је душа био. И радост целог српског света. За то је и жалост за прераном смрћу таквог Србина и јучака општа...

Андра Ј. Константиновић, пешадијски мајор, командант другог батаљона 16. пешадијског пука „Цара Николе II“, погинуо је на Церу почетком августа 1914. Андра је београдско дете, у Београду је свршио као одличан ђак шест разреда гимназије и ступио у Војну Академију са 32 класом, коју је завршио као један од најбољих питомаца. Као командир чете у 11. пуку „Карађорђа“ рањен је у борбама под Скадром. Објава рата затекла га је као младог мајора на завидном положају ађутанга Министра Војног, али је он одмах тражио да се разреши те позадинске службе и да му се да батаљон под команду. Са својих изванредних способности, ретке марљивости, истрајности на раду и сталне тежње, да буде међу најбољима био је необично цењен од својих старешина, а

блага ђуд и очинско опхођење са војницима учинили су, да је и код млађих уживао љубав и поштовање. Скроман, вредан као кртица у миру, храбар као Обилић у борбама, Андра је заслужио да његово часно име буде златним словима записано на страницама историје нашег националног уједињења.

Василије Луковић, пешадијски мајор, командант батаљона у четвртом кадровском пуку, погинуо је 9. августа 1914. на Цигли, западно од Љуљаша, где је и сахрањен. Јунак из прва два рата, рањен тешко у борбама са Бугарима, и у рату с Аустријанцима показао се такав. Његова храброст и умешност у вођењу операција омели су Аустријанце у извођењу једног њиховог за нас опасног плана за обилажења наших крила. То је мајор Луковић платио својим животом, али јунаку је било главније победити но живети.

Тодор Франтловић, пешадијски мајор, командант батаљона 13. пешадијског пука „Хајдук-Велка“, јунак са Куманова, славио је пао освајајући Космај крајем новембра 1914. Чех пореклом био је ватрен Србин и један од највећих јунака наших, чије су груди красила сва највећа одликовања. Свршио је Војну Академију у Београду, а највећи део времена провео је у Неготину у Хајдук-Велковом пуку са којим се прославио у рату. Важио је као један од највећих јунака у тимској дивизији. Када су Аустријанци у свом наглom наступу у новембру 1914. успели да заузму врх Космаја наређено је мајору Франтловићу, да их са својим батаљоном по сваку цену протера и поврати врх Космаја, као важну тачку за даље операције.

— Разумем! — одсечно одговори храбри мајор, и ставивши се лично на чело свога батаљона, поведе га на јуриш. То није био јуриш, то је била олуја, која руши све препреке на које наиђе.

После пет минута командант пука је добио извештај, да је његова наредба извршена. Положај је у српским рукама, а српска батерија је преотета од Аустријанаца.

— А где је мајор Франтловић? — пита командант.

— Пао је на челу батаљона као Хајдук-Велко. Својом смрћу откупио је ову

победу, — одговара његов заступник.

Када је дивизија добила релацију о хероизму мајора Франтловића, наредила је, да се његово тело са свима почастима у знак народног признања сахрани о државном трошку код оближње цркве, у селу Кораћици.

Два брата **Бошковића Милутин**, резервни мајор, и **Бора**, резервни капетан прве класе, два су дивна цвета из крваве градине наших болних жртава. Обоје су заједно свршили Војну Академију са 29. класом 1899. год. а Милутин и виши курс 1905. обоје као најбољи пиџомци. Незадасвољни стањем у војсци дали су обоје оставку и заједно су оти-

таљона, а у рату с Бугарима командант одреда на Големом Вису. У рату с Аустријанцима командовао је Остружничким одредом у саставу команде Одбране Београда, одликовао се у борбама у Срему, код манастира Фенека и села Бољеваца, а нарочито на Варовници, коју је успео да одбрани плативши тај значајни успех својом главом 25. новембра 1914., у 34. години. Као командант батаљона 7. пука трећег позива он је тога дана око 7^{1/2} часова пре подне распоредио своје трупе код Циганских кућа у Влашком Пољу, јашући на белом коњу. Непријатељски митраљез га олази и једним метком ударивши га у чело сруши га с коња. Био је рањен и у рату

На Виду — Острву Спрти: сваког сванућа дизали су се шатори да се покупе они што те ноћи умреше од крајње изнурености и силне чежње за Отаџбином.

шли у Белгију, где су за три године свршили вишу трговачку Академију и специјални финансиски курс. Милутин је после школе био на пракси у Немачкој, у Франкфурту, а Бора у Енглеској. По повратку били су обоје виши чиновници у Врачарској Задрузи, а Милутин доцније у Народној Банци. Обоје су почели и самосталан рад, који им је рат омео. У турском рату Милутин је био командир чете, под Једреном командант ба-

с Бугарима у руку, ногу и главу. *Боривоје*, годину дана млађи, учествовао је у раговима као резервни капетан. У рату противу Турске био је при разоружавању Арнауца, а у борбама с Бугарима био је на Власини, где је рањен у обе руке. У рату с Аустријанцима учествовао је у борбама око Вишеграда и даље у правцу Сарајева, где је и рањен. По оздрављењу добио је под команду батаљон трећег позива с којим је бра-

нио прелаз код Смедерева и у борбама с Немцима славно је пао 25. септембра 1915. на кеју смедеревском пред самим хотелом „Лафом“. Обојица су били најлепше васпитани, ретке интелигенције, и велике љубави за родну груду коју су посведочили и животом и смрћу. И ако су квитирили с војском они се нису из ратова извлачили, напротив сами су тражили команде и нису хтели позадинске службе, на које су могли с правом рачунати као резервни официри са знањем свих модерних европских језика. Обоје су пали на челу својих батаљона као јунаци, чија ће слава вечно живети.

Светозар Живанић, артиљериски мајор у пензији, и ако у дубокој старости, послужо је последњим својим снагама Отаџбини и у овим ратовима као референт артиљерије моравске дивизијске области. При повлачењу 1915. остао је тешко болестан у Призрену. Ту је пао у ропство. Олведоше га у Бугарску, где је после тешких мука умро у Софији јануара 1916. од глади и јада, што је дочекао тако црне дане, више жалећи Отаџбину по себе сама.

Божа К. Здравковић, артиљеријски мајор, у дугом ратовању истрошио је своје здравље до те мере да је морао да потражи спаса у швајцарским санаторијумима. Али је све било доцкан и он је испустио своју племениту душу у туђини, далеко од родног краја, 28. јануара (10 фебруара) 1919. у Монтани. Као одличан артиљеријски официр истакао се са својим топовима у многим борбама, а Белог Орла са мачевима добио је када је са својим топом оборно у Крагујевцу немачки аероплан, који је дошао да бомбардује Врховну Команду.

И кућа Бадера, дала је у овим ратовима Отаџбини све што је најбоље имала, два сина, **Карла**, рез. артиљеријског мајора, и **Петра**, рез. пешадијског поручника. Србија је земља обетована. Ко је у њу дошао заволео ју је. Кога је посао у њој задржао више је није напуштао. Деца придошлица добила су српско васпитање и служила су увек Отаџбини са исто толико љубави и оданости као и Шумадинци од Косова. Много је прирођених Срба, али нема међу њима ни једног који се часно није одужио земљи,

коју је љубио, јер је у њој поникао, јер је у њој уживао сва права слободна Србина. Осећао је сваки од њих дужност да да све што је у његовој моћи, да документује, да је заслужио оно што је уживао. Са много части и славе ту су дужност вршила и два Бадера, **Карло** и **Петра**, деца заслужног старца **Виљема**. Часно им је отац дуго време послужо Србији, и када је бојна труба позвала у коло он је испратио свој очњи вид, свог првенца **Карла** и свог мезимца **Петру** да бране Слободу земље, чија су деца. Оба су били као борци **Обилићу** равни и оба су светла лика после четири године славом испуњеног ратовања изашли светла образа и ведра лица пред **Милоша**. Имали су и сучим. Кућа Бадера много ја дала, дала је све што је имала и дала је с толико части, да јој ваља одати признање. Мајор **Карло** свршио је филозофију у Јени и радио је као гимназијски наставник, али је увек љубио војску и када је дошао рат он је у њему био савршен артиљеријски официр, част и понос **Тимочке Војске**. Цела **Тимочка Војска** знала је, да је **Бадер** други **Рајић** на топу. Успехе велике је низао и показао храброст, која је свима импоновала. **Карађорђева Звезда** с мачевима на његовим грудима била је доказ да под њом куца срце јунака.... Умро је од ратних напора септембра 1916. у Солуну.

Петар, свршени техничар, скроман и девојка. Пун љубави за своје.. Рањен је тешко 1915. Вратио се на фронт и ако још није био прездравно и одређен би на службу у позадину. Али њега је и ако слабог било стид да буде у позадини. Енергично је тражио да се врати у чегу и жељи му се уговело. С љубљивим срцем, снагом велика јунака и силном енергијом пошао је он са својим војницима да се свети непријатељу и ослобађа угњетену родну груду. За Слободу Отаџбине напред до у смрт, било је гесло од **Кајмакчалана** до **Битолу**. Том геслу служио је као прави див **Петар** и пао је смрћу дивљења достојно задовољан сам собом, јер је до краја вршио и извршио своју дужност. Слободну груду оросила је његова племенита крв, на слободном српском камену испустио је свој витешки дух, у слободној српској земљи почива његово тело јунака, који ће се вазда славити и хва

лити. Пао је 13. новембра 1916. и схрањен крај цркве у селу Бачу.

Јордан З. Ђорђевић, пешадијски капетан I. класе, командир чете XII. пука I. позива „Цара Лазара“, био је један од најхрабријих наших официра, који јуначки пролише крв своју за свете идеале. Пао је 2. октобра 1915. год. у освитку страшнога дана, пошто је свој задатак извршио на брду „Вучаку“ близу Смедерова! Рођен је у Врањи у дому једне скромне српске породице, која се доселила из Скопља. Јордан је

погинути, него ли се срамно кући вратити... Окаљани образ у рату ничим више не опра...“ И Јордан је следовало примеру и речима свога милог оца... Јуначки је пао не дочекавши ни пораз Србије 1915. год. ни остварење наше Велике Југославије... Гимназију је учио у Врањи, а Војну Академију је свршио са 36. класом. Као млад поручник прима чету, коју храбро предводи у ратовима 1912 и 1913 год. из којих излази као капетан декорисан сребрном и златном медаљом за храброст. У минулом нашем рату са Аустријанцима чинио је чуда од

На Виду — Острву Смрти: живи су мртве товарили у чамце, да их превезу на нарочито за то спремљену лађу, са које ће бити далеко од обале бачени у морске дубине.

син једног нашег старог добровољца „Чика Зафира Скопљанца“, који је још као младић напустио богату кућу свога оца и дошао у тадању нашу малу Србију, да се бори у редовима добровољаца храброг **Ђоке Влајковића**. Дело које они започеше 1875, 76, 78 и 85 год. завршише њихови синови у ратовима од 1912—1919. год! Стари добровољац чика Зафир, чија су прса украшена свима могућим медаљама за храброст, — испраћа свога сина 1912 год. у рат са овим дирљивим речима: „Срећан ти пут сине! Буди храбар! Боље ти је часно

јунаштва. Око поноћи, 30. септембра Јорданов батаљон добио је заповест, да што пре притекне у помоћ XI. пуку на „Вучаку“. Јордан је био прави лав. Са бомбама у рукама јурио је с једнога краја на други... Он је стално уносио морал међу војницима и био на месту где је његово присуство било најпотребније... Благодарети томе могла је шака српских витезова да у непосредној близини, на домаку ручне бомбе, задржи силну најездлу Немаца цео дан 1. октобра и до зоре 2-ог октобра, када је Јордан смртно рањен у трбух, најзад херојски

пао... Јордан се свагда видно истицао. У борби на „Потесу“ код Шапца и у Шапцу 10. и 11. августа 1914 год., Приликом прелаза наша војске преко Саве ноћу 23. 24. августа он је први из Шумадијске Дивизије са својим водом ушао у чамац и први дошао до непријатељске обале. За многобројна своја јуначка дела, пок. Јордан је одликован Карађорђевог Звездом са мачевима и као капетан II. класе предложен за изузетно унапређење у чин мајора... Овакви витезови српске војске створили су данашњу нашу силну државу. Они су данас или по гробовима посејаним широм целе Европе, или су као инвалиди, прорешетани куршумима! Омладино наша! Слободни народе наш! Славимо наше хероје и покажимо да смо достојни да их имамо...

Драг. Јов. Димић, пешадијски капетан прве класе, син поп Јове из Миријева, руски ђак, у оба рата био командир 4. чете, 4. батаљона VII. пука првог позива и на Куманову био лево од Српнице. Пред његовом четом је погинуо потпуковник Александар Глишић. Он је једини од официра VII. пука за турски рат предложен за Карађорђевог Звезду са мачевима, али није добио ни медаљу... То њега није збуњивало и он је и у рату с Бугарима био јунак као и на Куманову. У рату с Аустријанцима учествовао је на Церу и ту је пао међу првима као прави јунак. Драга је био врло скроман млад човек, који се и у миру истицао интересовањем за витештво, те је као млад официр био један од најревноснијих чланова и учитеља „Душана Силног“ у Београду и Неготину. Био је као старешина строг али правичан, јер је био строг и према самом себи. Лично је био врло храбар и у свакој прилици се без страха и на најопаснијим местима истицао, те су га војници као јунака волели и увек за њим радо у ватру ишли.

Јован Пантић, артиљеријски мајор, као стари ратник и прослављени јунак још из 1876. па све до ослобођења Отаџбине издржа младински и у дубокој старости све ратне напоре и тешкоће, и испусти своју племениту душу 25. новембра 1918. у Солуну, жалећи само што не стиже

да још једном види већ ослобођену и толико проширену Отаџбину. У ове ратове испратио је и два сина, старијег капетана Брану, који је остао жив са Карађорђевог Звездом, јунак достојан свога оца, и млађег *Милорада* који је као резервни пешадијски потпоручник, славно пао, 12. октобра 1915. у 24. години, приликом нашег повлачења. Кућа Пантића часно је, дакле, принела свој обол општој ствари.

Бошко Целебџић, артиљеријски капетан прве класе, ађутант команданта Ужичке Бригаде, славно је пао 20. новембра 1914., последњег дана нашег повлачења на положајима планине Јелице. Пок. Бошко се истицао међу својим друговима и у миру и у рату. У очи рата изабран је за државног питомца у Француској Ратној Академији, у коју је отишао тек после рата с Бугарима. Но рат с Аустријом прекину његово више војно образовање, а ускоро прекину и нит живота овог младог јунака коме се проричала велика будућност у војсци. У рату с Турцима био је под Једреном, где је помагао опсаду овога града. Одликовао се и ту помажући Бугаре и мало после тукући се с њима. Одликован је сребрном и златном медаљом за храброст и бугарским крстом за храброст. У рату с Аустријанцима пао је као ађутант команданта Лимског Одред, када је напустио ађутантску службу и ушао у прве већ поколебане борбене редове, да им подигне клонули дух и поврати веру у победу, која је већ сутра дан и дошла. Целебџић је и као још млад био већ истакнут официр велике интелигенције и велике радљивости, те је његова прерана смрт осетан губитак за тако проређени наш официрски кор.

Милан Лазаревић, адвокат из Београда, резервни пешадијски капетан прве класе, славно је пао већ првих дана рата с Аустријанцима код Шапца. Одличан београдски адвокат са великом клијентелом и канцеларијом која му је сјајно ишла, са великим везама он ни за тренутак није покушавао да себи изрази ма какву позадинску службу но је од првог дана мобилизације 1912. до јуначке смрти своје био непреставо у првим

борбеним редовима као командир чете у 14. пуку тимочке дивизије другог позива. У рату с Бугарима био је опасно рањен. Лазаревић је био ванредно интелигентан и познат са своје љубазности и приступачности. Те лепе особине, поред његове темељне правничке спреме, помогле су му, да свој посао у Београду тако лепо развије, да је био међу адвокатима који најбоље раде. Његова пре-

професор српске историје умео да загрева своје ученике. Мирко је био одлична ванредно спремна наставничка снага. Његова предавања из српске историје његови су ученици просто гугтали и увек ће га се са захвалношћу сећати и помињати његове пророчке речи, да је Србија мали пањ, о који ће се разбити страшни таласи похлепне Аустрије. И као професор у школи и као командир чете на

На Виду — Острву Смрти: Чамац натоварен мртвим јунацима отискује се од обале. То је спровод јунака

рана смрт осетан је губитак за адвокатску струку и за нашу интелигенцију у опште.

Мирко А. Поповић, професор гимназије у Ужицу, резервни пешадијски капетан, погинуо је славно 14. новембра 1914. код Калањеваца, борећи се до издасаја са пуно одушевљења и великом храброшћу за идеале, којима је он као

бојном пољу Мирко је био идеалан и пример за углед, те ће његови сирочићи увек с поносом моћи рећи, да су деца човека, који је знао да видно манифестује своју љубав за Отаџбину.

Драгомир П. Васић, инжињер, резервни инжињерски капетан, погинуо је 12. августа 1916. у селу Острву од бомбе са непријатељског авиоплана. Васић је у

својој струци важио као одличан радник, који се истицао и својом спремом и вредноћом. Такав је био и у војсци за сво време рата, док и свој племенити живот није положио на олтар Отаџбине.

Влада Ст. Максимовић, адвокат из Петровца, резервни пешадијски капетан прве класе, утопио се на Јадранском Мору, када је брод, којим је прелазео из Италије за Крф, торпиљан од непријатељског сумарена. Максимовић син чувеног нашег старог правника и адвоката Стеве из Пожаревца и сам је био одличан правник и адвокат, а пре адвокатуре један од наших најбољих полицијских службеника. И у рагу је часно допринео свој део и би му суђено, да своје трошно тело остави у дубинама Јадрана у напону мушке снаге и пре то што је успео да одужи свој дуг према своме породу. Мајка му је за њим пресвела, а цела породица тешко је учевљена за таквим ненакнадивим губитком. Оставио је четворо сирочића од којих двоје најмлађи и непознају свога нежног тату, и никад неће осетити његова топла миловања и само ће по причама старијих знати како им је отац дивну душу имао.

Драгољуб Р. Лукић, свршени правник, судски писар, резервни пешадијски капетан прве класе, командир чете у 6. пешадијском пуку херојски је пао пред Крагујевцем 13. октобра 1918. у часовима раздраганости и највеће среће, јер је само после неколико тренутака требао да загрли своје миле и своја два синчића, који га још и не познаваху. Лукић је као борац учествовао од почетка нашег радовања од 1912. На Куманову је рањен у обе ноге и пола године је ишао на двема штакама. Али је стигао да буде код своје чете оне кобне ноћи када Бугари мучки нападоше на његов 6. пук, па је и том приликом понова рањен у обе ноге и опет се морао прихватити штака. На Церу је лако рањен, сам се преврио и остао у рову у борби још неколико дана, све док му се рана не даде на зло, па је три месеца лежао у болници. Годину дана био је на Дрини на мртвој стражи и за то време ни један пут није дошао кући да види своје драге, јер је дужност сматрао пречим од свега. Код Ђуприје је

опет рањен у трбух приликом нашег повлачења 1915. и куршум је носио у себи све до Скадра, где је срећно оперисан. У крвавој Кајмакчаланској борби тешко је контузиран и четири месеца је лежао у болници од тога. Чим се вратио из болнице у чему после пет дана је по трећи пут рањен у обе ноге. Учествовао је у офанзиви 1918. и у Прокупљу је задржан на служби, али он жељан својих тражио је разрешење и пожурио за војском. Када је био на домаку својих, у борби пред Крагујевцем, код Сабанте, 13. октобра у 5 часова пред вече непријатељски га је митраљез просто заклао. Војска је ушла у ослобођени Крагујевац и на рукама носила свог доброг командира. Свег је честитао Слободу и долазак а војници су плакали што им командир погibe. Сво цвене и венци, пешкири покрише хероја који паде за слободу њихову. Спровод је био величанствен. Општина му дала гроб на видном месту и подићиће му споменик као своме јунаку и хероју. Дечица су га чекали и не слутећи да га је земља покрила, дочекали су сву војску у Београду, ослободиоце окитили венцима, а не знадоше да су требали још пре 7. дана да оките свом тати гроб. Лукић је одликован медаљом за храброст, Белим Орлом с мачевима V степена и армијском похвалницом за успехе на вису „Соколу“. Био је диван друг пун љубави и милости за свакога, примеран муж и добар отац. Пао је у 32 години. Дао је своју младост Отаџбини, а своју породицу оставио незбринуту и у беду, али им је оставио часно и светло име којим ће се увек поносити.

Пера и Аца Димитријевић, два рођена брата, оба капетани прве класе, оба су јуначки пали и својом смрћу посведочили своју вредност и своју љубав за идеале којима су посветили своје младе животе. Пера је као командир чете у 7. пешадијском пуку првог позива учествовао у борбама на Циганлији и у два маха при прелазу Саве и заузећа Земуна, а погинуо је у краткој али крвавој борби на Конатици новембра 1914. Аца је као командир чете тешко рањен на коти 1212. на Солунском фронту приликом заузећа Битоља 1916. и рани је брзо подлегао. Обојица су били добри командири и храбри официри и смрћу

њиховом у црно је завијена породица, која је за Отаџбину дала све што је имала. Добра им мајка покупила је кости свога порода и обоје их заједно сахранила на новом гробљу.

Милутин Св. Атанасијевић, пешадијски капетан, командир митраљеског одељења 3. пешадијског пука другог позива, пао је у борби са Арнаугима приликом нашег одступања код Васјага новембра 1915. Милутина је рат с Аустријом затекао на положају командира чете Краљеве Гарде, али млади јунак стидио се, да остане у позадини док његови дру-

напад и имао најважнију улогу обухвативши непријатељско десно крило. Задатак је извршио најбоље. Одликовао се и на Јбигу 14. новембра када је пук вршио други контра-напад. У тешкој борби коју је тада имао рањена су му сва четири командира. Но то њега није омело. Оставши сам од официра у батаљону он је ипак успео успешно да заврши напад. Кад се пук колебао услед силне навале непријатеља 15. новембра он је остао сам са неколико војника у рову. Тад је приступила резерва и извршила контра-јуриш. У борби на Врлаји истакао се у ноћи 20. новембра 1914.

На морској пучини после Вида: Из чамца претоварују мртве у лађу из које ће мало после, далеко од обала на пучини, бити бачена у дубине мора, за којим су толико чезнули.....

гови гину, одмах је тражио, да буде упућен на фронт и добио је положај командира митраљеског одељења са којим се истакао у борбама на Церу и Кулишту, нарочито на Косанином Граду. У борби на Церу кад је пук изгубио команданта пука и батаљона он је прихватио команду над пуком. У свима даљим борбама пука био је командант батаљона све до заузећа аде Циганлије и то увек употребљаван за специјално тешке задатке. Одликовао се нарочито 8. новембра 1914. кад је вршен први контра-

када је ушао са батаљоном усред непријатеља. У гоњењу је избио после четири дана на Миловац и заробио стотине војника, два топа и многу комору. У борби на Жаркову био је на најтежем месту на левом крилу пука у јакој артиљеријској ватри са бока преко Саве и највећој брисаности с фронта од стране непријатеља... Патроле његовог батаљона ушле су сутрадан, пре сванућа, прве у Београд.. Тада је предложен за мајора, а то беше праведна награда која се даде, не само овом витешком и мла-

дом хероју, него и целом пуку. Први у надирању, из борбе у борбу са непријатељем у предвојници, млади витез остао је последњи да одбија борбу за борбом и брани одступање српске војске од Вршке Чуке до Албаније. И ту у пакленим кланцима код Васјата у борби са свих страна остаје и пада са својим војницима, јер брани седога Краља који одступа! Свегла слика. Несравњена храброст и верност. Слава и вечан помен остаје у роду!

Милош Каленић, пешадијски капетан прве класе, командир чете у двајестом кадровском пуку, погинуо је 9. новембра 1915. на Качанику, где је имао тежак задатак да задржава далеко надмоћније Бугаре, који су по сваку цену хтели ту да пресеку одступницу целој српској војсци и онемогуће јој повлачење преко Албаније. Милош јунак из многих ранијих борби и овде се јуначки понео и није Бугарима дао ока отворити. Свој задатак је извршио на задовољство својих старешина, али је тај лепо успех платио својом лепом главом и тако ушао у редове хероја, који ће се увек славити.

Војин Н. Поповић, трговац из Београда, резервни пешадијски капетан прве класе, командир чете у 3. пешадијском пуку, славно је пао у крвавим борбама наше прве офанзиве на Солунском фронту 29. октобра 1916. У рату с Турцима, Бугарима и Аустријанцима до повлачења нашег преко Албаније Војин је командовао првом четом другог батаљона грећег пешадијског пука другог позива и важио је у пуку као један од најпоузданијих официра. лепе природне интелигенције, вавредно бистар, а при том и са доста војничких знања, јер је раније био активни подофицир, Војин је с врло лепим успехом водио своју чету. За показану храброст стекао је пуно признање својих старешина, који су му окитили јуначке груди са свима одликовањима за храброст па и Карађорђевог Звездом с мачевима.

Милан Антонијевић, пешадијски капетан друге класе, командир чете у 6. пешадијском пуку, учествовао је у свима борбама свога пука, а изгубио је своје гвоздено здравље у опсади Скадра,

где је са својом четом држао фронт на Бојани. Умро је у Београду 2. јула 1914. Београдско дете из добре куће Милан је свршио Војну Академију и посветио се војсци, у којој је као официр показао лепе успехе.

Јован Стојановић, пешадијски капетан прве класе, командир чете у 13. пешадијском пуку „Хајдук Вељка“, био је те зле среће, да је заробљен од Аустријанаца приликом преласка његова пука преко Саве код Чевритије августа 1914. У најтежим приликама провео је у ропству све до 1918. када је као болестан и инвалид пуштен из ропства и упућен за размену у Француску. Тамо је покушао да нађе лека, али је све било доцкан, те и овај јунак оста да вечан сан почива у далекој туђини.

Михајло Куртије, пешадијски капетан друге класе, командир чете у 8. пешадијском пуку, прва је жртва, која је пала у рату с Аустријанцима. Првог дана борби с Аустријанцима тешко је рањен на положају Баново Брдо и после неколико дана подлегао је рани. За показану храброст одликован је први у рату с Аустријанцима орденом Карађорђевог Звезде с мачевима и унапређен у чин капетана. Пореклом Француз, син оца јунака, који је у Србију дошао још првих наших ратова са Турцима и учествовао као добровољац у рату, и Михајло се показао правим јунаком и јуначки је пао у одбрани Часте и Слободе своје Отаџбине.

Воја М. Гарашанин, пешадијски поручник, командир прве чете, првог батаљона, првог пука првог позива погинуо је 6. августа 1914. у подножју Иверка, на Великој Глави. Воја је прво био рањен у једну руку па у другу и у белој кошуљи, огрнут само блузом, са белим завојима на обе руке, да је био мета на далеко, није хтео напустити своју чету чак ни на опомену старијих ни на молбе млађих. Хтео је да истраје, јер је видео да је то дан потпуног слома противника. Командир митраљеза Чета Гужвић препоручио му је да се склони, али се Воја зауставио крај митраљеза и био је сав срећан посматрајући успешну митраљезску ватру. И баш у моменту када су наши већ упали у непријатељску батери-

ју последња њена граната и по трећи пут рани Воју, између 2 и 3 сата по подне. Овога пута рана је била смртоносна. Парче гранате ударило га је усред груди. Он само хукну и паде, да се више не дигне... Пред њим је смртно рањен и његов водник, резервни поручник Драгомир Милојевић, банкарски чиновник из Београда... У рат с Турцима пошао је као поднаредник-питомац на Бакарном Гумњу саопштено му је да је потпоручник. Тада је био најсрећнији. Одликовао се у рату с Турцима и с Бугарима и прележао је у то време тифус и ко-

цембра 1914 ту је рану преболео, али у борби са Бугарима погођен је смртоносно у главу. Као официр био је омиљен како код својих старијих, тако исто и код својих војника. Веселе нарави, пун доброте он је увек био први међу својим војницима соколиће их. Мита је био учитељ у Деоници, срез белички округ моравски, одакле је на позив своје Отаџбине отишао да је брани и за њу живот свој положи.

Жарко О. Живковић, пешадијски поручник, син Огњана артиљерског мајора,

Са Вида — Острва Смрти: ...А мисли сенки од некадашњих ненадкриљивих јунака блуде ка изгубљеној Отаџбини коју можда никад више неће видети...

леру. Био је слободан, с ретким појмањем дужности и великом љубави за Отаџбину... Иако је умро млад, тек што је ступио у живот, он чини част великом имену које носи...

Димитрије Б. Ђорђевић, учитељ, и резервни пешадијски поручник, у славном другом „гвозденим“ пуку, II батаљон IV чета Моравска Дивизије првог позива, јуначки је пао у борби са Бугарима 26. октобра 1915. год. при повлачењу на положају „Стари Качаник“, где је и сахрањен. Тешко је рањен 2. де-

умрлог у турском рату 1912. По свршених осам разреда гимназије ступио је у Војву Академију, где је провео четири године. У септембру 1912. године произведен је за потпоручника. Новембра је отишао у рат као водник. После првих борби као командир VI. прекобројног пука учествовао у свима борбама храбро се држећи. Одликован је Обилићевом сребрном медаљом за храброст. У бугарском рату је као командир чете, учествовао у свима борбама и за показану храброст одликован злат-

ном медаљом за храброст и произведен у чин поручника. У рату 1914. био је командир друге чете, четвртог батаљона 18. пука. Учествовао је у свима борбама до 9. септембра 1914. године када је на Мачковом Камену, истрчавши пред својом четом тешко рањен у стомак. Од те ране после шесто-недељног боловања умро је у ваљевској болници 20. октобра. Предложен је за одликовање Карађорђевог Звездом са мачевима али то није доживео да добије. Од својих старешина био је увек хваљен, а од својих млађих поштован и вољен.

Милоља Крчић, пешадијски поручник црногорске војске, свршио је официрску школу на Цетињу 1912. као први по рангу у својој класи. Учествовао је у рату с Турцима у правцу Плава и Гусиња и рањен на Велбону. Учествовао је у борбама око Скадра и у борбама с Бугарима на Брегалници. За време окупације аустријске власти покушале су да га интернирају, али он је волео бити слободан у гори но роб. Одметнуо се 1916. у планине и комитовао је све до ноћи између 8. и 9. јуна 1917. када га је с дружином дочекала заседа на Лиму код горње Ржанице и у крвавој борби је пао са другом Николом М. Јокићем. Био је један од најбољих официра Црне Горе што се види и по јуначкој смрти.

Петар Ал. Петровић — „Палестина“, трговац београдски, рез. пешадијски потпоручник, водник 3. чете 1. батаљона 7. пука првог позива, издржао све борбе свога пука у сва три рата подлегао је тифусу 30. јануара 1915. у Аранђеловцу, где му је неколико дана пре њега умрла и жена Анка од исте заразе, а и зет Милан Милић, апотекар. Млађи му брат **Михаило**, апсолвирани техничар, ђак-поднаредник у другој чети, четвртог батаљона 20. пешадијског пука, тешко је рањен шрапнелом у главу 8. новембра 1914. код Лазаревца и ранама подлегао први дан Божића 1914. у болници у Нишу. Петар је био храбар официр, њежан брат, врло предузимљив и агилан као трговац. Михаило је био у својој класи најталентованији архиктекта. За своје ђачке радове награђен је Краљевог Свето-Савском наградом. У великој нашој Рудничкој офанзиви показао се као један од нај-

одушевљенијих омладинаца и најхрабријих војника.

Божа О. Дачић, књијар из Београда, резервни пешадијски потпоручник, славно је пао 22. новембра 1914. на Мотици код села Угриновца, на падини Рудника. За своју храброст показану под Једреном и у рату с Бугарима као водник 7. пука другог позива награђен је официрским чином и златним медаљом за храброст. Одличан и врло умешан трговац силно је волео војску и у њој се показао достојан имена који носи. Брат му сада већ покојни родољуб Жика пренео је тело свог јунака и сахранио га у гробљу родног му места Баточине.

Драгутин Ђ. Маринковић, пешадијски поручник, командир чете у 8. пуку првог позива, славно је пао у Срему 25. августа 1914. приликом преласка наше војске преко Саве и сахрањен је код цркве у селу Јакову, одакле су га Мађари изместили и сахранили са осталим нашим изгинулим официрима у гробље села Јакова. Драгутин је син Ђоке, члана Главне Контроле, свршио је Војну Академију са 41. класом и произведен за официра 1. септембра 1912. Драгутин је био врло симпатичан млад официр, а у рату с Турцима и Бугарима у више борби истакао са својом храброшћу, коју је потврдио и јуначком смрћу у рату с Аустријанцима.

Јеврем Ј. Мићић, артиљериски поручник, водник другог хаубичког дунавског дивизиона, убио се 18. новембра 1916. на Солунском фронту из честољубља, што му је командир приметио да није добро дејствовао. Јеврем је син пок. Јоксима, бив. председника суда, родио се 13. новембра 1883. Свршио је артиљериску подофицирску школу. Био је одличан трупни официр за то га је толико и заболела примедба старијег, јер је свикао да претпостављени с њим увек буду више но задовољни.

Михајло Павловић, капетан друге класе, умро је у Скопљу 1915., а његов крaснi друг **Михаило Стојановић**, поручник, с којим је заједно на слици на стр. 100 (Павловић у средини) погинуо је као водник 7. пука на Куманову 2. октобра 1912. Обојица били ваљани млади

официри, који су војску волели и у рату се јуначки понели, па своју храброст и главом платили.

Душан Јов. Поповић, писар јагодинског првостепеног суда, резервни коњички поручник, погинуо је 7. августа 1916. код села Когора, испред Лерина. Рођен је 11. марта 1883. у Рековцу од оца поп Јове, намесника левачког. Свршио је права у Београду, али му не би суђено да се посвети својој струци, од које га одвоји дуго ратовање и за навек јуна-

који су и у рату Отаџбину послужили с исто онолико идеализма и одушевљења као што служе у миру васпитавајући нам подмладак у националном духу. Међу тим најбољим Касапић је заузимао угледно место те је у толико и жалост за њим већа.

Божидар Т. Радивојевић, свршени техничар, резервни пешадијски потпоручник, славно је пао при јуришу на Мачков Камен 15. октобра 1914. Учествовао је у опсади Једрена и као на-

Са Вида — Острва Смрти: Овако гомилама костију најбољих својих синова дична Шумадија изврши своју историску мисију: откупи Слободу Уједвањене Отаџбине.

ка смрт. Интелигентан са правим појашњем своје дужности он се у свакој прилици показао као одличан официр и равни јунак.

Милан Касапић, учитељ, резервни потпоручник, водник у шестом прекојном луку, смртно је рањен на Завлаци и после неколико дана подлегао рани и сахрањен у Осечини. Учитељи у овим ратовима дали војсци највиши број најбољих резервних официра,

граду за помоћ коју је указао Бугарима добио је од њих две ране, у ногу и руку. Жртвовао је себе за народне идеале и оставио своје двоје деце и супругу, да га вечно жале и да се у беди злопате без њега, њихова хранитеља и бранитеља, који им је оставио часан спомен и инвалиду од 50 динара.

Александар Ник. Ђирић, пешадијски потпоручник, ступио је у рат као млад питомац. Пун младичког одушевљења

истицао се храброшћу и срећно прошао кроз најкрвавије борбе, да несрећним случајем погине на одмору, који је његов пук проводио у Рипњу, после успешне Рудничке офанзиве и коначног протеривања Аустријанаца са нашег тла.

Тихомир Б. Бојовић, пешадијски потпоручник, водник 12. пука „Цара Лазара“, тешко је рањен 16. августа 1916. на Ветренику и од рана умро после два дана у првом завојшту Шумадијске Дивизије. Сахрањен је у Суботском. До повлачења кроз Албанију био је водник у 3. чети, 2. батаљону 10. пука другог позива. Бојовић је дуго година служио у жандармерији и био је пример дисциплинованог војника, коме је дужност изнад свега. Такав се показао и у рату као официр храбар и присебан.

Јеша Димитријевић, резервни пешадијски поручник, један је из редова оних наших бистрих сељака, који се брзо свему довију и у свакој ситуацији умеју да се нађу. Био је први у свом селу, лепе алексиначке Мораве, па је био први и у својој чети и тако је стекао и официрски чин. Показао се свуда достојан те пажње и награде, па је ослобађајући миљу Отаџбину дао и свој живот на домаку свог родног краја, који се може носити оваким јунаком.

Урош Крецо, резервни пешадијски потпоручник-добровољцац, син љуте босанске Крајине и унук јунака из устанка Крајишника Пере Креце, дошао је међу првим добровољцима из Русије и у првим борбама с Бугарима у јесен 1915. тешко је рањен и лежао у приштинској болници. Било је немогуће да се даље евакуише, и кад је чуо да се Аустро-Немци приближују Приштини с речима „Неће им Крецо пасти жив у руке!“ испалио је себи куршум у чело. Тако за Српство гину деца љуте Крајине босанске.

Стеван Којић, управник београдске цариварнице у пензији, умро је од леговог тифуса на војној дужности као начелник војне станице у Краљеву. Један из старог кола оних дивних синова велике Шумадије, који су ову земљу љубили и увек били готови за њу се жртвовати. Нови нараштаји угледајте се на људе Којићева кова да би велика Отаџбина била срећна...

Протића, породица дала је две болне жртве, изгубила је круну своју Душана члана Пореске Управе, и понос свој **Синишу**, једног од оних учитеља, који чине част своје сталежу. Душан је 13. јануара 1915. подлегао тифусу у Ваљево на војној дужности. Он је у једној од јачих наших омладинских генерација био једна од најистакнутијих личности, а по свршеној школи као државни чиновник истицао се не само својим способностима но и великом приљечношћу и беспрекорном савесношћу. Живео је да ради, а радио је да браћу своју изведе на пут и направи их корисним члановима друштва у чему је и успео. И државна служба, и другови и пријатељи његовом прераном смрћу много су изгубили, али су несрећна мајка и браћа и сестре му за цео живот у црно завијене, јер он им је био и дика и нада. Какав је био као државни чиновник такав је био и као војник. А какав је био он такав му је био и брат Синиша, учитељ у Вукошићу у Мачви, један од оних који чине част учитељском реду, један од ретких просветно-привредних апостола у народу. Био је на војној дужности док није потпуно онеспособљен, а онда је пошао у Француску да се још боље привредно оспособи. Но тешки напори рата изнурили су га потпуно и он умре на раду у Паризу 29. августа 1918. „Наше село може постојати још хиљаду година, али учитеља као Синишу неће никад више имати“, у име села изјавио је председник општине. Грех би био тој дивној илустрацији додати и једне речи...

Никола Благојевић, трговац из Крагујевца, борац у 11. пуку трећег позива од 1912. до 1914., доцније обвезник пиротехничке чете, часно је послужило Отаџбину и у рату изгубио своје здравље. За време избеглиштва био је мобилисан у Arsenal National и Borges Cher у Француској, а када се вратио кући умро је изнурен ратним напорима. „Видов-Дан“ је као добар Србин задужио као један од првих и највреднијих повереника, те је заслужио да му одамо заслужену пошту.

Сећајући се свих болних жртава што смо их сејали по свима бојним пољима по целом свету ми ћемо вршити само своју српску дужност кличући им:
Вечна Вам Слава!

Д. М. Ш.

МОЈОЈ ВЕЧНОЈ ЉУБАВИ.

Живот је пролазан, и ако се човек у животу не потруди, да по својим моћима остави трага за собом губи се његов спомен, као да га никад на овом свету није ни било. Пун жеље да по силама, од Бога ми додељеним, послужим своје народу и нашим националним идеалама, срећан сам био, да сам у томе и успевао благодарећи највише и у првом реду свесрдној и свестраној помоћи што ми је у мом раду свакад са највећом љубављу и ванредним разумевањем указивао мој верни друг, мој најбољи пријатељ, моја љубљена жена Мара. Прерано сам је изгубио као жртву тешких мука, којима је била са децом изложена у овом рату у материјално тешком ропству под Бугарима и морално још тежем под Аустројанцима.

Бол је мој за њом велики и текак колико за узоритом женом, пуном свих врлина најбоље домаћице, још много више и још много теже као за другом на послу, јер њени савети и њена упуштања били су тако драгоцени и много су допринели вредности мојих скромних написа и мојих дела.

Једач од највећих интелектуалаца наших назвао је моја дела из области историје рата капиталним за будуће историје прохујалих великих наших дана, па ако за то припада што заслуге мени лично дужност ми је бити праведан и рећи, да ми је мој Маша био на сваком и најситнијим послу најбољи путовач и да је много од онога што је у томе најбоље баш њеном заслугом створено. На сваком послу била ми је десна рука и саветодавац, чији су мудри савети увек

без резерве примани, чиме је мој скромни рад само добијао у својој вредности.

Наши дивни ратници били су јој увек на срцу, она их је волела, јер их је умела разумети и она је живо настојавала, да се велико доба, које смо преживљавали, за времена обележи и најмањим сигнификама, које га карактеришу. Само таквој активној помоћи, која је потицала из чисте љубави за оне о којима је реч, као

и према мени, коме је нада све желела успеха на послу кога се прихватим, може се приписати успех мог великог дела „Балкански Рат у слици и речи“ и успех и морални и материјални нашег „Видов Дана“. Огрешно би се и о своју савест, и у своју дужност, и о своју љубав када јој баш на страницама „Видов Дана“ не би одао пошту, коју она заслужује и од мене лично и од мога дела, коме је она била први, најглавнији и најбољи сарадник. И на последњем часу била јој је последња жеља, да се сав посветим „Видов-Дану“ и да руковођен ако не више њеним драгоценим саветима, а

Мара Душана Мил. Шијачног

оно праћен њеним духом дело ово што боље усавршим и тако послужим роду и српској књижи. Мали је ово само знак моје пажње и моје велике охвалности за све оне добре што сам од ње и преко ње црпео у животу. Сигно је ово одужење једног крупног дуга, којим сам двадесет година под разним околностима задуживан, дуг који ћу увек на души својој носити докле год живим и увек не знам да ли са јачим осећајима љубави, која ме саживе, или захвалности, која ме у животу упућује, да задужујем добрим, да би се за твоје неизмерно добро,

Машо мој једини, Богу одужио и твојој племенитој души и на оном свету радост учинио. Твоја љубав топла као зраци јулског подневног сунца и нежност твоја, којом си тако обилато размазила мене и децу своју, и данас када тебе нема више крај нас несрећних повја се око нас, а твоја душа, са свом силином и топлином нежних дивних осећања, осећам делују се око нас, твојих најмилијих, као што у летњој јари трепери загрејани ваздух преко зрела једра класја роднога поља, једра душе и сада свенуло под теретом живота и тешких ратних прилика, родно тело моје...

Рођена у једној великој и отменој кући, у којој је стекла најлепше васпитање и интелигенцију ретку у наших жена, са пуно идеала за живот и са ретким познавањем људи и психе човека знала се снаћи у животу без страха да прими и најтежу животну борбу и са способношћу, да из сваке тешке ситуације часно изађе као победник. Мудра глава са најлепшим европским образовањем, са потпуним знањем свих модерних европских језика, са пуним познавањем класичне и савремене литературе, са јаком љубављу и великим разумевањем за уметност, она је била и врло побожна, и њена велика љубав за Бога, давала јој је импулс у раду. У побожности био је извор њене велике снаге и духа и тела. Дете јуначког соја, какав даје кршна Лика, њена колевка, она је била пуна нежности и имала је пуно осећаја за туђи бол. Умела је туђ бол схватити, поштовати и у њему саучествовати искрено и пуним срцем. Учинити сваком добро, био јој је идеал у животу, а познавајући прилике у животу није очекивала да јој то људи врате, јер све што је чинила Богу је чинила. И за то се у Бога вазда уздала и он јој је дао снаге и умења, да се снађе у нечувеним тегобама ропства под Бугарима, скопчаног са дотле непознатом јој немаштином. Све је она то подносила са снагом и мирноћом за причу трудећи се само да те муке њена деца што мање осете.

Дете господске куће навикла на сјајан живот без тешкоћа она није роптала на своју судбину, кад се 1915. у бежанији нашла на домаку Арна-

утлукá у непознатом крају и без средстава за живот под окрутном тиранијом оснивних Бугара. Није стигла да мисли на своју судбину, јер ју је више од личних патња мучила и тиштала зла судбина Отаџбине. И тада је остала ведро духа и вера у Бога одржала ју је и онца када је била жељна — хлеба. Она је веровала у срећан исход и вољно је подносила своју судбину очекујући дане среће, који су и наступили, за њу, на жалост, за мало. С пуно нежне материнске љубави за децу и с пуно одане дечиње љубави за мајку Отаџбину она се ни у најтежим часовима ни за тренутак није поколебала у вери својој и своју децу стигла је да упути најбоље у живот, да буду корисни чланови наше народне заједнице, да буду ваљани људи и — „Срби ватре живе!“, како је то њен најмлађи син и у ропству свакоме дрско с поносом знао рећи...

Своје као алабастер беле тако вредне руке скрстила си за увек. Мила душо пуна благородства, отишла си Богу. Нежно срце твоје престало је да куца за своје, које си толико волела, да си сагорела од љубави и чежње за нас. Ми ћемо твој светао и света за нас спомен увек захвално и са пуно признања носити у свом срцу, у коме ће љубав према теби док нас траје, бити увек прва и најсветија.

Оставила си ме када си ми најпотребнија била и отишла си на вечан одмор пре но што си се уз мене одморила од тешких телесних и душевних напора за мене учињених. То мој страшни бол повећава и моју неизмерну тугу појачава. Оставила си ме, али си ми оставила и дужност. Ја ћу је вршити увек по најбољем умењу свом, увек на тебе мислећи и са једном једином жељом, да ти, и са онога света, као и на овом што си била, самном будеш задовољна. Тако радећи ја знам да ће твој дух увек бити самном и у мени и олакшати ми да се кроз живот и даље часно пробијам и своје скромне способности на општу корист ставим, док не дође тако жељени дан нашег поновног срећног виђења моја Једина, моја Вечна Љубави.

6. августа 1921.

Душан Мил. Шијачки.

Спасојевић, војници Миодраг Ђорђевић и Ради-воје Цветковић.

Споменик је дело угледног немачког вајара Карла Верле, који је овом пажњом залужио Српски Народ. Са пуном захвалношћу дужни смо поменути, да се општина града Улма стара да се гробље српских ратника одржава у пристојном реду, у каквом и ми, као витешки противници, треба да одржавамо гробља славно палих немачких ратника у Србији.

УМРЛИ НАРОДНИ ПОСЛАНИЦИ

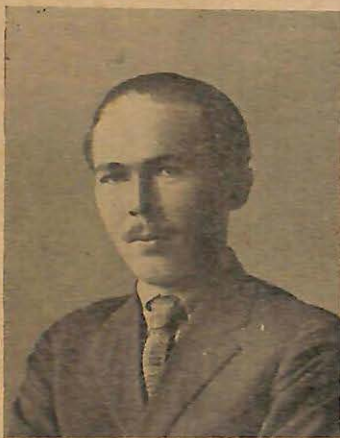
У свакој књизи „Видов-Дана“ посветили смо неколико страница народним посланицима, који су умрли у току ових ратова. И у овој књизи приказујемо ликом неколико упокојених народних изабраника, који су чинили част Народној Скупштини. Јаков Чорбић је био човек који је као мало који уживао неограничено поверење свога краја и за мандат сто година био сигуран. Способношћу и честитошћу то је потпуно и заслужио. Преминуо

је на Рашкој марта 1915. — Малиша Атанацковић је од оних људи из народа, који су чинили част Народној Скупштини и својим бирацима. Никад Скупштина није имала достојнијег ни способнијег члана из народа од Малише, коме ће се „Видов-Дан“ по заслуги одужити. Умро је по ослобођењу Отаџбине у свом Ужицу, које треба да сматра за велику част да је Српству дало Малишу. — Милована С. Сокића више пута је народ његова краја

као једног од најбољих својих синова слао у Народну Скупштину као представника задне странке. Као посланик и умро је 19. децембра 1919. у 63. години, оставив за собом красан пород, који је сав дивно извео на пут. — Урош Ломовић, адвокат из Горњег Милановца, носио радикалне листе за округ руднички, у коме је био веома популаран, умро је 15. септембра 1919. напрасно у Шапцу. — Милан Мосић, адвокат из Бео-

Стеван Ивковић
железнички чиновник из Ниша

Марко М. Богојевић
учитељ у Медвеђи

Огњан Д. Ђорђевић
порезник у Охриду

града, један од наших најбољих правника, дугогодишњи народни посланик, умро је почетком априла 1919. у Торемо, у Француској, не дочекав да се врати у ослобођену Отаџбину. — Љуба Ђорђевић, адвокат из Пожаревца, националистички народни посланик за округ пожаревачки, преминуо је 18. септембра 1916. у Београду, где је морао остати услед своје тешке болести.

Бог да их прости!

ЖЕНА ЈУНАК И СЛЕПИ ОБИЛИЋ

Miss Flora Sandes (слика на страни 52.) свакако је једна од ретко занимљивих појава не само у нашој војсци но у опште у целом светском рату, јер је у овој рату, она једина жена, која је личном храброшћу својом извојевала себи официрски чин, кога је у сваком погледу потпуно достојна. Кћи је свештеника протестанског, рођена 1883. у Енглеској од родитеља Ирландјана.

Дошла је у нашу војску месеца октобра 1915. Али је још 1914. године дошла у Србију као болничарка. Капларски, поднареднички и нареднички чин добила је у 1916. години. А на Петровдан 1919. године произведена је у чин резервног пешадијског потпоручника. Прва жена официр и то српски официр! Колико је чисти учињено са овим женском роду, а нарочито кћерима велике Британије!...

Има похвалу Врховне Команде, а одликована је: Војничком Карађорђевој Звездом у болници од стране Престолонаследника у новембру 1916 год., где је рањена лежала има још и Црвеног Крста орден и орден Сви Свети. Рањена је била од бомбе при јурушу на Коти 1912. у близини Црне Реке 3. новембра 1916. год. Имала је 24 ране од бомбе. Војници су је били заборавили у борби, па када су видели, да им нема Енглескиње, вратили су се и изнели је рањену. За све време у борби била је десетар и живела потпуно као и остали војници, трпећи све незгоде и опасности ратне. Чим је оздравила и изишла из болнице, опет се је вратила на фронт и учествовала је са својим војницима у офанзиви 1918. која нам је донела ослобођење и уједињење. У борбама је била стално у 1. чети, 1. батаљона II. пука, а тек у Београду проведена је као водник у 2. чету 3. батаљона истога пука. У борби је била с пушком као прави борац. Ужива олшту љубав и поштовање.

Резервни капетан Лујо витез Ловрић дика је нашег лепог Приморја, увек ће бити понос рода хрватскога, слава војске српске и част Југославије, за чије је уједињење он дао свој очњи вид. Он се идејно борио за јединство Народа и изложио свој живот нештедимице за јединство Државе. Изгубио је у тој борби оба своја ока, али он ипак види срећу Отаџбину и није му жао свога вида, јер је доживео остварење својих идеала. Јунак који ће се хвалити и славити докле нашег Народа буде, херој који и без очију успешно данас окате али заслепене изводи на прави пут.

НАШИ ВРЕДНИ ПОВЕРЕНИЦИ

Што је ова књига овако велика обимом и са овако много слика, а по овакој за данас високој цени, могла угледати света највећа је заслуга наших вредних повереника. Неколицину од њих у знак наше захвалности износимо и љакмо, да се счува спомен људи, који се с правом могу уврстити у ред наше књиге. У идућој књизи одужићемо се и осталим повереницима, чије слике или нисмо на време примили или нам поручена клишета нису до закључка књиге стигла из Женева. Овај део наше књиге у будуће биће на основу стеченог искуства с нарочитом пажњом срећете молимо све наше вредне поверенике, да нам своје слике на време, што пре, пошаљу, јер ће идућа књига „Видов-Дана“ за најкраће време бити дата у штампу.

РАТНА КЊИЖЕВНОСТ

Из минулих дача, усвојене из 1915., 1916., 1917. и 1918., написао пуковник П. Ј. Марковић. Издање Министарства Војног и Морнарице. 1920. С обзиром на дуг период ратовања и на наше успехе у рату и ратничку славу ми имамо мало књижевних радова веће вредности, који обрађују овј велики и значајни период наше славе и наших мука. Књига пуковника Марковића је у том погледу једна од занимљивих појава, која заслужује нарочиту пажњу. У идућој књизи „Видов-Дана“ ми ћемо о овој књизи донети опширан зналачки писан реферат из пера нашег уваженог сарадника Ферда Рожића.

Прва и друга књига „Видов-Дана“, које су изашле у Женеви 1917. и 1918. могу се добити у Уредништву по цени од 10 динара свака књига. Све три књиге заједно стају 30 динара.

Власник МИЛАН Д. ШИЈАЧКИ

Одговорни уредник СТЕВАН МИЛ. ШИЈАЧКИ

Штампариа Савић и Кооп. Космајска улица бр. 16 — Београд.

Шиф. ф. са/1361

240

500

230

730

ПЕТАР КАРАЂОРЂЕВИЋ

ПРВИ КРАЉ УЈЕДИЊЕНИХ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

испустио је свој витешки дух у уторак 16. августа 1921. у 5 и по часова по подне.

Славном спомену Великога Краља биве посвећена идућа књига „Видов-Дана“.

Слава неумрлом Пешру Победоносцу!